

მზია შელია
MZIA SHELIA

**საქართველოს სტუდენტობა
სოციალურ – შრომით და
დემოგრაფიულ პრიზმაში**

**GEORGIA'S STUDENTS IN
SOCIAL-LABOR AND
DEMOGRAPHIC PRISM**

გამომცემლობა „უნივერსალი“
Publishing House "UNIVERSAL"
თბილისი Tbilisi

2022

მონოგრაფიაში კრიტიკულადაა გაანალიზებული სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის შესწავლის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხები, სოციალურ-შრომითი და დემოგრაფიული თავისებურებები, დასაქმების პრაქტიკა, პროფესიული ინტერესები და ტერიტორიული მობილობა. ნაშრომი ავტორის მიერ ბოლო ათწლეულში ჩატარებული მრავალი კვლევის განზოგადებაა და გათვალისწინებულია როგორც სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის მკვლევართათვის, ისე, ზოგადად, ახალგაზრდობის პრობლემებით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

The monograph critically analyses the theoretical-methodological issues of the study of the social-demographic group of students, social, labour-related and demographic specifics, practice of employment, professional interests and territorial mobility. The paper provides a general overview of many studies carried out by the author in the last decade and is intended both for researchers of the social-demographic group of students and in general, for readers interested in youth issues.

რედაქტორები:

პროფესორი მირიან ტუხაშვილი

პროფესორი ავთანდილ სულაბერიძე

Editor: Professor Mirlan Tukhashvili

Professor Avtandil Sulaberidze

რეცენზენტები:

ასოცირებული პროფესორი მანანა ლობჯანიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი ლელა მენაბდიშვილი

Reviewers: Associate Professor Manana Lobzhanidze

Academic Doctor of Economics Lela Menabdishvili

ყდის დიზაინი ნინო ტუხაშვილი

Cover design by Nino Tukhashvili

© მ. შელია, M. Shelia, 2022

გამომცემლობა „უნივერსალი“, Publishing House “UNIVERSAL”

თბილისი, 0186, ა. პოლიკოვსკაია ქ.4, ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02

4, A. Polikovskaia st., 0186, Tbilisi, Georgia

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-33-268-5

ნინათქმა	5
თავი 1. სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის შესწავლის თეორიულ მეთოდოლოგიური საკითხები.....	7
& 1. სტუდენტობა, როგორც სოციალურ დემოგრაფიული ჯგუფი	7
&2. სტუდენტობის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი	10
&.3. თანამედროვე სტუდენტობის ძირითადი გამონკვევები.....	14
თავი 2. სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული დახასიათება	15
&. 1. სტუდენტთა დემოგრაფიული ქცევა და მისი გავლენა შრომითი პოტენციალის ფორმირებაზე	15
&.2. სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევა	31
&.3. სტუდენტთა შეხედულებანი ოჯახურ კონფლიქტებზე	43
თავი 3. სტუდენტთა პროფესიული ინტერესები, დასაქმება და ტერიტორიული მობილობა.....	52
& 1. დასაქმებული სტუდენტები: სწავლა თუ მუშაობა?..	52
& 2. სტუდენტთა პოტენციური მიგრაცია: შრომითი პოტენციალის ზრდის განზრახვა	70
&.3. სტუდენტთა სასწავლო მიგრაცია.....	79
დასკვნა.....	94
რეზიუმე (ინგლისურ ენაზე)	102
გამოყენებული ლიტერატურა.....	109

CONTENTS

Foreword	5
Chapter 1. Theoretical-methodological issues of studying the social- demographic group of students	7
& 1. Students as a social-demographic group.....	7
& 2. Some issues in the history of students	10
& .3. The main challenges for students today.....	14
Chapter 2. Social-demographic characteristics of students	15
& .1. Students' demographic behaviour and its impact on the formation of the labour potential	15
& .2. Students' self-care behaviour.....	31
& .3. Students' views on family conflicts.....	43
Chapter 3. Students' professional interests, employment and territorial mobility	52
& 1. Employed students: Study or work?	52
& 2. Potential migration of students: Intention to increase the labour potential	70
&3. Study migration of students	79
Conclusion	94
Summary (in English)	102
Reference literature.....	109

ახალგაზრდობის, მათ შორის, სტუდენტთა პრობლემების შესწავლა თანამედროვეობის მნიშვნელოვანი ამოცანაა. იგი საშუალებას იძლევა, განისაზღვროს და რაციონალურად დაიგეგმოს ახალგაზრდობის სახელმწიფო პოლიტიკა, შეიქმნას ამ კონტინგენტის პროფესიული და კულტურული განვითარების სტაბილური გარემო; ეს კი თავის მხრივ, ქვეყნის მომავალი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მყარ საფუძველს იძლევა.

ნაშრომი ეყრდნობა იმ კვლევის შედეგებს, რომელიც ავტორის ხელმძღვანელობით და აქტიური მონაწილეობით შესრულდა 2012-2021 წლებში დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტში პროფესორ ა. სულაბერიძის და თსუ მიგრაციის კვლევის ცენტრში პროფესორ მ. ტუხაშვილის ხელმძღვანელობით. კერძოდ, მონოგრაფიის პირველი, და მეორე თავები დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტში შესრულებული კვლევების შედეგების განზოგადებაა, ხოლო მესამე თავი - თსუ მიგრაციის შემსწავლელი ცენტრის შესრულებული გამოკვლევების შედეგია. აღსანიშნავია, რომ სტუდენტთა მიგრაციის კვლევა 2018 წელს განხორცილდა დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტშიც. თუმცა ნაშრომი, ძირითადად, ეყრდნობა თსუ მიგრაციის შემსწავლელი ცენტრის კვლევით მიღებულ ინფორმაციას, ხოლო დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის კვლევის შედეგი უმთავრესად შედარებით ანალიზსა და არგუმენტაციის გამყარებას ემსახურება.

კვლევის შედეგები ქართულ და ინგლისურ ენებზე პერიოდულად ქვეყნდებოდა სამეცნიერო საერთაშორისო ჟურნალებსა და კრებულებში. მოხსენებათა სახით წაკითხულია საერთაშორისო ფორუმებზეც. მათი მცირე ნაწილის თანაავტორია პროფესორი მირიან ტუხაშვილიც, რომელმაც გარკვეული მო-

ნაწილეობა მიიღო კვლევის მეთოდოლოგიის კრიტიკულ შეფასებასა და სტატიების რედაქტირებაში.

ავტორი გულწრფელ მადლობას უხდის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელს ბატონ ავთანდილ სულაბერიძეს, საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმებზე კვლევის შედეგების პრეზენტაციაში გაწეული დახმარებისათვის, ინსტიტუტის თითოეულ თანამშრომელს, ც. გვრიტიშვილს, ლ. მენაბდიშვილს, ი. არჩვაძეს, ნ. გომელაურს, შ. ნიკლაურს, მ. ხაჩატუროვას, ნ. მენაბდიშვილს და სხვებს კვლევის პროცესში გაწეული თანამშრომლობისათვის, მეთოდოლოგიური თუ ტექნიკური დახმარებისათვის, სოლიდარობისათვის. ავტორი, აგრეთვე, მადლობას უხდის პროფესორ მირიან ტუხაშვილს, წლების მანძილზე ავტორის მუშაობის აკადემიური კონტროლისა და ნაშრომთა რედაქტირებისათვის.

და ბოლოს, უღრმესი მადლობა 94 წლის ქალბატონს, ეთერ კვანტალიანს, დედაჩემს, რომელსაც ვუძღვნი ამ წიგნს, თავგამოდებული გულშემატკივრობისა და მორალური თანადგომისათვის, რამაც ბევრად განსაზღვრა მთელი ჩემი სამეცნიერო საქმიანობა.

ვფიქრობთ ნაშრომში წარმოდგენილი დასკვნები მცირედით მაინც შეუწყობს ხელს სტუდენტთა უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის შემდგომ შესწავლას. ბუნებრივია, ავტორი დიდი მაღლიერებით მიიღებს მკითხველთა შენიშვნებსა და რჩევებს.

თავი 1. სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის შესწავლის თეორიულ მეთოდოლოგიური საკითხები

& 1. სტუდენტობა, როგორც სოციალურ დემოგრაფიული ჯგუფი

სიტყვა “სტუდენტი” ლათინურიდან გავრცელდა და სიტყვასიტყვით ითარგმნება, როგორც “გულმოდგინედ, ბეჯითად მომუშავე”. ძველ რომში სტუდენტი იყო ყველა, ვინც სწავლით იყო დაკავებული, ამჟამად ამ სოციალურ-დემოგრაფიულ ჯგუფად აღიქმება უმაღლეს და საშუალო პროფესიულ სასწავლებლებში მოსწავლე ახალგაზრდობა [Мылатова, О.В. 2017).

სტუდენტობა საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალის ნაწილია. ის, როგორც სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი, ხასიათდება განსაზღვრული რიცხოვნობით, ასაკობრივი სტრუქტურით, ტერიტორიული განაწილებით, სოციალური მდგომარეობით, როლით და სტატუსით საზოგადოებაში; გამოირჩევა სოციალიზაციის იმ სტადიით, როცა ხდება მათი სასწავლო-პროფესიული, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ინტერესების სწრაფი ფორმირება და რეალიზაცია. სტუდენტობა საზოგადოების იმ ფენის რეზერვია, რომელიც ეწევა მაღალკვალიფიციურ პროფესიულ შრომას და განსაზღვრავს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიას. სასწავლო პროცესის რეგულაციების გამო მკაცრად ორგანიზებულია და აქვს პრესტიჟული სოციალური სტატუსი. ესაა ყველაზე შეკრული სოციალური ჯგუფი, რომელსაც ახასიათებს მჭიდრო ინტენსიური კავშირები როგორც შიგნით, ისე საზოგადოების დანარჩენ ჯგუფებთან. სტუდენტობის პერიოდში ფორმირდება ფიზიკური და ზნეობრივი სიმწიფე, მტკიცდება ნებისყოფა, ინტენსიურად ვითარდება ფსიქოლოგიური თვისებები, ფსიქიკური ფუნქციები: აღქმა, აზროვნება,

მეხსიერება, ყურადღება, ემოცია, გრძნობა და ყალიბდება ცხოვრების ინდივიდუალური სტილი (Павлова В.Е., Шевалдина Е.И.2017; Сергеев Р. В.,2010).

სტუდენტობის, როგორც ცალკე სოციალური ჯგუფის ადამიანთა სასიცოცხლო ციკლის მოკლე პერიოდის დახასიათება მეცნიერების სხვადასხვა დარგის (სოციოლოგიების, ფსიქოლოგიების, სოციალური ფილოსოფოსების, ეკონომისტებისა და ა. შ.) წარმომადგენელთა მუდმივი განსჯის საგანია. შეისწავლება მათი ფსიქოლოგიური მხარე, ჯანმრთელობა, დემოგრაფიული და მიგრაციული ქცევა, ეკონომიკური აქტივობა და ა.შ. ზოგიერთი მკვლევარი გამოჰყოფს სტუდენტობისთვის დამახასიათებელ თავისებურებებსა და ფუნქციებს საზოგადოებაში. კერძოდ, აღინიშნება, რომ სტუდენტობას სხვა სოციალური ჯგუფებისაგან გამოჰყოფს ის სოციალურ კულტურული გამოცდილება, რომელსაც იგი იღებს უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის პროცესში, რისი გავლენითაც, ძირითადად, მთავრდება მათი ცხოვრებისეულ ღირებულებათა ფორმირება. გარდა ამისა ისინი ყველაზე უფრო მეტად იღებენ ყოველგვარ სიახლეს, ნოვატორულ იდეებს და მზად არიან ცხოვრების ახალი ნორმების დანერგვისათვის; შემგუებლები არიან პლურალისტული აზრისადმი და აქვთ კრიტიკული შეფასების უნარი; ეს საშუალებას აძლევთ მათ განუდგნენ მათთვის მიუღებელ ფასეულობებს, ადვილად შეეგუონ განსხვავებულ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებს. სტუდენტები განსაკუთრებით მგრძნობიარენი არიან სოციალური სამართლიანობისადმი, მიისწრაფვიან დამოუკიდებლობისაკენ, ინიციატივობის ზრდისაკენ, თავისუფალი არჩევანის არსებობისკენ; აგრეთვე, აქვთ განსაკუთრებული მისწრაფება სოციალური პრესტიჟულობისადმი, სოციალური კიბის უმაღლეს საფეხურზე ასვლისადმი.

ის ცოდნა და უნარები, რომელსაც სტუდენტები უმაღლეს სასწავლებლებში იღებენ, საშუალებას აძლევს მათ საზოგადო-

ებაში თავისი ფუნქცია შეასრულოს. კერძოდ, შემეცნებისა და ურთიერთობების უნარის გამომუშავებით ისინი ფლობენ სხვადასხვა კულტურულ კავშირებს და უკვე შეუძლიათ სხვადასხვა სოციალური როლის მორგებით სოციალურ სტრუქტურაში თავის დამკვიდრება და საზოგადოების განვითარებისათვის მხარდაჭერა; სასარგებლო საქმიანობა; თვითგანვითარება და თვითრეალიზაცია. (Пальчик А., 2016).

სტუდენტობის პერიოდში ფორმირდება ახალგაზრდების სოციალური პასუხისმგებლობა, ხდება სოციალური მომწიფება, მიმდინარეობს მზადება ოჯახის შესაქმნელად. ნებისმიერი უმაღლესი სასწავლებლის ფუნქცია არამარტო სხვადასხვა დარგის სპეციალისტთა მომზადებაა, არამედ კულტურული ადამიანის ფორმირებაც. ამიტომ სტუდენტების სულიერი მოთხოვნილებები უფრო ფართოა და ისწრაფვიან მაღალხარისხოვანი ესთეტიკური მომზადებისაკენ.

სტუდენტობა ინტენსიური ურთიერთობებითაც ხასიათდება. უმაღლესი სასწავლებელი ამის დიდ შანსს იძლევა. შესაბამისად, სხვადასხვა სტუდენტური ჯგუფის გავლენით მათი მსოფლმხედველობაც ფორმირდება.

სტუდენტის სტატუსის მიღება დაკავშირებულია გარკვეულ პრივილეგიებთან. უპირველესია უმაღლესი განათლების მიღება. სტუდენტური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელია ცხოვრების მაღალი რითმი, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია გამოცდებთან. ისინი კვირაში მინიმუმ ოთხ დღეს სასწავლებელში ატარებენ, კვირაში 24 დან 36 საათს სწავლით არიან დაკავებული. ეს სტატუსი დროებითია და მას განსაზღვრავს უნივერსიტეტი. მაგალითად, საფრანგეთში ბაკალავრის დონეზე იგი ჯერ კიდევ 1808 წელს განისაზღვრა, გერმანიაში (პრუსიაში)- 1788 წელს, რომელიც საფუძვლიანად რეფორმირდა 1836 წელს (Dubois. A.2019).

§ 2. სტუდენტობის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი

სტუდენტობის ისტორიის შესახებ ინფორმაციის ორი აკადემიური წყაროა: უნივერსიტეტის ისტორიის თაობაზე არსებული ჟურნალები და განათლების ისტორიის შესახებ არსებული პუბლიკაციები. ზოგჯერ გამოდგება პიროვნებათა არქივიც.

უნივერსიტეტების ისტორიის მიმოხილვა მე-20 საუკუნის ბოლოდან იწყება. კერძოდ, ინგლისურ ენაზე ოქსფორდის გამოცემებში ჩნდება პერიოდული გამოცემა, სერია „უნივერსიტეტების ისტორია“, რომელიც გვანდის ინფორმაციას სხვადასხვა ქვეყნებში უმაღლესი განათლების ისტორიის შესახებ (1981).¹ გერმანულ ენაზე ასეთი სერია ჩნდება 1998 წლიდან ე.წ. „უნივერსიტეტთა ისტორიის წელიწდეულის“ სახით². იგივე პერიოდში გამოდის იტალიურ ენაზე პერიოდული გამოცემა „იტალიის უნივერსიტეტების ისტორიის ანალები“, რომელიც 2015 წლიდან უკვე წელიწადში ორჯერ გამოდის და გარდა იტალიის უნივერსიტეტების კულტურული მემკვიდრეობისა, მიმოიხილავს სხვა ქვეყნის უმაღლესი განათლების სისტემასაც³. რუსულ ენაზე მსგავსი პერიოდული გამოცემები არ არის, თუმცა არსებობს ცალკეული მონოგრაფიული კვლევები და ნარკვევები რუსეთის უნივერსიტეტების ისტორიის შესახებ მე-17 საუკუნიდან დღემდე. არც საქართველოში გვაქვს სპეციალური პერიოდული გამოცემები. საუნივერსიტეტო ცხოვრებასა და სტუდენტობაზე ინფორმაციას ცალკეული უნივერსიტეტების გაზეთები, საიუბილეო გამოცემები გვამცნობენ. 2015 წელს გამოვიდა საქართველოს განათლების მეცნიერებათა საზოგადოებრივი აკადემიის მიერ განათლების მათიანეს ეგიდით პუბლიკაცია

¹ History of Universities. <https://global.oup.com/academic/product/history-of-universities-9780198835509?cc=ge&la>

² Jahrbuch für Universitätsgeschichte. www.hsozkult.de/journals/id/z6-14320

³ Annali di storia delle università italiane. <https://centri.unibo.it/cisui/it/pubblicazioni/annali-di-storia-delle-universita-italiane>

- „უმაღლესი განათლება საქართველოში“, სადაც უძველესი დროიდან დღემდე არსებული უნივერსიტეტების მიმოხილვაა. არსებობს ცალკეული პუბლიკაციები, მაგალითად, „უმაღლესი ტექნიკური განათლების ისტორიისთვის საქართველოში“ (ი. ყიფშიძე, 1953); საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო განათლების ისტორიისათვის“ (მ. თოდუა, 1961), „საქართველოს მედიცინის ისტორია“ (სააკაშვილი მ. გელაშვილი ა. 1956), უძველესი საგანმანათლებლო კერების შესახებ საქართველოში, სამონასტრო განათლების შესახებ და ა. შ. მაგრამ მონოგრაფიული კვლევები მოცემული მიმართულებით, რომელიც განაზოგადებდა საუნივერსიტეტო განათლების წარმოშობასა და განვითარებას საქართველოში, რომელიც არა მარტო თბილისის უნივერსიტეტის ან რომელიმე ცალკე უნივერსიტეტის შექმნის ისტორიას გადმოგვცემდა, არამედ, ზოგადად, საუნივერსიტეტო განათლების განვითარებას, რეალურად არ გვაქვს. მეტად მწირია გამოკვლევები სტუდენტთა ცხოვრების სტილზე, მათ ქცევაზე, საუნივერსიტეტო ცხოვრებაზე, მიღწევებზე, ეთიკური ნორმების დარღვევის შემთხვევებზე. ამის შესახებ ინფორმაცია გაფანტულია სხვადასხვა პუბლიკაციებში. კვლევით შეიძლება მეტი ინფორმაციის მოძიება და მისი განზოგადება. ფიქრობთ, ეს დაძლევადი საკითხია და მომავალში შესაძლებელია დოქტორანტების ამ მიმართულებით მუშაობისათვის დაინტერესება. ჯერჯერობით კი, სტუდენტობის ისტორიაზე არსებული მასალა, ძირითადად, სტუდენტურ ორგანიზაციებს ეხება. მაგალითად, ცნობილია, რომ 1857 წელს პეტერბურგში არსებობდა ე.წ. „პანანა კავკასიელების წრე“, რომლის ხელმძღვანელი ილია ჭავჭავაძე იყო (ი. ბალახაშვილი, 1937წ). ისტორიკოსი ო. ჯანელიძე გვამცნობს ქართველ სტუდენტთა წრეების ფორმირებაზე პეტერბურგის უნივერსიტეტში 1862-1867წწ, ოდესის უნივერსიტეტში 1870 წელს, კიევის უნივერსიტეტში 1874წ, ხარკოვის უნივერსიტეტში - 1884წ და მოსკოვის უნივერსიტეტში

ში -1887 წელს. იგი აქცენტს მათ პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ აქტიურობაზე აკეთებს. ეს წრეები თვითგანვითარების მიზნით შექმნილა, მაგრამ, ამავე დროს, ისინი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე აქტიურ პოლიტიკურ მოღვაწეობასაც ეწეოდნენ, მაგალითად ციურიხის უნივერსიტეტში 1873 წელს შექმნილი ორგანიზაცია „უღელი“, ოდესის უნივერსიტეტში 1888 წელს შექმნილი ორგანიზაცია „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“ (ჯანელიძე ო., 2014), .

მკვლევარ ბ. ჭიჭინაძისაგან გვაქვს ფრაგმენტული ცნობა შუა საუკუნის ქართველ სტუდენტთა ისტორიის შესახებაც. მისი გადმოცემით, “ერთ-ერთი პირველი სტუდენტური კონსპექტი ევროპაში სწორედ საქართველოშია შემონახული, ესაა გელათის აკადემიის დიდასკალის, იოანე პეტრიწისაგან შედგენილი კონსპექტი „პირველ კურსელთათვის“ თუ „პინგვინთათვის“, სადაც იგი ზემოხსენებული უმაღლესი განათლების სისტემის დისციპლინების სათითაო დახასიათებას იძლევა.“ გელათის აკადემიის სტუდენტებს, „გამგონეთ“ უწოდებდნენ, იყალთოს აკადემიისას - „იყალთოს მომსმენთ“ ანუ იყალთოში ლექციების მსმენელთ. გარდა ამისა მკვლევარი იმდროინდელი სამეფო ეტიკეტზე დაყრდნობით, უჩვენებს იმ დიდ პატივისცემას, რასაც იმდროინდელი სამეფო კარი გამოხატავდა სტუდენტების მიმართ. კერძოდ, „რაც უფრო საპატიო იყო დარბაზის წევრი, მით მეტი უნდა გაეარა მეფეს მის შესახვედრად, ყველაზე საპატიოდ ცხადია ითვლებოდა პატრიარქი და მეფეს მის შესახვედრად ხალიჩა სანახევროდ უნდა გაეარა, მაგრამ ...გელათის აკადემიის დიდასკალს და მის სტუდენტებს („მონაფეთა მისთა“) მეფე ხალიჩის თავში უნდა შეგებებოდა, პატრიარქზე მეტი პატივი უნდა მიეგო“ (ჭიჭინაძე ბ. 2021).

იმ ეპოქაში სტუდენტობას მხოლოდ მამაკაცები წარმოადგენდნენ. ამ სოციალური ჯგუფის ფემინიზაცია, ძირითადად, მე-20 საუკუნის მონაპოვარია. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრი-

დან, ქალთა უფლებების დაცვის მიზნით გაძლიერებულმა მოძრაობამ, ზოგიერთი მიმართულებით შესაძლებელი გახადა მათი შეღწევა უნივერსიტეტის აუდიტორიებში. მაგალითად, რუსეთში, მოსკოვის უნივერსიტეტში ქალი 1859-60 წლებში ჩნდება, პეტერბურგის უნივერსიტეტში კი მხოლოდ 1914 წლიდან მიეცა ქალს უფლება სამაგისტრო ნაშრომის დაცვისა(Аврыс А.И. 2001). 1909 წლისათვის გერმანიის 21 უნივერსიტეტში სწავლობდნენ ქალები. 1870 წელს ბერნის უნივერსიტეტის პირველი ქალი სტუდენტი ცნობილი რუსი პოეტის ა. პუშკინის მეუღლე, ნ. გონჩაროვა იყო. ზოგადად, შვეიცარია მეტად მიმზიდველი იყო სტუდენტი ახალგაზრდობისათვის, მათ შორის, ქალები-სათვისაც. ამიტომ იყო, რომ უკვე 1914 წლისათვის ევროპაში ის პირველ ადგილზე იყო სტუდენტ ქალთა კონტინგენტით (Natalia Tikhonov Sigrist.2009). ბუნებრივია სტუდენტ ქალთა მომრავლებას ევროპაში საქართველოშიც ჰქონდა გამოძახილი. ამის მაგალითია ქართველ ქალთა ჩუმად გამგზავრება ციურისში უმაღლესი განათლების მისაღებად (საყვარელიძე რ. 1963). ქალთა სწრაფვა უმაღლესი განათლების მიღებისაკენ დღესაც სახეზეა. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით 2020 წლისათვის საქართველოში სტუდენტი ახალგაზრდობის უმრავლესობა ქალია(51%).

სტუდენტური ცხოვრება ყველა ეპოქაში და ყველგან დროის მხიარულ გატარებასთანაც ასოცირდებოდა. სხვადასხვა მიზეზით შექმნილი უწესრიგობისათვის, უნივერსიტეტისადმი გამოხატული უპატივცემულობის გამო სტუდენტი დისციპლინის დარღვევისათვის შეიძლება დასჯილიყო, უკიდურეს შემთხვევაში გარიცხულიყო კიდეც. მაგალითად, შოტლანდიის ერთერთი უნივერსიტეტის ჩანაწერების კრებული(მე-18 საუკუნე) ასეთ ინფორმაციას იძლევა: “დათვრა, ატეხა ხმაური და გაძევებული იქნა ტავერნიდან”; „ეჩხუბა ცეკვის მასწავლებელს, რომელმაც არ მისცა გოგონას გაცნობის უფლება“; საუნივერ-

სიტეტო სადებატო კლუბში განაცხადა, რომ „უნივერსიტეტი მხოლოდ ლოგიკისა და მეტაფიზიკის მტვრიანი დუქანია. სტუდენტებისათვის უკეთესია თეატრში იარონ“. ცნობილი რუსი სოციოლოგი და პუბლიცისტი, ნოვოროსიის უნივერსიტეტის პროფესორი ა. იზგოევი მე-19 საუკუნის რუს სტუდენტებს ასე აღწერს: “სტუდენტი - იდეურად ინტელიგენტი, მიისწრაფვის პროფესორის მოტყუებით გაძვრეს გამოცდაზე.“ შ. (Нуркышева Д. 2020). მაშასადამე. სტუდენტური ცხოვრება მხიარულებასთან ერთად, ზოგჯერ საზოგადოებრივი ცხოვრების გართულებასაც იწვევდა, თუმცა სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი საზოგადოების ყველაზე სუფთა და მონიწივე ნაწილად ითვლებოდა და ითვლება დღესაც.

6.3. თანამედროვე სტუდენტობის ძირითადი გამოწვევები

ყველა ქვეყანაში სტუდენტად ყოფნა საზოგადოების უმაღლესი ფენის პრივილეგია იყო. ასე იყო საქართველოშიც. მაგალითად, იოანე ბატონიშვილი ნაშრომში “სჯულდება“, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოებრივი მონყობის პროექტი იყო, ეხება თბილისში, გორსა და თელავში უმაღლესი სკოლის დაარსებას და წერს, რომ ამ სასწავლებლებში „მიეზარებიან“ „თავად-აზნაურთა“, „პირველნი მოქალაქის“ შვილები. მე-20 საუკუნის 20-იანი წლებიდან ეს პრივილეგია გაქრა და საქართველოში ნებისმიერი სოციალური ფენის წარმომადგენელს თანაბარი უფლება მიეცა. ეს მაშინ, როცა, მაგალითად, საფრანგეთში საშუალო კლასის წარმომადგენლების შესვლა უნივერსიტეტებში მე-20 საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაიწყო. 1940-იან წლებში ისინი სტუდენტთა უმრავლესობას წარმოადგენდნენ. ღარიბი ოჯახის წარმომადგენლები საფრანგეთის უნივერსიტეტებში მომრავლებას იწყებენ 1968 წლის შემდგომ, მძლავრი სტუდენტური მოძრაობის გავლენით. ისინი უკვე 1990-1995-იან

ნი წლებიდან სტუდენტთა მნიშვნელოვან მასას წარმოადგენენ, რასაც ხელი შეუწყო საშუალო ქალაქებში უნივერსიტეტების გახსნამ. დაიწყო მსჯელობა სრულიად „ახალი სტუდენტის“ წარმოშობის თაობაზე. ფრანგი მკვლევრები თვლიან, რომ ის თავისი წინამორბედებისაგან განსხვავებით, ორიენტირებულია პროფესიონალიზმზე, ნაკლებად კრიტიკულია სოციალური საკითხებისადმი, პოლიტიკურად შედარებით პასიურია და „უმუშევრობის აჩრდილის“ გავლენით უნივერსიტეტისაგან მოითხოვს კვალიფიციურ პროფესიონალად ჩამოყალიბებისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების ფორმირებას (Soulié, C. 2001; Erlich, V. 2004).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოში სტუდენტთა „პროლეტარიზაციის“ პროცესი ბევრად ადრე, 1920-იანი წლებიდან დაიწყო, ვიდრე ეს ევროპაში მოხდა. უნივერსიტეტები სტუდენტი ახალგაზრდობისათვის უდავოდ იყო ინოვაციური პროექტების განხორციელებისა და პროფესიული განვითარების საშუალება. ნაკლებად „თავისუფალი აზროვნების სამყარო“. არადა, როგორც ჯონ სტიუარტ მილი აღნიშნავდა უნივერსიტეტის ერთერთ ფუნქციას, სწორედ თავისუფალი აზროვნების ფორმირება წარმოადგენს. მიუხედავად მძლავრი პატერნალიზმისა, სტუდენტთა მეტად მგრძნობიარე დამოკიდებულება სამართლიანობისადმი მათ პოლიტიკურ პასიურობას ცვლიდა. პერიოდულად ადგილი ჰქონდა სტუდენტურ გამოსვლებს, მაგალითად, 1956 წლის 9 მარტის გამოსვლა სსრკ-ს პოლიტბიუროს „პიროვნების კულტისა და მისი შედეგების“ შესახებ გადაწყვეტილების მიღებასთან დაკავშირებით; 1978 წლის 14 აპრილის გამოსვლა „ქართული ენის სახელმწიფო სტატუსის შესახებ“; 2012 წელს ციხეებში არსებული ვითარების შესახებ და ა. შ. ამჟამადაც, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენს სტუდენტობას უდავოდ დასდევს „უმუშევრობის აჩრდილი“, ქვეყნის სოცი-

ალურ-პოლიტიკური განვითარების პროცესებისადმი მათი აქტიურობა არ შემცირებულა.

ზოგადად, სტუდენტთა ნებისმიერ თაობა თავისი ეპოქის შესაბამისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ამოცანების წინაშე იდგა. მაგალითად, 1930-იანი წლებში ძირითადი ამოცანა ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია იყო, 1940-იან წლებში - „ყველაფერი გამარჯვებისათვის“, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ქვეყნის ეკონომიკური აღმშენებლობის საკითხი იყო მეტად აქტუალური. ამჟამად კი ვფიქრობთ, მათ ირგვლივ არსებულ უამრავ პრობლემათაგან უნდა გამოიყოს ორი უმთავრესი გამოწვევა:

1. მაქსიმალური ძალისხმევა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად და განსამტკიცებლად;
2. დემოგრაფიული უსაფრთხოების უმაღლესი სტანდარტების შექმნა და უზრუნველყოფა.

შეძლებს თუ არა იგი ამ ამოცანების დაძლევას, ვფიქრობთ, ეს ბევრადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად შეძლებს ჩვენი საგანმანათლებლო სისტემა სტუდენტ ახალგაზრდობაში შესაბამის სოციალურ-კულტურულ ფასეულობათა ფორმირებას.

თავი 2. სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული დახასიათება

2.1. სტუდენტთა რეპროდუქციული ქცევა და მისი გავლენა შრომითი პოტენციალის ფორმირებაზე

საქართველოში პოსტსაბჭოთა პერიოდში შექმნილმა უმძიმესმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა ვითარებამ შეცვალა ქვეყნის დემოგრაფიული სტრუქტურა. მოხდა ასაკობრივი სტრუქტურის დეფორმაცია, განვითარდა მაღალი ინტენსიურობის ემიგრაცია, ჩამოყალიბდა აღწარმოების შეკვეცილი რეჟიმი. გაეროს 2050 წლის პროგნოზით, საქართველო “დემოგრაფიულად მომაკვდავ” ქვეყანათა სიაში შევიდა. ქვეყნის წინაშე დემოგრაფიული უსაფრთხოების საკითხი განსაკუთრებული სიმწვავეით დადგა. შესაბამისად, მოსახლეობის რეპროდუქციული ქცევის შესწავლა აქტუალური გახდა. პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე ამ საკითხთან დაკავშირებული კითხვა 2002 წლის აღწერის პროგრამაშიც კი შევიდა. პერიოდულად საკითხი ფრაგმენტული კვლევის საგანიც იყო. თუმცა საზოგადოების ტრანსფორმირების პერიოდში განსაკუთრებით საინტერესო გახდა საზოგადოების ყველაზე მონიწივე ინტელექტუალური ფენის, სტუდენტთა რეპროდუქციული ქცევის შესწავლა, მისი თავისებურებების გამოვლენა. კერძოდ, ჩვენს ინტერესის საგანი გახდა სტუდენტთა რეპროდუქციული განწყობის დინამიკაზე მოქმედი ფაქტორებისა და მასზე ოჯახური ურთიერთობების გავლენის შესწავლა. გარდა ამისა, საზოგადოების ტრანსფორმაციის პირობებში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პირობების ზემოქმედების სიმძლავრის განსაზღვრა, რაც, საბოლოოდ, შესაძლებლობას მოგვცემდა მოგვეძებნა მათი დემოგრაფიული ქცევის გაუმჯობესების გზები. ამავე დროს, როგორც წინა თავში აღვნიშნავდით იგი ეკონომიკურად დამოკიდებული და მატერიალურად არამყარი სოციალურ - დემოგრა-

ფიული ჯგუფია, რომლისთვისაც ბევრი სიკეთე ხელმიუწვდომელია. აქედან გამომდინარე, სტუდენტთა დემოგრაფიული ქცევა განსხვავებულია. მასზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს უამრავი სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორი. ისინი ახალგაზრდობის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენენ და დანარჩენი ახალგაზრდობის მაგალითიც არიან.

ნაშრომში გამოყენებული ემპირიული მასალა საქართველოს ილიას უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ 2013-2017წწ წლებში ჩატარებული იმ მასშტაბური კვლევის ნაწილია, რომელიც ეხებოდა ოჯახის სოციალურ-დემოგრაფიული მოდერნიზაციის თავისებურების გამოვლენას. კვლევის ფარგლებში შემთხვევითი შერჩევის წესით, ღრმა ინტერვიუს მეთოდით გამოიკითხა 167 სტუდენტი. შერჩევისას გათვალისწინებული იქნა გენდერული ფაქტორიც. ემპირიული მასალის დამუშავება მოიცავდა მონაცემთა ბაზის ფორმირებას, მონაცემთა შეყვანას, განმენდას, კორექტირებას, სტატისტიკურ და თვისობრივ ანალიზს. ნაშრომში გამოყენებულია და განზოგადებულია მოსახლეობის მიმდინარე აღრიცხვის, საქართველოში ახალგაზრდობის პრობლემებზე ქართველ მეცნიერთა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევის მასალები

ამჟამად საქართველოს მოსახლეობაში 15-29 წლის ახალგაზრდობის წილი 17,6%-ია. მათგან ყოველი მეოთხე სტუდენტია(2021)⁴. 15-24 წლის კონტინენტში კი მათი წილი 32,7%-ია. ეს 15%-ით მეტია, ვიდრე 1989 წელს. სტუდენტთა რიცხოვნობის სწრაფი ზრდა განაპირობა შემდეგმა გარემოებებმა:

1990-იან წლებში განვითარებულმა ეკონომიკურმა კრიზისმა, ეთნოკონფლიქტებმა მასობრივი უმუშევრობა გამოიწვია. სტუდენტის სტატუსის მიღება უმუშევრო-

⁴იგულისხმება სტუდენტები, რომლებიც საქართველოს მოქალაქენი არიან.

ბის გადავადების გზად და მომავალში შრომის ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის გაძლიერების საშუალებად იქცა.

სტუდენტად გახდომის გადაწყარბებულ სწრაფვას ხელი შეუწყო 1990-იან წლებში უმაღლეს სასწავლებელთა რაოდენობისა და მათში მისაღები კონტინგენტის უკონტროლო ზრდამაც. კერძოდ, 1989 წელს არსებული 26 უმაღლესი სასწავლებლის ნაცვლად, 1993 წელს საქართველოში 200-ზე მეტი უმაღლესი სასწავლებელი იყო (ტუხაშვილი მ. 1995). ამჟამად, ბოლო ათწლეულში განხორციელებული რეორგანიზაციებისა და უმაღლესი სასწავლებლების ოპტიმიზაციის ღონისძიებათა გატარების მიუხედავად საქართველოში 74 უმაღლესი სასწავლებელი მაინც შემორჩა. იყო პერიოდი, როცა სტუდენტთა რაოდენობამ 154 ათასს (2002-2003წ) გადააჭარბა, რაც ეკონომიკურად გაღატაკებული ოთხმილიონიანი ქვეყნისათვის მეტისმეტი იყო.

დიაგრამა 1. სტუდენტთა რიცხოვნობის ცვლილება 2000-2021 წწ.

აღსანიშნავია, რომ 15-24 წლის ქალთა კონტინგენტში ყოველი მესამე მაინც სტუდენტია⁵. სტუდენტობა ემთხვევა იმ ასაკს, რომელიც მედიკოსთა მიერ პირველი ბავშვის გაჩენისათვის ყველაზე ოპტიმალურ ასაკადაა მიჩნეული. მაგრამ სტუდენტობის პერიოდში ქორწინებათა სიხშირე მეტად მცირეა, შესაბამისად, მცირეა ბავშვთაშობაც.

ზოგადად, ითვლება, რომ რეპროდუქციული ქცევა ოპტიმალურია, როცა ოჯახში 3 შვილი მაინც იბადება, ბავშვთა შობის ინტერვალი 2-4 წელია, ბავშვთა შობა დაქორწინებულ წყვილში ხდება, პირველი ბავშვი ქორწინებიდან 2 წელიწადში იბადება, ორსულობა მშობიარობით მთავრდება (Сурма, М. 2008). თუმცა, ერთის მხრივ, სწავლის ხანგრძლივობის ზრდა, მეორე მხრივ, სტუდენტთა რაოდენობის ზრდა იწვევს ქორწინებისა და ბავშვთაშობის გადავადებას, რაც უარყოფითად აისახება მოსახლეობის აღწარმოების პროცესზე.

იმის გამო რომ საქართველოს ეროვნული სტატისტიკის მიმდინარე აღრიცხვა, ჯერჯერობით, მოსახლეობას არ აღრიცხავს სოციალური სტატუსით, იძულებული ვართ, 15-24 წლის ახალგაზრდობის ზოგადი დემოგრაფიული მაჩვენებლების ანალიზით შემოვიფარგლოთ(ცხრილი1).

ანალიზმა აჩვენა, რომ ამ კონტინგენტში დაქორწინებულთა წილი მეტად მცირეა, პირველი დაქორწინების ასაკი თანდათან იზრდება, მოკვდაობის დონეც დაბალია, ბოლო ათწლეულში შობადობის ასაკობრივი მაჩვენებელი ისევ მცირდება.

1990-იანი წლების შემდგომ საქართველოში მოსახლეობის აღწარმოების პროცესის ყველა კვლევა, შობადობის დონის განახევრების მიზეზად მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის მკვეთრ გაუარესებას მიიჩნევს. ამას ჩვენც არ უარ-

⁵ციფრები გაანგარიშებულია ავტორის მიერ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციის საფუძველზე

ვყოფთ, თუმცა, ვთვლით, რომ ამ პერიოდში შობადობის შემცირებაზე არანაკლები გავლენა მოახდინა სწავლის პერიოდის გახანგრძლივებამაც. კერძოდ, 1998 წლიდან უმაღლესი განათლების სისტემა გადავიდა 4+2+3 საფეხურიან, ხოლო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა თორმეტწლიან სწავლებაზე. სწავლა არანაკლებ 2 წლით მაინც გახანგრძლივდა. ბუნებრივია, ამან ყველაზე საუკეთესო ბავშვთაშობის ასაკში, შეამცირა შვილიანობა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო ათწლეულში შედარებით სტაბილურმა ეკონომიკურმა გარემომ, სახელმწიფოს, ეკლესიისა და სხვადასხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ დემოგრაფიული უსაფრთხოების შესახებ აქტიურმა პროპაგანდამ, ნაწილობრივ, გააუმჯობესა მდგომარეობა.

საქართველოში სამეცნიერო შრომები, სტუდენტთა რეპროდუქციული ქცევის თაობაზე, ძირითადად, 2000-იანი წლიდან ჩნდება(ნ. მენაბდიშვილი, გ.წულაძე, ა. სულაბერიძე, ა. თოთაძე და ა. შ). მაგალითად, 2004 წელს ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა, რომ “თუ ოჯახში ბავშვთა იდეალური რაოდენობის მიხედვით მოხდება ფაქტობრივი რეპროდუქციული ქცევის რეალიზაცია, რაც თეორიულადაც და ემპირიულადაც გამორიცხულია, ამ შეთხვევაში სტუდენტი ახალგაზრდობა უზრუნველყოფს თაობათა გაფართოებულ აღწარმოებას.”[მენაბდიშვილი ნ. 2004.გვ.10).

ცხრილი 1. 15-24 წლის ახალგაზრდობის დემოგრაფიულ მაჩვენებელთა დინამიკა პოსტსაფოთა პერიოდში 1989-2020წწ.

მაჩვენებლები	1989		2002		2015		2020	
შობადობის ასაკობრივი კოეფიციენტი _{15-24(%)}	114.2		69.5		91.5		67.0	
ქორწინებითი შობადობა _(%)	89.3		33.4		57.9		36.8	
შობადობა ქორწინების გარეშე _(%)	24.9		36.0		33.6		27.0	
მ. მ. მხოლოდ დედის განცხადებით _(%)	6.3		3.5		2.3		2.7	
მოკვდაობის ასაკობრივი კოეფიციენტი _{15-24(%)}	ქალი	0.5	0.5		0.3		0.4	
	მამაკაცი	1.2	0.8		1.0		0.8	
ქორწინებითი მდგომარეობა								
	ქალი	მამაკაცი	ქალი	მამაკაცი	ქალი	მამაკაცი	ქალი	მამაკაცი
დაქორწინებულია _(%)	38.5	16.0	28.0	11.2	34.7	14.5	×	×
დაუქორწინებულა _(%)	58.3	82.0	70.3	88.3	64.3	79.3	×	×
ქვრივია _(%)	0.4	0.07	0.3	0.04	0.2	0.01	×	×
განქორწინებულა _(%)	13	0.3	12	0.2	1.6	0.4	×	×
პირველი დაქორწინების საშუალო ასაკი(წელი)	24.0	27.0	25.0	29.0	27.0	30.0	28.1	30.7

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.Geostat.ge

უარესი შედეგი იქნა მიღებული 2006 წელს დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სტუდენტი ახალგაზრდობის რეპროდუქციული ქცევის კვლევით (1018 რესპონდენტი). კერძოდ, აღმოჩნდა, რომ ოჯახში ბავშვთა მოსალოდნელი რაოდენობა 2-ჯერ ნაკლები (1,8) იყო სასურველ რაოდენობაზე [შელია მ.2008]. 2005-2006 წლებში არასწორად ჩატარებულმა სოციალურმა რეფორმებმა გაზარდა უმუშევრობა, რაც სტუდენტთა დემოგრაფიულ განწყობაზეც აისახა. 2005 წელს საქართველოში შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი (1,6) მთელ პოსტსაბჭოთა პერიოდში ყველაზე მცირე იყო. 2013 წელს ჩატარებული სტუდენტი ახალგაზრდობის კვლევით (326 რესპონდენტი) აღმოჩნდა, რომ ოჯახში ბავშვების ფაქტობრივი რაოდენობა საგრძნობლად ჩამორჩება ბავშვთა იდეალურ (3 ბავშვი) და მოსალოდნელ (2,7 ბავშვი) რაოდენობას. „ამ ათი წლის განმავლობაში სტუდენტების ცნობიერებაში ამ მხრივ არაფერი შეცვლილა“. [თოთაძე ა.2014; გვ.68].

გამოკვლევებით დადასტურდა, აგრეთვე, რომ საზოგადოების ტრანსფორმაციის პროცესში სტუდენტთა სექსუალური ქცევა უფრო თავისუფალი გახდა; ყოველ მეექვსე სტუდენტ გოგონას უკვე აქვს სექსუალური ცხოვრების გამოცდილება, თუ 2003 წელს სტუდენტ რესპონდენტთა 91% მიუთითებდა, რომ არ გაუკეთებია აბორტი, 2013 წლისათვის ამას მხოლოდ 58% აცხადებს [თოთაძე ა.2014; გვ. 126; 210]. ამასთან, იგივე პერიოდისათვის დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის მონაცემების მიხედვით, რეგისტრირებული აბორტებიდან თითქმის ნახევარი (47,7%) 15-29 წლის ქალებზე მოდიოდა (ახალგაზრდობის ეროვნული კვლევა საქართველოში. 2014). სავარაუდოდ, სტუდენტების წილი ამ კონტინგენტში მცირე იქნება, რამდენადაც ა. თოთაძის კვლევით, იმ სტუდენტ გოგონებში, რომლებსაც აქვთ სექსუალური კავშირები, 44,2% ჩასახვის სანინააღმდეგო

საშუალებებს იყენებს (თოთაძე ა. 2014; გვ.201). ზოგიერთი კვლევა ადასტურებს იმასაც, რომ „აბორტის მიმართ უფრო ლიბერალური დამოკიდებულება ფიქსირდება დედაქალაქში - რესპონდენტების მხოლოდ 33 პროცენტი მიიჩნევს, რომ საჭიროა აბორტის სრულიად აკრძალვა, მაშინ როცა ასეთი რესპონდენტების წილი ბევრად მეტია სხვა ურბანულ (47%) და სოფლის ტიპის დასახლებებში (46%). გასაკვირი არაა, რომ ტრადიციული შეხედულებები უფრო რელიგიურ ახალგაზრდებში ჭარბობს. იმ რესპონდენტების თითქმის ნახევარი, რომელიც წირვას რეგულარულად ან ხშირად ესწრება, თვლის რომ აბორტი სრულიად აკრძალული უნდა იყოს. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ იმ ახალგაზრდების საკმაოდ დიდი ნაწილი (41%), რომლებიც წირვას მხოლოდ ზოგჯერ ან საერთოდ არ ესწრება, ასევე მიიჩნევს აბორტის აკრძალვის აუცილებლობას. ეს ადასტურებს ახალგაზრდების ტრადიციული ღირებულებებისადმი მიდრეკილებას“ (თაობა გარდამავალ პერიოდში: ახალგაზრდობის კვლევა 2016. 2017; გვ.133].

ჩვენი კვლევითაც დასტურდება, რომ საზოგადოების ყველაზე ახალგაზრდა, ინტელექტუალური ნაწილში ოჯახისა და ქორწინებითი ურთიერთობებისადმი ტრადიციული დამოკიდებულება მკვიდრადაა ფესვგადგმული. კერძოდ, მხოლოდ 4,8% განაცხადა, რომ ჰყავს ქორწინებამდელი პარტნიორი, 0,6%-ს გაკეთებულ იქნა აბორტი, ყველამ აღნიშნა, რომ ოჯახის სიმტკიცისათვის აუცილებელია ქორწინება სიყვარულის ნიადაგზე და არა ანგარებით. მიუხედავად მათი თითქოსდა ლოიალური დამოკიდებულებისა ქორწინებისგარეშე ბავშვთაშობისადმი, რესპონდენტები მკვეთრად უარყოფით პოზიციაზე იდგნენ, როცა ამ ფაქტს მათ შვილთან ან უახლოეს ნათესავთან მიმართებაში განიხილავდნენ (ცხრილი 2). იმ კონტინგენტის 70%-იც კი, რომელიც აღნიშნავს, რომ „საზოგადოებაა არაა ამისთვის მზად“, თავადაც არაა მზად ამისათვის და პასუხობს,

რომ მსგავს შემთხვევაში საკუთარი შვილთან და ახლო ნათესავსთან "განყვეტს ყოველგვარ ურთიერთობას". ამ აზრზე დგას იმ კონტინგენტის 55%-იც, ვინც გათხოვების იმედის გადანურვის გამო ამართლებდა დაუქორწინებლად ბავშვის გაჩენას.

ცხრილი2. რესპოდენტთა დამოკიდებულება ქორწინებისგარეშე ბავშვაშობისადმი(%)

	არა	დიახ, თუმცა ვფიქრობ საზოგადოება ამისთვის მზად არაა	დიახ, თუ გათხოვების იმედი გადა- წურულია
გამართლებულად მიგაჩნიათ ქორწინებისგარეშე ბავშვის გაჩენა?	36	31,7	32,3
	არ მოვუწონებ. განყვეტ ურთი- ერთობას	არ მოვუწონებ, თუმცა ურთიერ- ობას არ გავ- წყვეტ	შევეგუები. რო- გორც არასასურ- ველ ფაქტს და და- ვეხმარები
თქვენმა უახლოეს- მა ნათესავმა (შვილმა) რომ გაა- ჩინოს ქორწინე- ბისგარეშე ბავშვი, როგორი იქნებოდა თქვენი დამოკიდე- ბულება მის მი- მართ?	66,5	9,0	24,0

გამოვლინდა, რომ სტუდენტთათვის ქალის ქორწინების საუკეთესო ასაკი 21-25 წელია, ვაჟებისათვის 25-30 წელი. საინტერესო ფაქტია, რომ არცერთი სტუდენტი არ ეთანხმება 20 წლამდე მათი დაქორწინების შესაძლებლობას. ეს მიუთითებს

მათ ცხოვრებისეულ პრიორიტეტებზე და იმაზეც, რომ მათთვის სწავლა, კარიერული წინსვლისთვის ბრძოლა და დაქორწინება ურთიერთშეუთავსებელი პროცესია. აქედან მომდინარეობს მათი პასუხი კითხვაზე - "უახლოეს 5 წელიწადში აპირებს თუ არა ის დაქორწინებას?". სტუდენტთა მხოლოდ 21 %-ს აქვს ეს გადანყვეტილი, მაშინ, როცა 20-24 წლის რესპონდენტთაგან ამას უკვე 31 % აპირებს. უმრავლესობისათვის დაქორწინებაზე გადანყვეტილების მიუღებლობა ყველაზე მეტად უკავშირდება პარტნიორის შერჩევის სირთულეს. ეს, განსაკუთრებით, გოგონებში აღინიშნება. აი, მათი ირონიული პასუხი: „ისინი საქორწინო პარტნიორის შერჩევისას მეუღლეს კი არა, ქალს ეძებენ, რომელიც დედობას გაუწევთ“, ან „მათ არ სურთ პასუხისმგებლობის აღება ოჯახზე, ცოლზე, შვილზე ან ეშინიათ ამისა“. თუმცა იმასაც მიუთითებენ, რომ თავადაც აქვთ სურვილი, ეკონომიკურად მყარად დადგნენ და არ იყვნენ დამოკიდებული მეუღლის შემოსავალზე; ამასთან, არანაკლებ უფრთხიან თავისუფლების შეზღუდვას: „ქორწინების შემდეგ ნაკლები დრო მექნება გართობისა და მოგზაურობისათვის“.

რაც შეეხება ვაჟებს, მათ აქცენტი არასტაბილურ ეკონომიკურ გარემოზე გააკეთეს. თუმცა ფოკუს ჯგუფთა გამოკითხვამ აჩვენა ისიც, რომ ქორწინებისგარეშე თავისუფალი ურთიერთობების მეტად გავრცელების გამოც ხშირია ქორწინებაზე უარის თქმის შემთხვევა. „ფსიქოლოგიურად არ ვარ მზად ცოლის მოსაყვანად“, - აღნიშნავდნენ ისინი. ვფიქრობთ, ყოველივე ზემოაღნიშნული მიუთითებს არასწორ აღზრდაზე. როგორც ჩანს, ახალგაზრდობის სწავლაზე ორიენტაციასთან ერთად, არ ხდება ახალგაზრდობის მომზადება ოჯახური ურთიერთობისათვის. ეს როგორც ოჯახის, ისე საგანმანათლებლო სისტემაში არსებული ხარვეზების შედეგიცაა. ჯანსაღი პოზიციის ფორმირებაში მნიშვნელოვანი როლი შეუძლია შეასრულოს მასმედიის საშუალებებმაც. მითუმეტეს, ოჯახურ ურთიერთობების ამსახ-

ველ კინოპროდუქციასა და სამეცნიერო-პოპულარულ ლიტერატურაზე სტუდენტთა მოთხოვნა არსებობს(მ. შელია.2016).

კვლევამ აჩვენა ისიც, რომ სტუდენტი რესპონდენტების ნახევარი დაქორწინებისათვის მშობელთა თანხმობას აუცილებლად თვლის, დაქორწინებაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესში კი ამას ყველაზე ნაკლებად ითვალისწინებს. მაშასადამე, ეკონომიკური გარემოს გავლენა ქორწინების გადაწყვეტილებაზე უფრო მეტადაა გამოხატული, ვიდრე ოჯახური ურთიერთობებისა. ისმის კითხვა, იგივე სიტუაცია შეიმჩნევა თუ არა ბავშვთაშობის შემთხვევაში?

კვლევით გამოვლინდა, რომ ოჯახში ბავშვთა იდეალური რიცხვი სტუდენტებისათვის უფრო ნაკლებია, ვიდრე სხვა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფისა ან საერთოდ, 18 წელს გადაცილებული დაუქორწინებელი მოსახლეობისთვის, თუმცა უფრო მეტი, ვიდრე მათი მშობლების მიერ გაჩენილ ბავშვთა რაოდენობა(ცხრილი 3). ამასთან სტუდენტთა ღირებულებათა კვლევისას აღმოჩნდა, რომ, 70%-ის აზრით, ოჯახს სამი შვილი მაინც უნდა ჰყავდეს.

ცხრილი 3. ბავშვთა რაოდენობა ოჯახში

	ბავშვთა იდეალური რიცხვი ოჯახში	ბავშვთა სასურველი რაოდენობა	ბავშვთა მოსალოდ- ნელი რაოდენობა	ბავშვთა ფაქტობრივი რიცხვი ოჯახში	მშობელთა მიერ გაჩენილი ბავშვთა რაოდენობა
სტუდენტი	2.94	2.82	2.54	0.07	2.18
დასაქმებული	3.10	2.43	1.1	1.16	2.31
თვითდასაქმებული	3.23	2.40	1.0	1.21	2.66
მწარმე, ბიზნესმენი	3.10	2.83	0.97	1.24	2.41
უმუშევარი	3.06	2.53	1.36	1.01	2.39
18 წელს გადაცილებული დაუქორწინებელი კონტინგენტი	3.0	2.71	2.37		2.24

სტუდენტთა 61% აცხადებს, რომ ის იმდენივე შვილს გააჩენს, რამდენის ყოლის სურვილიც აქვს, თუმცა მათი 24 % ხელშემშლელ მიზეზად მატერიალურ პირობებს მიიჩნევს. სტუდენტების მხოლოდ 10% აღნიშნავს, რომ გაითვალისწინებს ბავშვთა სასურველი რაოდენობის თაობაზე მშობლის აზრს. მაშასადამე, მშობელთა თაობისაგან განსხვავებით, შვილთა თაობა მეტი შვილის ყოლას აპირებს, რაც ქვეყნის დემოგრაფიულ მდგომარეობას არ გააუარესებს.

აღმოჩნდა ისიც, რომ სტუდენტთა 6,6%-ს საერთოდ არ სურს შვილის ყოლა. მათი წილი, ჯერჯერობით, შეიძლება საგანგაშო არ იყოს, თუმცა სიფრთხილეა საჭირო, რათა მსგავსი შეხედულება ოჯახურ ურთიერთობათა ტრანსფორმირების პროცესში მასობრივი არ გახდეს. ჩვენი აზრით, ამ პასუხთა უმეტესობა, სავარაუდოდ, სტუდენტთა არასათანადო რეპროდუქციული ჯანმრთელობით აიხსნება. იგი გასათვალისწინებელია ჯანდაცვის პროგრამების შემუშავებისას.

სტუდენტები თვლიან, რომ პირველი ბავშვის გაჩენა ქორწინებიდან მალევე, ქორწინების წელს ან მომდევნო წელს მაინც უნდა განხორციელდეს. ბავშვთაშობის ინტერვალი კი როგორც პირველსა და მეორეს შორის, ასევე შემდეგ შვილებს შორის 2,5 წელი უნდა იყოს, რაც სრულად შეესაბამება მედიკოსთა მოთხოვნას ბავშვთაშობის ოპტიმალური ინტერვალის შესახებ.

სტუდენტების მხრიდან ბავშვის სქესის განსაზღვრისას არ შეიმჩნევა გენდერული ტენდენციურობა. კითხვაზე „თუ თქვენ დაგეგმილი გქონდათ 2 ბავშვის ყოლა და გაიგებდით, რომ მეორეც იგივე სქესისაა, იყოლიებდით თუ არა?“, 92,2 %-მა უპასუხა, რომ მაინც იყოლიებდა(შუშტაკაშვილი ვ. ნიკლაური შ. 2014; ნიკლაური შ. 2015). კავკასიურ და, მათ შორის, ქართულ კულტურაში არსებობდა და არსებობს ვაჟისადმი, როგორც მემკვიდრისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება. თუმცა ეფიქრობთ, ამ ფენომენის გამკრთალება პოსტსაბჭოთა პერი-

ოდში განპირობებულია, ერთი მხრივ, ჯანმრთელობის გაუარესების გამო უშვილობის დონის ზრდით(14%) და, მეორე მხრივ, საბჭოთა პერიოდთან შედარებით რელიგიურობის დონის მომატებით. ამიტომ ვერ დავეთანხმებით მოსაზრებას თითქოს, “2010-2014 წწ მშობლების დიდი ნაწილი სქესის შერჩევის პრაქტიკას მიმართავდა პირველი და მეორე ბავშვის შემთხვევაში“ (გილმოტო, კ. ტაფური.ს. 2017). უმეტესობა აბორტს იკეთებდა არა ბავშვის სქესის, არამედ არასტაბილურ ეკონომიკურ გარემოსა და სიღარიბეში ბავშვის აღზრდის გართულების გამო.

სტუდენტთა ღირებულებების შესწავლამ, ისიც აჩვენა, რომ ქორწინების ან ბავშვთაშობის გადანყვეტილებაზე მშობლების უმნიშვნელო გავლენის მიუხედავად, ახალგაზრდების 97-98 %-ს მიაჩნია, რომ შვილებმა პასუხისმგებლობა უნდა აიღონ მშობლების მოვლაზე, როცა ეს მათ დასჭირდებათ, ფინანსური დახმარება გაუწიონ მათ გაჭირვებისას და როცა თავის მოვლა აღარ შეეძლებათ, შვილებთან ერთად უნდა იცხოვრონ.

75-84% თვლის, რომ ბედნიერი ქორწინებისთვის ნყვილმა დამოუკიდებლად უნდა იცხოვროს, მეუღლეებმა ყველა საკითხი შეთანხმებულად უნდა გადანყვიტონ და ერთნაირი ნვლილი შეიტანონ საოჯახო საქმიანობაში. გამოვლინდა, რომ მათთვის სარწმუნოებას საქორწინო პარტნიორის შერჩევისას დიდი მნიშვნელობა აქვს. საგულისხმოა ისიც, რომ რესპონდენტთა 79% უშვებს იმას, რომ მამაკაცს ჰქონდეს ქორწინებამდელი სექსუალური ურთიერთობის გამოცდილება, როცა კატეგორიულად მიუღებლად მიიჩნევს იგივე გამოცდილების არსებობას ქალებში სტუდენტთა 71,3%.. 98-97%-ისათვის კატეგორიულად მიუღებელია ცოლქმრულ ურთიერთობებში მეუღლეთა ღალატი. გამოვლინდა ისიც, რომ თუ 15 წლის წინ სტუდენტი ახალგაზრდობის მხოლოდ 22%-ისთვის ჰქონდა მნიშვნელობა საქორწინო პარტნიორის არჩევისას ეროვნულ კუთვნილებას, 38%-ისთვის - სარწმუნოებას, ამჟამად ამას მნიშვნელობას ანიჭებს 60

და 84%. გლობალიზაციის ინტენსიური პროცესიის ფონზე ქვეყნის გარეთ გადაადგილების ფართო შესაძლებლობის მიუხედავად, განსხვავებული კულტურებთან ინტენსიურმა შეხებამ, სავარაუდოდ, უფრო გაამძაფრა ეთნიკური იდენტობის შეგრძნება.

მაშასადამე. პოსტსაბჭოთა პერიოდში საქართველოში ეკონომიკურ ფაქტორთან ერთად სწავლის გახანგრძლივებამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა სტუდენტთა რეპროდუქციულ ქცევაზე. იგი საზოგადოების ტრანსფორმაციის პირობებში ბევრი თავისებურებებით ხასიათდება და აუცილებელს ხდის მუდმივ შესწავლა-დაკვირვებას. ამ მიზნით აუცილებელია მოსახლეობის სტატისტიკის სრულყოფა. კერძოდ, საჭიროა მოსახლეობის მიმდინარე აღრიცხვა სოციალური სტატუსის მიხედვით. ეს უფრო მიზნობრივს გახდის ახალგაზრდობის სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებებს. გარდა ამისა,

- დადასტურდა, რომ ოჯახის გავლენა ქორწინებითი ურთიერთობისა და ბავშვთაშობის საკითხებში შესუსტებულია. უფრო ძლიერია გარე, განსაკუთრებით, ეკონომიკური ფაქტორის ზემოქმედება. თუმცა კვლევამ აჩვენა, რომ ოჯახური ურთიერთობისადმი სტუდენტთა მოუზადებლობა ოჯახში მათ აღზრდისა და საგანმანათლებლო სისტემაში არსებული მნიშვნელოვანი ხარვეზებისგანაც მომდინარეობს. ეს გასათვალისწინებელია საოჯახო პოლიტიკის ღონისძიებათა განსაზღვრისას, საგანმანათლებლო პროგრამების შედგენისას. ამაში დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია მასმედიის საშუალებებსაც.
- საჭიროა შემუშავდეს პროგრამები, რომელიც სწავლასა და დაოჯახებას ურთიერთშემავსებელ, ურთიერთშეთანხმებულ პროცესად გახდის, სტუდენტური ოჯახებისათვის გარკვეულ შეღავათებს გაითვალისწინებს.

სტუდენტთა ბავშვთა ყოლის მოთხოვნილებების სრული რეალიზაცია გაფართოებულ აღწარმოებას უზრუნველყოფს. იგი სასიცოცხლოდ აუცილებელია დემოგრაფიულად მომაკვდავი საქართველოსათვის. სხვა ღონისძიებებთან ერთად ამისათვის საჭიროა სტუდენტთა რეპროდუქციულ ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, რაც სტუდენტთა დაზღვევის არსებული პროგრამის გაფართოებას მოითხოვს. საბოლოოდ კი ზემოთაღნიშნული ღონისძიებების განხორციელება ხელს შეუწყობს საქართველოს შრომითი პოტენციალის ფორმირებას.

6.2.1. სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევა

მოსახლეობის ჯანმრთელობის გასაუმჯობესებლად ახალი ტექნოლოგიებით სამედიცინო დანესებულებების აღჭურვისა და მკურნალობის უახლესი მეთოდების დანერგვასთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის თვითმოვლით ქცევას, მისი კულტურის ამაღლებას. ეს კი, თავის მხრივ, ნიშნავს მოსახლეობაში ჯანსაღი ცხოვრების წესის ფორმირებას, რაც დადებითად აისახება დემოგრაფიულ განვითარებაზე და შრომით პოტენციალზე. კერძოდ, ავადობის კლებით, ის ამცირებს მოკვდაობას, ზრდის ბუნებრივ მატებას და მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო მოსალოდნელ ხანგრძლივობას და აუმჯობესებს ქვეყნის შრომით პოტენციალს..

ამ მიზნის მისაღწევად დიდი მნიშვნელობა აქვს ახალგაზრდობაში, განსაკუთრებით, სტუდენტ ახალგაზრდობაში თვითმოვლითი ქცევის ნორმების გავრცელებას.

რატომ სტუდენტ ახალგაზრდობაში? მაგალითად, ბელორუსმა ექსპერტებმა დაადგინეს, რომ სტუდენტ ახალგაზრდობაში ყველაზე მეტად შეიმჩნევა თვითმოვლაზე უარის თქმა იმ შემთხვევაში, როცა არჩევანი ჯანმრთელობასა და სწავლაში

ნარმატებებს შორის ხდება. ექსპერტებმა ისიც დაადგინეს, რომ ჯანმრთელობის გაუარესება ადამიანის მთელი ცხოვრების მანძილზე ყველაზე მეტად სტუდენტობის პერიოდში ხდება (Шушунова, Т. Н., 2010). ცნობილია სამეცნიერო კვლევებიც, რომლის თანახმად, უმაღლეს სასწავლებელში შესვლისას სტუდენტთა მესამედს აქვს ქრონიკული დაავადება, ხოლო დამთავრებისას - ნახევარს (Ушакова Я., 2010). ამას გარდა, სტუდენტი ახალგაზრდობა პერსპექტივაში ქვეყნის მონინავე ინტელექტუალური ნაწილი ხდება, რომელთა ქცევის ნორმები მიშვნელოვნად განსაზღვრავს დანარჩენი მოსახლეობის ქცევის კულტურასაც და გადამწყვეტი ხდება სხვადასხვა სოციალური ნორმების დადგენისას, განსაკუთრებით, საზოგადოების ტრასფორმაციის პერიოდში.

ბოლო ათწლეულში ამ თემაზე პოსტსაბჭოთა სივრცეში უამრავი კვლევაა ჩატარებული რუსი, ბელორუსი, ყაზახი და სხვა ქვეყნის მკვლევართა მიერ (თ. შუშუნოვა, ი. მირონოვა, მ. იგოშევი, ი. კარასი, ი. ვიალოვი, ე. ბელიაკოვა, ი. უშაკოვა, პ. მოშკოვიჩი, ა. პოლენოვა., დულენცოვა და სხვ.). მაგალითად, რუსი მკვლევრების შეშფოთება სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევის ფორმირების პრობლემებზე გამონვეულია იმით, რომ რუსეთის სახელმწიფო სტატისტიკის მონაცემებით, დაბადებული ბავშვების 40% სხვადასხვა გადახრით იბადება, პრაქტიკულად ჯანმრთელი სკოლაში მიდის მათგან მხოლოდ 10-14%, ხოლო უმაღლეს სასწავლებლებში შესვლისას მათი რაოდენობა ორჯერ მცირდება (Дуленцова М., გვ. 2). ჩვენი კვლევა, რომელიც დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ 2016 წელს ჩატარდა, ეხმაურება ამ პრობლემატიკას და, ზოგჯერ, მასთან შედარებითი ანალიზის საშუალებასაც იძლევა. მაგალითად, სტუდენტების ჯანმრთელობის თვითშეფასებისას (ცხრილი 4). ძირითადად, ავიღეთ ის კვლევები, რომელსაც შედარებით მასშტაბური ხასიათი ჰქონდა. აღმოჩნდა, რომ საქართვე-

ლოში უფრო ნაკლები სტუდენტი აფასებს საკუთარ ჯანმრთელობას „კარგად“, ვიდრე ბელორუსში; თუმცა, 2006 წელს ჩატარებულ კვლევით თბილისის უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტთა მხოლოდ 30% აფასებდა საკუთარ ჯანმრთელობას „კარგად“. საფიქრებელია, რომ სტუდენტთა დაზღვევისა და სახელმწიფო დაზღვევის პროგრამის გაუმჯობესებამ ამაზე გარკვეული გავლენა მოახდინა.

ცხრილი 4. სტუდენტთა ჯანმრთელობა თვითშეფასებით სხვადასხვა კვლევით(%)

	კარგი	დამაკმაყოფი- ლებელი	ცუდი
საქართველო (თბილისის უმაღლესი სასწავლებლები, 1118 რესპონდენტი)	44,5	47,5	5,7
მირონოვა ი. (ასტრახანის უნივერსი- ტეტი(637 რესპონდენტი)	56	40	4
შუშუნოვა ტ. (მინსკის უმაღლესი სას- წავლებლები, 1200 რეს- პონდენტი)	52,5	46,1	1,4

კვლევით დადგინდა, რომ „კარგი“ ჯანმრთელობის მქონე რესპონდენტების უმრავლესობა ყოველთვის (45,0%) ან ხანდა-ხან მაინც (37,4%) ზრუნავს ჯანმრთელობაზე, „საშუალო“-სი ხანდახან (46,0%) და ავადმყოფობისას (27,5%), ხოლო „ცუდის“ - მხოლოდ ავადმყოფობისას (41%) ან საერთოდ არ ზრუნავს (20,0%). ოჯახში ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ყველაზე ნაკლებად მიღებულია „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონე რესპონდენტებში (68%), მაშინ როცა, „კარ-

გი“ ჯანმრთელობის მქონეთა 91%-ჯანმრთელობაზე ზრუნვის კულტურას ოჯახში ბავშვობიდანვე იღებდა. შესაბამისად, ამ კონტინგენტის 39%-ის აზრით, ადამიანს საკუთარ ჯანმრთელობაზე ზრუნვის ჩვევა ადრეული ასაკიდანვე უნდა ჩამოუყალიბდეს, იგივე აზრისანი არიან „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონე რესპონდენტებიც, მხოლოდ „საშუალო“ ჯანმრთელობის მქონე რესპონდენტების უმრავლესობა თვლის, რომ ადამიანმა საკუთარ ჯანმრთელობაზე ზრუნვა 10-დან 40 წლამდე ასაკში უნდა დაიწყოს. კვლევით დადგინდა ისიც, რომ იმ სტუდენტთა ოჯახებში, ვინც სისტემატურად ზრუნავს საკუთარ ჯანმრთელობაზე, იგი მას ბავშვობიდანვე ახდენს(97%), ხოლო ვინც არ ზრუნავს, ის ფიქრობს, რომ ამის დრო ჯერ არ დამდგარა და 40-59 წლის ასაკიდან აპირებს დაწყებას.

რესპონდენტთა „სამედიცინო აქტივობის“ ანალიზმა გამოავლინა, რომ რესპონდენტების უმრავლესობა სამივე კონტინგენტში ჯანმრთელობაზე ზრუნვისას ნაკლებად იყენებს პროფილაქტიკურ შემონმბებებს და, ძირითადად, ექიმს მიმართავს დაავადების პირველი ნიშნების გამოვლენისთანავე ან, უკიდურეს შემთხვევაში. სამედიცინო დაწესებულებებს გვერდს უვლის (თვითმკურნალობს, იყენებს ახლობლების რჩევას, ან ხალხური მედიცინის საშუალებებს) „საშუალო“ და „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონე კონტინგენტიდან ყოველი მეოთხე რესპონდენტი. კითხვაზე: „ყოველთვის ზუსტად ასრულებთ ჯანმრთელობაზე ზრუნვის რეკომენდაციებს?“ რესპონდენტის პასუხები ასე განაწილდა(იხ. ცხრილი 5)

ცხრილი 5. რესპონდენტთა პასუხების განაწილება კითხვაზე:
 „ყოველთვის ზუსტად ასრულებთ ჯანმრთელობაზე ზრუნვის
 რეკომენდაციებს?“ პასუხების მიხედვით(%)

ჯანმრთელო- ბა თვითშეფა- სებით	დიახ, ყო- ველთვის	ვერ ვასრუ- ლებ უსახ- სრობის გა- მო	ხშირად რება რეკომენ- დაციის შეს- რულება	მეზა- ლობას რეობის გაუმჯო- ბესებისთანავე	ენწყვეტ მკურნა- მდგომა- გაუმჯო-	სხე
კარგი	56,0	5,0	20,2	18,5		0,3
საშუალო	38,4	13,0	25,0	23,4		0,2
ცუდი	23,4	44,0	15,6	14,0		3,0

ანალიზით ვლინდება, რომ საკუთარი ჯანმრთელობისადმი დაუდევარი დამოკიდებულებაა იმ რესპონდენტებშიც კი, ვინც თელის, რომ „კარგი“ ჯანმრთელობა აქვს. მათი ორი მეხუთედი აცხადებს, რომ, ხშირად, ეზარება რეკომენდაციის შესრულება, ან წყვეტს მკურნალობას მდგომარეობის გაუმჯობესებამდე. ვფიქრობთ, სტუდენტური დაზღვევის პირობებში, სტუდენტთა ჯანმრთელობის პროფილაქტიკური შემოწმება არა ნებაყოფლობითი, არამედ აუცილებელი უნდა იყოს. შემდგომში ეს მათ ჩვევად გამოუმუშავდებათ და შვილების აღზრდისას მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანენ ამ მიმართულებით. ამჯერად კი სტუდენტები ჯანმრთელობაზე ზრუნვის შემდეგი ჩვევებით შემოიფარგლებიან: „კარგი“ და „საშუალო“ ჯანმრთელობის მქონე სტუდენტების ნახევარზე მეტი კვების სწორი რეჟიმითა და ჰიგიენის სრული დაცვით ცდილობს ჯანმრთელობის შენარჩუნებას, ხოლო „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონენი სისტემატური სამედიცინო შემოწმებით, ჰიგიენის სრული დაცვით და დასვენების რაციონალური რეჟიმით. სამწუხაროდ, „კარგი“ ჯანმრთელობის მქონეთათვის უგულვებელყოფილია დასვენების რაციონალური რეჟიმი, ხოლო „საშუალო“ და „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონეთათვის (55%) – სისტემატური სპორტული დატვირთვა, რაც გასათვალისწინებელია სტუდენტი ახალგაზ-

რდობის გაჯანსაღების ღონისძიებათა დაგეგმვისას. ვფიქრობთ, სტუდენტთა მასობრივ სპორტულ ღონისძიებებში ჩაბმა და დასვენების ცენტრების შექმნა მათ ჯანმრთელობას მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებდა და უკეთესი თვითმოვლითი ქცევის ფორმირებასაც შეუწყობდა ხელს. რაც შეეხება „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონე სტუდენტებს, საბედნიეროდ მათი წილი მცირეა, მაგრამ, ვფიქრობთ, მათი მდგომარეობა განსაკუთრებული კლევების საგანი უნდა გახდეს და დამატებითი სპეციალური ღონისძიებები გატარდეს.

სამედიცინო მომსახურებაში არსებული ნაკლოვანებები, ყველა კატეგორიის სტუდენტისთვის თითქმის ერთნაირია (მენაბდიშვილი ლ., 2017). მათი 65% აღიარებს, რომ სათანადოდ ვერ ზრუნავს საკუთარ ჯანმრთელობაზე. ამისათვის პირობების უქონლობაზე მიუთითებენ, უმთავრესად, „საშუალო“ და „ცუდი“ ჯანმრთელობის სტუდენტები, თუმცა ყოველი მეხუთე „კარგი“ ჯანმრთელობის სტუდენტთაგან და ყოველი მეოთხე „საშუალოთაგან“: აცხადებს რომ ჯანმრთელობისთვის ზრუნვისათვის ნებისყოფა არ ყოფნის.

ზოგადად, ადამიანის ჯანმრთელობაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საბინაო პირობები, ურთიერთობები ოჯახსა და ოჯახს გარეთ. კვლევით დადგინდა, რომ „კარგი“ ჯანმრთელობის მქონე სტუდენტებისათვის საბინაო პირობები ბევრად უკეთესია, ვიდრე „საშუალო“ და „ცუდი“ ჯანმრთელობის სტუდენტებისათვის, აგრეთვე, „კარგი“ ჯანმრთელობის სტუდენტების 82%-ს კარგი ურთიერთობები აქვს ოჯახში, ხოლო „ცუდი“ ჯანმრთელობის მქონეთაგან ყოველ მეხუთეს - „ცუდი“.

„საშუალო“ ჯანმრთელობის სტუდენტთაგან, ყველაზე მეტი ფიქრობს, რომ როგორც ოჯახური ურთიერთობები(37%), ისე ოჯახს გარე ურთიერთობები(26%) არ მოქმედებს ჯანმრთელობაზე, რაც მათ თვითმოვლითი აღზრდის ნაკოვანებებზე მიუთითებს.

მეცნიერთა ყველაზე ოპტიმისტური პროგნოზით განვითარებულ ქვეყნებში მედიცინის განვითარებით, გენური ინჟინერიის გამოყენებით სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობამ შეიძლება მიაღწიოს 112 წელს... თუმცა კემბრიჯის უნივერსიტეტის წარმომადგენელი, გერონტოლოგი ობრი და გრეი დარწმუნებულია, რომ დედამიწაზე უკვე დაბადებულია თაობა, რომელიც 1000 წლამდე იცოცხლებს (Сможет ли человек жить долго? 2014). ჩვენი რესპონდენტების პასუხები კითხვაზე: დიდხანს იცოცხლო ნიშნავს იცოცხლო რამდენი წელი, ასე გადანაწილდა (ცხრილი 6):

ცხრილი 6. რესპონდენტთა პასუხების განაწილება სიცოცხლის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით (წელი)

ჯანმრთელობა თვითშეფასებით	თქვენი აზრით, დიდხანს იცოცხლო ნიშნავს იცოცხლო რამდენი წელი?	რამდენი წელია სიცოცხლის საუკეთესო ხანგრძლივობა?	რამდენი წელი გსურთ იცოცხლოთ?	როგორ ფიქრობთ, თქვენ რამდენ ხანს იცოცხლებთ?
კარგი	108	86	84	80
საშუალო	94	84	83	78
ცუდი	92	81	79	68
სულ	96	84	83	

მაშასადამე, კვლევით დადგინდა, რომ მომავლისადმი ოპტიმისტური დამოკიდებულება და ხანგრძლივ სიცოცხლეზე მოთხოვნილება უფრო მეტად აქვთ "კარგი" ჯანმრთელობის სტუდენტებს, ვიდრე დანარჩენ რესპონდენტებს.

სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობას კი, ძირითადად, ცხოვრების წესი განსაზღვრავს. ეს ვლინდება ჩვენი კვლევათა ც. მაგალითად, მავნე ჩვევებისადმი მიდრეკილება ნაკლებად ვლინდება "კარგი" ჯანმრთელობის სტუდენტებში, ვიდრე დანარჩენებში. თამბაქოს არ ეწევა "კარგი" ჯანმრთელობის მქონე

რესპონდენტთა 75%, თუმცა 8%-ით მეტი ენეოდა ადრე, ცუდი ჯანმრთელობის სტუდენტთა ნახევარზე მეტი იყო მწველი და დღესაც მწველია მათი 44%. ისინი დანარჩენებზე ხშირად იღებენ ალკოჰოლურ სასმელებს და ნარკოტიკებიც გაუსინჯავთ. არასოდეს მიუღიათ ეს საწამლაკი კარგი ჯანმრთელობის სტუდენტთა 77% და საშუალო ჯანმრთელობის მქონეთა 73%. შესაბამისი პროპორციით განაწილდა რესპონდენტთა პასუხები ნარკოტიკების გამოყენებისადმი დამოკიდებულების შესახებ. უარყოფითად შეაფასა ის "კარგი" ჯანმრთელობის სტუდენტთა 92%, "საშუალო" ჯანმრთელობის სტუდენტთა 80%-მა და "ცუდი" ჯანმრთელობის სტუდენტთა 70%-მა. ამ უკანასკნელთა 36% მარიხუანას ლეგალიზაციის მომხრეცაა. საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ "კარგი" ჯანმრთელობის მქონე სტუდენტებს საკუთარ თავზე ზრუნვა მიაჩნიათ კარგი ჯანმრთელობის განმსაზღვრელ ფაქტორად, "საშუალო" და "ცუდი" ჯანმრთელობის სტუდენტებს - ცხოვრების პირობები.

სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევის გენდერული თავისებურებანი

კვლევით დადგინდა, რომ ვაჟებს შორის უფრო მეტია ის კონტინგენტი, ვინც საკუთარ ჯანმრთელობას „კარგად“ აფასებს. ამასთან, მათ ზრუნვას ჯანმრთელობაზე უფრო სისტემატური ხასიათი აქვს. გოგონებში ყოველი მეოთხე აცხადებს, რომ ავადმყოფობისას იწყებს ჯანმრთელობაზე ზრუნვას. შესაბამისად, ავადმყოფობის პირველი ნიშნების გამოვლენისას მიმართავს ექიმს, ვაჟები კი ამჯობინებენ, ექიმთა მომსახურება უკიდურეს შემთხვევაში გამოიყენონ. საგულისხმო ფაქტია, რომ რესპონდენტთაგან ყოველი მეოთხე ვაჟი და ყოველი მეხუთე გოგონა ჯანმრთელობაზე ზრუნვისას თავს არიდებს სამედიცინო დანესებულებებს და მიმართავს მკურნალობის ალტერნატიულ მეთოდებს (ხალხური მედიცინა, თვითმკურნალობა, ახლობელთა რჩევა). ჯანმრთელობაზე ზრუნვის ჩვევათაგან

გოგონები უპირატესობას აძლევენ ჰიგიენის წესების სრულ დაცვას, კვების სწორ რეჟიმსა და სისტიმატურ სამედიცინო შემონმებას, მაშინ, როცა ვაჟებისთვის ჰიგიენის წესების დაცვის შემდეგ ერთნაირად პრიორიტეტულია სისტიმატური სპორტული დატვირთვა და კვების სწორი რეჟიმი. გოგონების მხოლოდ მცირე რაოდენობაა დაკავებული სპორტით(5,4%). ვფიქრობთ, ქალთა არასპორტული აღზრდა აიხსნება დაწყებით და ზოგადსაგანმანათლებლო სისტიმაში არსებული ნაკლოვანებებით. სამნუხაროდ, მასობრივი სპორტის ღონისძიებები ჩვენს ქვეყანაში უფრო მორგებულია ვაჟთა სპორტულ განვითარებაზე. მიგვაჩნია, რომ ბოლო ხანს გააქტიურებული ფეხბურთისა და კალათბურთის მოედნების მშენებლობა, რასაც უპირატესად ვაჟები იყენებენ, საკმარისი აღარაა. ქალთა პოპულარული სპორტული სახეობების განვითარებას მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს და შესაბამისი სპორტული დაწესებულებებიც მოეწყოს.

გოგონები უფრო თანმიმდევრულნი არიან ექიმთა რეკომენდაციების შესრულებაში თუ მათ უსახსრობა არ უშლის ხელს. ვაჟებს კი მეტად ეზარებათ მისი შესრულება (28%).

ჯანმრთელობაზე ოჯახსშიგა და გარე ურთიერთობებზე გავლენა გენდერულ ასპექტში განსხვავებულადაა შეფასებული. კერძოდ, ვაჟების 58% და გოგონების 52% აღნიშნავს, რომ ოჯახში არსებული ურთიერთობები დადებითად აისახება მათ ჯანმრთელობაზე. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან რესპონდენტთა მხოლოდ 4% მიუთითებს ოჯახში დაძაბულ ურთიერთობებზე. თუმცა, ყოველი მესამე ვაჟი და გოგონების ორი მეხუთედი თვლის, რომ ოჯახსშიგა ურთიერთობები, საერთოდ, არ მოქმედებს მათ ჯანმრთელობაზე; იგივე აზრზეა ოჯახსგარე ურთიერთობის გავლენაზე ყოველი მესამე გოგონა და ყოველი მეხუთე ვაჟი. საბოლოოდ, გოგონებში, ვიდრე ვაჟებში მეტადაა გა-

მოხატული აზრი იმის შესახებ, რომ ოჯახსში გა თუ გარე ურთი-
ერთობები მათ ჯანმრთელობაზე არ მოქმედებს.

რესპონდენტების პასუხი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლი-
ვობასთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანია(ცხრილი 7)

ცხრილი 7. ქალთა და მამაკაცთა პასუხების განაწილება სი-
ცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობასთან მიმართებაში (წელი)

	რამდენ წელს თვლით სიცოც- ხლის საუკეთე- სო ხანგრძლი- ვობად?	რამდენი წე- ლი გინდათ იცოცხლოთ?	როგორ ფიქ- რობთ, თქვენ რამდენ ხანს იცოცხლებთ?	დიდხანს სი- ცოცხლე ნიშ- ნავს იცოც- ხლო რამდენი წელი?
კაცი	86	89	78	100
ქა- ლი	83	83	74	97

მაშასადამე, სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე მოთხოვნა ვა-
ყეებში მეტია, ვიდრე გოგონებში, თუმცა ჯანმრთელობის მდგო-
მარეობიდან გამომდინარე, რესპონდენტები ფიქრობენ რომ
უფრო ნაკლებს დროს იცოცხლებენ, ვიდრე ეს მათ სურთ. ეს
გამომდინარეობს მათი ცხოვრების წესიდანაც. კერძოდ, ვაჟი
რესპონდენტების 41% და გოგონათა 18% სიგარეტის მწეველია.
საერთოდ არ სვამს ალკოჰოლს მხოლოდ ვაჟების 14% და გო-
გონების 49%. ვაჟების 36% და გოგონათა 38% თვეში ერთხელ,
ვაჟების 20% კი -ორ კვირაში ერთხელ სვამს, ანუ ალკოჰოლის
მოხმარების სიხშირე ვაჟებში მეტია გოგონებზე. გარდა ამისა,
აღმოჩნდა, რომ ნარკოტიკები არასდროს მოუხამრია ვაჟების 57
და გოგონების 91 პროცენტს. ყოველი მესამე ვაჟი აცხადებს,
რომ ნარკოტიკი გაუსინჯავს. გოგონებში უფრო მეტადაა გამო-
ხატული უარყოფითი დამოკიდებულება ნარკოტიკების მოხმა-
რებაზე. ყოველი მეხუთე ვაჟი კი აცხადებს, რომ ეს ჩვეულებ-

რივი მოვლენაა. ამიტომ, რომ ვაჟების 37%- ისა და გოგონების 19 %-ია აზრით უნდა მოხდეს მარიხუანას ლეგალიზაცია.

განსხვავებულია რესპონდენტთა წარმოდგენა ჯანმრთელობასა და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობაზე მოქმედ ფაქტორებზე. კერძოდ, ვაჟების აზრით, კარგი ჯანმრთელობისა და ხანგრძლივი სიცოცხლისათვის საჭიროა საკუთარ თავზე ზრუნვა (33%), ცხოვრების ნორმალური პირობები (24%) და ჯანსაღი ეკოლოგიური გარემო (20%); გოგონები კი ფიქრობენ, რომ უპირველსაა ცხოვრების ნორმალური პირობები (33%), საკუთარ თავზე ზრუნვა (31%) და მემკვიდრეობითობა (17%).

საბოლოოდ აღვნიშნავთ, რომ სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევა ხასითდება დაბალი კულტურით, რაც, ჩვენი აზრით, მოითხოვს შემდეგი ღონისძიებების გატარებას:

- ჯანმრთელობაზე ზრუნვის კულტურა უნდა ფორმირდეს ადრეული ასაკიდანვე. ამაზე პასუხისმგებლობა თანაბრად ეკისრება ოჯახსაც და დანყებით და ზოგადასაგანმანათლებლო სისტემას. ვფიქრობთ მიზანშეწონილია, საგანმანათლებლო სისტემაში დაინერგოს ე.წ. "ჰიგიენის გაკვეთილები", რომელიც უზრუნველყოფს ახალგაზრდებში თვითმოვლითი ქცევის ნორმების ფორმირებას, ჯანმრთელობის, როგორც უპირველეს ფასეულობის დამკვიდრებას. იგი წარმოდგენას მისცემს ახალგაზრდებს ესა თუ ის მავნე ჩვევა რომელ დაავადებას იწვევს და რამდენად საშიშია ის სიცოცხლისათვის; როგორ უნდა მოუარონ თავს რეპროდუქციული პერიოდის დანყებისას და რა რისკები ჩნდება არაჯანსაღი ცხოვრების წესით ცხოვრებისას. მეტად დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია ამ საქმეში მასმედიასაც. კერძოდ, სპეციალურ გადაცემებს ახალგაზრდა დედებისთვის.
- მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სტუდენტთათვის სამედიცინო პროფილაქტიკურ შემოწმებას ჰქონდეს არა ნება-

ყოფლობითი, არამედ სავალდებულო ხასიათი. შრომისა და დასვენების რაციონალური რეჟიმი გახდეს მათი თვითმოვლითი ქცევის ნორმა. ამაზე პასუხისმგებლობა უნდა აიღოს საგანმანათლებლო სისტემამ და განახორციელოს იგი სასწავლო პროცესის სწორი მენეჯმენტი და სასწავლო პროგრამების რაციონალიზაციით ისე, რომ სტუდენტს საშუალება მიეცეს საკუთარი დროის ბიუჯეტის რაციონალური განაწილებისა. ორგანიზაციებმა და დაწესებულებებმა, სადაც სტუდენტი სამუშაო ძალის გამოყენების მასობრივი შემთხვევებია, უნდა უზრუნველყონ შრომის პროგრესული მეთოდების დანერგვა. იგი, თავის მხრივ, სახელმწიფოს მხრიდან უნდა კონტროლდებოდეს, რადგან ახალგაზრდობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების მნიშვნელოვანი ფაქტორი არასწორი შრომისა და დასვენების რეჟიმი, სამუშაო ადგილზე მუდმივად სტრესულ მდომარეობაში ყოფნა არ გახდეს.

- ახალგაზრდობის ფიზიკური აღზრდა ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად უნდა დამკვიდრდეს საგანმანათლებლო სისტემაში, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს გოგონების მასობრივ სპორტულ ღონისძიებებში სისტემატურ მონაწილეობას. ეს გააუმჯობესებდა არა ზოგადად მათ ჯანმრთელობას, არამედ დადებითად აისახებოდა რეპროდუქციულ ჯანმრთელობაზეც. ამ მიზნით სპორტული ობიექტების დაპროექტებისას გასათვალისწინებელია გოგონათა მასობრივი სპორტით დაკავების შესაძლებლობებიც.

მ.3. ოჯახურ კონფლიქტებზე სტუდენტთა შეხედულებანი

კონფლიქტი და ძალადობა ოჯახში მეტნაკლებად ყველა ქვეყნის პრობლემაა. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მონაცემებით მთელი სიცოცხლის მანძილზე ქალთა 1/3 განიცდის ძალადობას(Domestic violence results in huge costs for economy , 2013). ამ მხრივ გამოწვევის არც საქართველოა. შსს საინფორმაციო ცენტრის მონაცემებით 2007-2014 წლების (იანვარი-ივნისი) სულ დაფიქსირდა 4935 ოჯახური კონფლიქტი და ამ კონფლიქტებში მონაწილე 10188 პირი. ოჯახურ კონფლიქტებში მონაწილე მამაკაცების, ისევე როგორც ქალების უმეტესობა 25-44 ასაკობრივი ჯგუფის წარმომადგენელი იყო. აღსანიშნავია, რომ ბოლო შეიძენლულშიც(2015-2021წწ.) ოჯახურ ძალადობა საქართველოში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. გასამგადა ოჯახური ძალადობის ფაქტიც და კონფლიქტში მონაწილეთა რიცხვიც (შსს. <https://info.police.ge/page?id=102>).

არსებულმა სტატისტიკურმა მონაცემებმა საზოგადოების სამართლიანი შეშფოთება გამოიწვია. ამიტომაც 2014 წელს დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ოჯახური კონფლიქტისა და ძალადობის შესახებ ჩატარებული კვლევის მიზნად ამ პრობლემისადმი სტუდენტთა აზრის შესწავლა დაისახა (602 რესპონდენტი, მათ შორის 279 ვაჟი, 323 ქალი). კონკრეტულად, კი ჩვენი კვლევის მიზანი სტუდენტთა თვალთ დახებული ოჯახური კონფლიქტის მიზეზებისა და მისი მართვის შესაძლებლობის განსაზღვრა იყო.

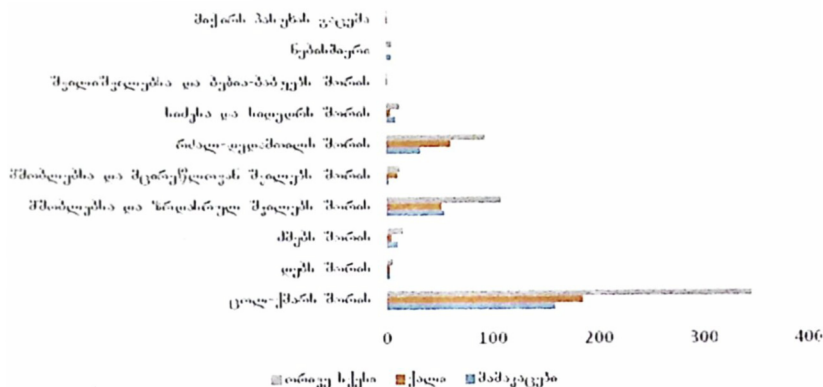
ზოგადად, ოჯახის მიერ სოციალური თუ დემოეკონომიკური ფუნქციის შესრულების საკითხი დემოგრაფების, სოციოლოგების, ფსიქოლოგებისა და ეკონომისტების კომპლექსური კვლევის საგანია. საგულისხმოა,რომ ბოლო 100 წლის მანძილზე ქართულ აკადემიურ ლიტერატურაში აქტიური განსჯის საგანი იყო ოჯახში ბავშვთა შრომითი, კულტურული და მორალური

აღზრდის, ბედნიერი ქორწინების, განქორწინების, და, ზოგადად, ოჯახის სიმტკიცის პრობლემები. განიხილებოდა, აგრეთვე, ოჯახში ბავშვთა დაგეგმვისა და დემოგრაფიული ქცევის, ოჯახის, როგორც ფასეულობის საკითხი, თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ოჯახური კონფლიქტებისა და ძალადობი თემა აქტიური კვლევის საგანი არ ყოფილა.

ბოლო ხანს, საერთაშორისო ორგანიზაციების მხარდაჭერით საქართველოში დაიწყო ოჯახური ურთიერთობების, ოჯახში გენდერული თანასწორობის, აგრეთვე, ოჯახური ძალადობის საკითხის კვლევა. ნათლად გამოიკვეთა, რომ არსებობს მწვავე პრობლემა და საჭიროა ამ მიმართულებით კვლევების გაღრმავება, კონფლიქტისა და ძალადობის მსხვერპლთა მუდმივი მონიტორინგი და სამართლებრივი დაცვა. მათგან განსხვავებით, ჩვენს კვლევაში კვლევის სამიზნე ჯგუფად შეირჩა სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი, რომლის შეხედულებებს დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ პრობლემის გადანწყვეტის გზების ძიებისთვის, ოჯახური კონფლიქტების მართვის მექანიზმების შემუშავებისა და ოჯახური ძალადობის სიხშირის შემცირებისთვის.

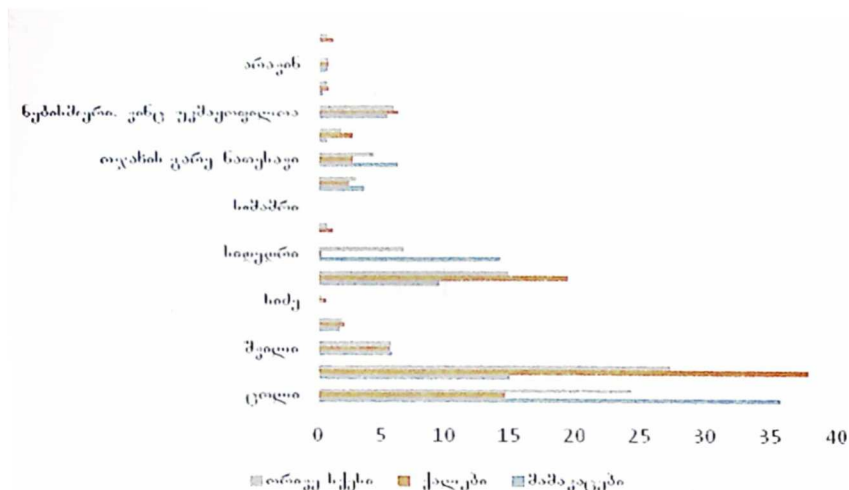
სტუდენტთა აზრით, ყველაზე კონფლიქტური წყვილი ოჯახში ცოლ-ქმარი. შემდგომ ზრდასრული შვილები და მშობლები და ბოლოს, რძალ-დედამთილია. ეს უკანასკნელი გოგონათა შორის უფრო მეტადაა შენიშნული(დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე: „ ყველაზე უფრო ხშირად, ოჯახის რომელ წევრებს შორის ხდება კონფლიქტი?“ პასუხების მიხედვით(%)

სტუდენტები კონფლიქტის ინიციატორად, ძირითადად, ცოლ-ქმარსა და დედამთილს მიიჩნევენ. თუმცა, ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ ვაჟების აზრით კონფლიქტის წამომწყები, უმთავრესად, ცოლი (35,8%), ქმარი (19%) და სიდედრია (14,4%), გოგონებისთვის - ქმარი (37,9%), დედამთლი (19,6%) და ცოლია (14,8%) (დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე: „ყველაზე ხშირად ვინ არის კონფლიქტის ინიციატორი ოჯახში?“ პასუხების მიხედვით(%)

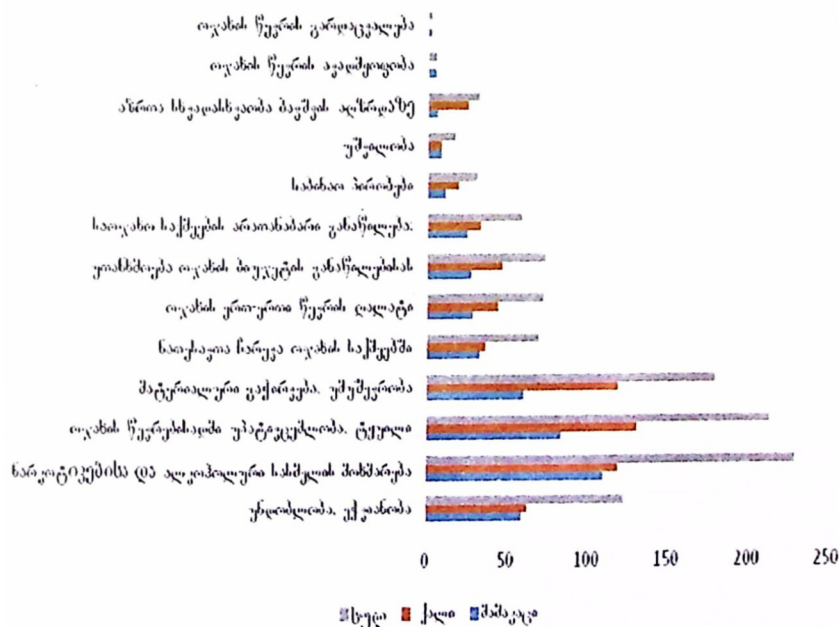
ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევით, რესპონდენტების მესამედი მიუთითებს, რომ ისინი უშუალოდ არ შესწრებიან ოჯახში კონფლიქტის გამოვლენის პროცესს, ხოლო მათი ნახევარი აღნიშნავს, რომ იშვიათად შესწრებიან, ყოველი მეხუთე -ხშირი მონმე ყოფილა კონფლიქტისა ოჯახში.

კონფლიქტის მიზეზი ოჯახში მრავალგვარია. ის შეიძლება გამოწვეული იყოს როგორც ნევრთა შორის პიროვნულ ინტერესთა განსხვავებით, ისე რთული სოციალურ - ეკონომიკური პრობლემებით, რაც მუდმივად ცვალებად გარემოში მყოფ ადამიანთა სულიერ ან ფინანსურ კრიზისს, ფასეულობათა გადახედვას ედება საფუძვლად. ცოლ-ქმარს შორის კონფლიქტი შეიძლება გამოწვეული იყოს დადებითი ემოციების ნაკლებობითაც (ზრუნვა, ურთიერთგაგება, ყურადღება და ა. შ), აგრეთვე, სქესობრივი შეუთავსებლობით, განსხვავებული შეხედულებებით საოჯახო მეურნეობის გაძლოლისა და ბავშვის აღზრდის

საკითხებზე, დასვენებასა და გართობაზე, ერთ-ერთი მეუღლის მიერ ნარკოტიკების ან ალკოჰოლის გადაჭარბებული მოხმარების გამო და ა. შ. (Агишева Н. К., 2007)

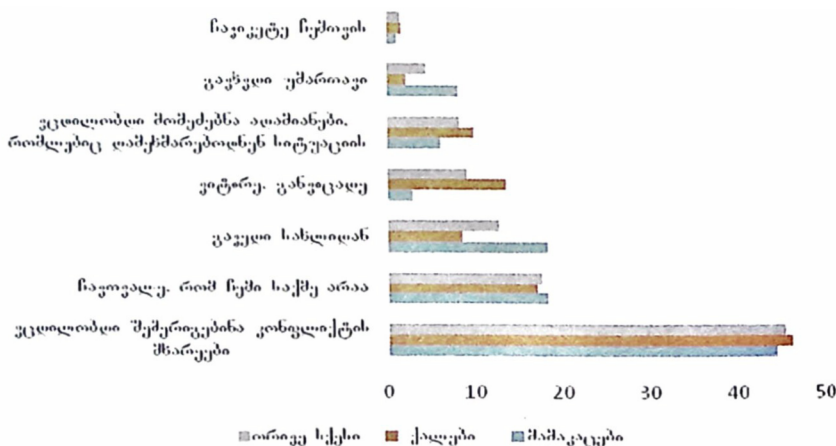
კვლევამ გამოავლინა, რომ ყველაზე ხშირად კონფლიქტი ალკოჰოლის გადაჭარბებულ მოხმარებას, აგრეთვე, ნარკოტიკების გამოყენებას მოსდევს (21%). ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანი პრობლემაა ტყუილი და უპატივცემულო დამოკიდებულება ოჯახის წევრთა შორის (19,4%). ყოველი მეექვსე რესპონდენტი კი მიუთითებს, რომ კონფლიქტი ოჯახში მატერიალური გაჭირვებით, უმუშევრობითაა განპირობებული (დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4. რესპონდენტთა განანილება კითხვაზე: „ ყველაზე ხშირად რა იყო კონფლიქტის მიზეზი ოჯახში?“ პასუხების მიხედვით

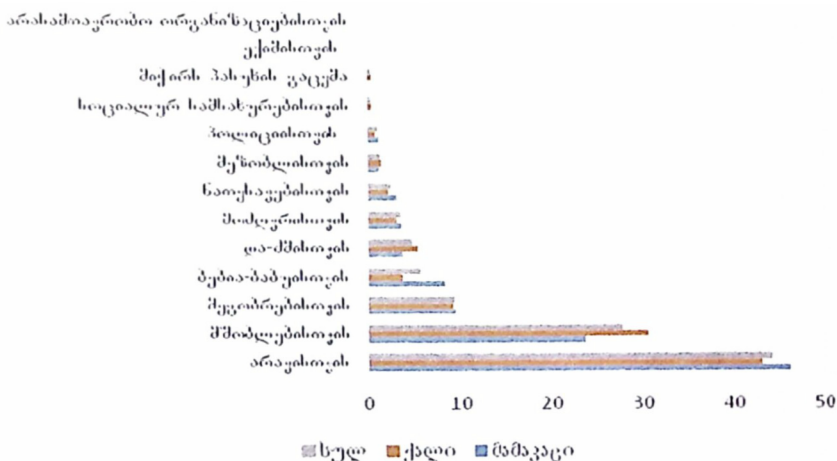
შესწავლილ კონტინგენტში რესპონდენტთა მხოლოდ 55%-მა სცადა კონფლიქტური მხარეების მორიგება. მათ შორის, 45,5%-ი თავად შეეცადა ამას, 8,4 %-მა კი დასახმარებლად იმ ადამიანებს მიმართა, ვისაც, მათი აზრით, კონფლიქტის განმუხტვა ყველაზე მეტად შეეძლო. საგულისხმოა, რომ რესპონდენტთა 45% -მა პასიური როლი აირჩია. მათგან, ყოველმა მეექვსემ ჩათვალა, რომ ჩარევა მისი საქმე არ იყო, დანარჩენმა ნაწილმა კი აღიარა რომ მიიღო მძიმე ემოციური სტრესი (ვიტირე, განვიცადე (9,2%), გავხდი უმართაუი (4,7%), ჩავიკეტე ჩემთვის (1,5%),) და პრობლემის წინააღმდეგ ბრძოლის ნაცვლად შეეცადა მასზე თვალი აერიდებინა (გავედი სახლიდან (12,9%)) (დიაგრამა 5).

დიაგრამა . 5. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე: „როგორი იყო თქვენი რეაქცია ოჯახის წევრებს შორის კონფლიქტზე?“ პასუხების მიხედვით(%)

აქედან გამომდინარე, სრულიად ბუნებრივია, ისიც, რომ რესპონდენტთა მნიშვნელოვან ნაწილს კონფლიქტის აღსაკვეთად არც არავისთვის მიუმართავს(44%).

დიაგრამა 6. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე: "ოჯახის წევრებს შორის კონფლიქტის აღმოსაფხვრელად ვისთვის მიგიმართავთ?" პასუხების მიხედვით(%)

მან კი ვინც დახმარებისთვის სხვას მიმართა, გადანყვიტა, უმთავრესად, მშობლებისა (27,7%) და მეგობრებისთვის(9,3%) მიემართა. შესაბამისად, დახმარებაც მათგან იქნა მიღებული.

ამრიგად, კვლევით დადასტურდა, რომ ოჯახური კონფლიქტი ოჯახური ცხოვრების თანამდევი პროცესია და რესპონდენტთა 70% მომსწრეა ამ სიტუაციისა. ოჯახური კონფლიქტის ძირითადი მიზეზი, ალკოჰოლის გადაჭარბებული გამოყენება და ნარკოტიკების მოხმარება, იმ სტრესული მდგომარეობის გამოვლინებაა, რასაც ქვეყანის არამდგრადი განვითარება იწვევს. შემდგომი მიზეზია უმუშევრობა და მატერიალური გაჭირვება.

კვლევით დადგინდა, რომ რესპონდენტთა ნახევარზე მეტი ცდილობს კონფლიქტების დარეგულირებას, მაგრამ არც თუ მცირე ნაწილი გაურბის პრობლემას. საგულისხმო ფაქტია, რომ ყოველი მეხუთე ოჯახში მიმდინარე კონფლიქტს მის საქმედ არ მიიჩნევს.

გადაუჭრელი კონფლიქტები ოჯახური ძალადობის საფუძველი ხდება. ეს საზოგადოებისთვის მორალურთან ერთად ეკონომიკური ზარალის მომტანიცაა. იგი ფასდება ისეთი კომპონენტებით, როგორიცაა იურდიულ და პოლიციურ მომსახურებაზე, ჯანდაცვაზე განეული ხარჯები, გაცდენილი სამუშაო დღეებით მიყენებული ზარალი, ბავშვებისა თუ ახალგაზრდების მიერ სწავლის პროცესისგან მოწყვეტით მიღებული ზარალი (Lorraine Greaves, Olena Hankivsky, Joann Kingston-Riechers., 1995).. ამის რაოდენობრივი გაანგარიშება ძნელია ნაკლები ინფორმაციულობის გამო, მაგრამ ოჯახური კონფლიქტებისა და ძალადობის მზარდი ტენდენცია, ბუნებრივია, ამით მიყენებული ეკონომიკური ზარალისა და სტრესული ფონის ზრდის მაჩვენებელიცაა.

ოჯახური კონფლიქტების პრევენცია, უპირატესად, იმ მიზეზების აღმოფხვრისკენ უნდა იყოს მიმართული, რაც მას იწვევს. ამ მხრივ კი უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პირობების შექმნა, რაც ხელს შეუწყობს მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, შეამცირებს მატერიალურ გაჭირვებასა და, უმუშევრობას, რაც ხშირად ალკოჰოლის გადაჭარბებული მოხმარების მიზეზიცაა. ამის პარალელურად უკომპრომისო ბრძოლა უნდა გაჩაღდეს ნარკომანიასთან.

კვლევით დადგინდა, რომ სტუდენტთა უმრავლესობა არ იცნობს საქართველოს კანონს "ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ". ოჯახური კონფლიქტებისა და ძალადობის პრევენციის

მიზნით აუცილებელია გაძლიერდეს ამ მიმართულებით ახალგაზრდობის სამართლებრივი აღზრდა.

ოჯახური კონფლიქტი ცუდი მასწავლებელია ახალგაზრდობისათვის. იგი ძირს უთხრის მათ თვალში ოჯახს, როგორც უმთავრეს ფასეულობას. ინვეს უარყოფითი ემოციების დაგროვებასა და ოჯახური ცხოვრების წესისადმი ნეგატიური განწყობის ჩამოყალიბებას. ამიტომაც ოჯახური ურთიერთობის კულტურის ამაღლების მიზნით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მეტი პოზიტიური ინფორმაცია მიენოდოს ახალგაზრდობას ოჯახური ურთიერთობების შესახებ. ამაში აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს მედია საშუალებებმაც სამეცნიერო-პოპულარული ლიტერატურის, კინოპროდუქციისა და სატელევიზიო გადაცემების სახით, მითუმეტეს, რომ სტუდენტთა მხრივ ამაზე დიდი მოთხოვნაცაა. კვლევის თანახმად, ყოველი მესამე სტუდენტი ოჯახში ძალადობის პრევენციის უპირატეს გზად ოჯახური ცხოვრების წესსა და ოჯახურ ურთიერთობებზე ახალგაზრდობის მეტ ინფორმირებულობას მიიჩნევს. გარდა ამისა, გოგონებში გამოიკვეთა გენდერული თანასწორობის მიმართულებით ახალგაზრდობის აღზრდის აუცილებლობაც, რაც გასათვალისწინებელია ქვეყნის სოციალურ-კულტურული განვითარების ღონისძიებათა დაგეგმვისას.

-კვლევით აღმოჩნდა, რომ ოჯახური კონფლიქტების მოგვარებისას უგულვებელყოფილია სოციალური სამხურების როლი. ეს მათდამი უნდობლობის გამოვლენაა და, შესაბამისად, მათ არაეფექტიანი ფუნქციონირების მაჩვენებელიც. მათი გააქტიურების ღონისძიებათა გატარება გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს.

თავი 3. სტუდენტთა პროფესიული ინტერესები, დასაქმება და ტარიტორიული მოგილობა

& 3.1. დასაქმებული სტუდენტები: სწავლა თუ მუშაობა?

ბოლო ოცდაათი წელია უმუშევრობა საქართველოს უმთავრესი სოციალური პრობლემაა. მიუხედავად მისი შემცირების დინამიკისა, ის, ჯერჯერობით, რჩება უმნიშვნელოვანეს საფრთხედ სტაბილური საზოგადოების ფორმირების გზაზე. უმუშევრობა განსაკუთრებით მაღალია ახალგაზრდებში, რაც ზრდის მათ სოციალურ უკმაყოფილებას და აძლიერებს ემიგრაციულ განწყობას. ახალგაზრდების ინტენსიური შრომითი ემიგრაცია კი აქვეითებს ქვეყნის შრომით პოტენციალს და კიდევ უფრო მეტად აღრმავებს დემოგრაფიულ კრიზისს. საქართველოს შრომის ბაზარი კი სულ უფრო მეტად ითხოვს ახალგაზრდა კვალიფიციურ სამუშაო ძალას, თუმცა მისი არარაციონალური სეგმენტაციის გამო, ახალგაზრდები, ძირითადად, მეორად ბაზარზე ხვდებიან, რასაც ხშირად ისინი იმედგაცრუებად მიჰყავს. ამიტომაც ახალგაზრდობის ნაწილი ცდილობს სტუდენტობიდანვე მიიღოს გარკვეული შრომითი უნარ - ჩვევები, რათა სწავლის დამთავრების შემდეგ მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებზე გადაინაცვლონ და უფრო მყარად დაიმკვიდრონ თავი.

ჩვენი კვლევის მიზანი იყო, შეგვესწავლა ის გამოცდილება, რასაც სტუდენტი ახალგაზრდობა დასაქმებით იღებს და გამოგვევლინა ის პრობლემები რაც სწავლისა და მუშაობის შეთავსებას მოსდევს.

კვლევა ეყრდნობა 2018-2019 სასწავლო წელს ჩატარებულ შერჩევითი სოციოლოგიური კვლევით მიღებულ ინფორმაციას, რომელიც დამუშავდა SPSS პროგრამით. კვლევის ინსტრუმენტად გამოყენებულია სტრუქტურირებული ანკეტა, რომელიც

მოიცავდა 24 კითხვას 140-მდე სავარაუდო პასუხით. კითხვარი მოიცავდა როგორც დახურულ, ისე ღია კითხვებს. კვლევა ჩატარდა პირისპირ გამოკითხვით, შემთხვევითი შერჩევის წესით. შერჩევის ზომა 458 რესპონდენტია. გამოკითხვა ბაკალავრიატის მე-3 და მე-4 კურსის სტუდენტები. შერჩევა მოხდა დასაქმების სექტორებისა და საქმიანობის სფეროების მიხედვით.

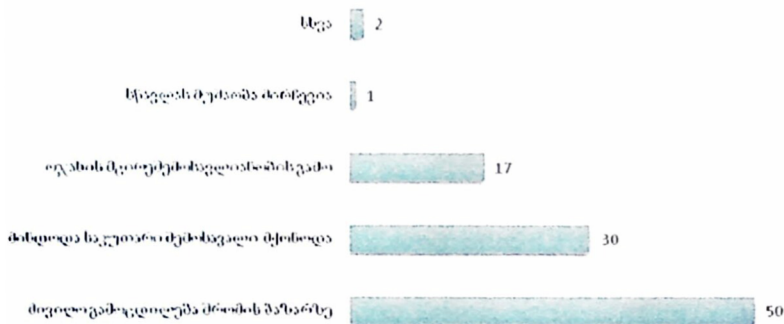
ნაშრომში გამოყენებული და განზოგადებულია, აგრეთვე, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაცია, ახალგაზრდების პრობლემებზე მომუშავე ქართველ მეცნიერთა ნაშრომები და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევის მასალები.

სტუდენტთა დასაქმების მოტივაცია საერთაშორისო კვლევა ევროსტუდენტი VI მიხედვით, საქართველოში სტუდენტთა საშუალო ასაკი მეტად დაბალი, 22 წელია. ამის მიზეზია ის, რომ ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ აბიტურიენტთა უმრავლესობა უმაღლესი სასწავლებლის სტუდენტი ხდება. გარდა ამისა, აღმოჩნდა, რომ სტუდენტთა დასაქმების მაჩვენებელი სხვა ქვეყნებთან შედარებით მცირეა (30%), რასაც, ნაწილობრივ, შრომის ბაზარზე სამუშაო ადგილების სიმცირეც განაპირობებს. მუშაობის მოტივაცია კი, მკვლევრების აზრით, შრომის ბაზრისთვის საჭირო უნარ-ჩვევების დაუფლებაა (Social and Economic Conditions of Student Life in Europe 2016-2018.,2018).

ჩვენი კვლევითაც დასტურდება სტუდენტთა მისწრაფება მუშაობის ფორმალური გამოცდილების მიღებისკენ. ეს განპირობებულია იმით, რომ დამსაქმებელი ორიენტირებულია, უმაღლესდამთავრებულთაგან შეარჩიოს უფრო გამოცდილი კადრები. ახალგაზრდა, გამოუცდელ სპეციალისტს ამჯობინებს მის სფეროში უკვე ნამუშევარ, მაღალი კვალიფიკაციის მქონე პირს. „რა ვქნათ, ყველა დამსაქმებელი სამუშაო გამოცდილე-

ბას, მუშაობის სტაჟს ითხოვს.“ ასე ახსნეს რესპონდენტებმა თავინთი დასაქმების უმთავრესი მოტივი. თუმცა გამოვლინდა სხვა ინტერესებიც (დიაგრამა 7).

**დიაგრამა 7. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე:
„რატომ გადაწყვეტეთ რომ სწავლის პერიოდში გემუშავათ“?
პასუხების მიხედვით**

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ კონკრეტული კვლევის საფუძველზე

ამჟამად საქართველოში მთლიანი შიგა პროდუქტი (მშპ) ერთ სულზე მხოლოდ 4274 დოლარია (2020), ყოველი მეხუთე ადამიანი სიღარიბის აბსოლუტური ზღვრის ქვევითაა, ჯინის კოეფიციენტი 0,37-ია (2019), ქვეყნის მოსახლეობის 12%, ანუ 441 ათასი კაცი, საარსებო შემწეობას იღებს. ასეთ ვითარებაში მოსალოდნელი იყო, რომ ახალგაზრდების უმეტესობა მუშაობის მოტივად ოჯახის მცირე შემოსავლს დაასახელებდა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ყოველ მესამე რესპონდენტს სურს სწავლის პროცესის დამთავრებამდე მიაღწიოს შრომის ბაზარზე დამკვიდრებას, ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას.

საქართველოს ტრანსფორმირებად საზოგადოებაში, სადაც ჯერ კიდევ მაღალია უმუშევრობის დონე, დიდია სამომხმარებლო საქონლის ფასები, დამახინჯებულად მიმდინაეობს კონკურენცია, ნაწილობრივ, ფასიანია ჯანდაცვა და საგანმანათლებლო მომსახურება, სტუდენტი ახალგაზრდობის ფასეულობებში მძაფრად გამოვლინდა პირადი ბედნიერებისკენ გადაჭარბებული, ეგოისტური სწრაფვა. სტუდენტთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა მაღალანაზღაურებადი სამუშაოს ძიება დაიწყო. იგი ყოველი ღონით ცდილობს, მეტ კეთილდღეობას მიაღწიოს, რასაც მშობლების კმაყოფაზე ყოფნისა და სწავლის პერიოდში ვერ მიიღებდა. რასაკვირველია, საკუთარი შრომით მიღწეული ეკონომიკური დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვა მისასალმებელიცაა, მაგრამ როცა ეს, სწავლისათვის საჭირო დროის ხარჯზე მიიღწევა ადამიანური კაპიტალის გაუმართლებელ დანაკარგებს იწვევს.

სტუდენტთა პროფორიენტაცია და სამუშაოს ძიების გზები
აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულ კონტინგენტს საშუალოდ ერთ წლამდე მუშაობის გამოცდილება აქვს. მათ, სამუშაოს მოძიება კიდევ უფრო ადრე აქვთ დანწყებული.

გამოვლინდა, რომ პროფესიის არჩევისას მნიშვნელოვანია ე. წ. პედონისტური მიდგომა: მოცემული სპეციალობით შრომის ბაზარზე სამუშაო ადგილის მოძიების მეტი შესაძლებლობა და მაღალი ხელფასის მიღების მეტი ალბათობა (54%). მხოლოდ 2/5 -ისთვის აღმოჩნდა არჩეული სპეციალობა საკუთარი ინტერესების შესაბამისი. სამწუხაროდ, შრომის ბაზარზე შექმნილი არახელსაყრელი კონიუნქტურის გამო აბიტურიენტებს პროფესიის არჩევისას ნაკლები თავისუფლება აქვთ. შრომის ბაზარზე სამუშაო ადგილების მწვავე დეფიციტია. ხშირად მათი მისწრაფებები შეზღუდულია და ბაზრის მკაცრ მოთხოვნებს ემორჩილება. ირკვევა, რომ პროფესიის და სპეციალობის არჩევისას უმნიშვნელოა მშობლებისა და მეგობრების გავლენა (3%). სამა-

გიეროდ დიდია მშობელთა ძალისხმევა სტუდენტთა დასაქმებლად. კერძოდ, სამსხურის ძიებისას ყოველმა მეოთხე რესპონდენტმა მშობელთა პროფესიული ნაცნობ-მეგობრების დახმარება გამოიყენა. სამწუხაროდ, საქართველოში დასაქმებისას ნათესაური და პროფესიული მეგობრების გამოყენება ჯერ კიდევ შემორჩენილია, შრომის ბაზრის ინფრასტრუქტურა ჯერ კიდევ სუსტია. კერძოდ, რესპონდენტთა მხოლოდ 13 %-მა მიმართა დასაქმების სააგენტოებს, დასაქმებულ სტუდენტთა 8%-მა კი ისარგებლა ინტერნეტსა და პრესაში გამოქვეყნებული ანონსებით, მცირეა სასწავლებელთა შუამდგომლობაც(5%), ხოლო პროფკავშირების როლი ნულის ტოლია. დასაქმებულ სტუდენტთა 43% პირდაპირ დამსაქმებლებს მიმართა. აღსანიშნავია ისიც, რომ სამუშაოს ძიების ეს გზა კონკურსების გავლასთან ერთად უფრო მეტად საჯარო სექტორში დასაქმებულმა რესპონდენტებმა გამოიყენეს, მაშინ, როცა კერძო სექტორში დასაქმებულები უმეტესად მშობელთა პროფესიული ნაცნობ-მეგობრების დახმარებით მოხვდნენ სამუშაო ადგილებზე.

სტუდენტთა დასაქმების სფერო და შრომის შინაარსი საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს 2017 წლის „პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევით,“ ყოველი მესამე კურსდამთავრებული უმუშევარია იმიტომ, რომ, უმეტესად, დაბალ ანაზღაურებას სთავაზობენ ან სამუშაო გამოცდილებას სთხოვენ, რაც არ აქვთ. ყოველი მეოთხე დასაქმებული კურსდამთავრებული კი თვლის, რომ მათი კვალიფიკაცია უფრო მეტია, ვიდრე ამას სამუშაო ადგილი მოითხოვს(პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების კურსდამთავრებულთა კვლევის ანგარიში 2017., 2018). ეს მდგომარეობა განპირობებულია იმით, რომ ეკონომიკური განვითარების მოცემულ ეტაპზე საქართველოს შრომის ბაზარზე მოთხოვნა ძირითადად, დაბალკვალიფიციურ სამუშაო

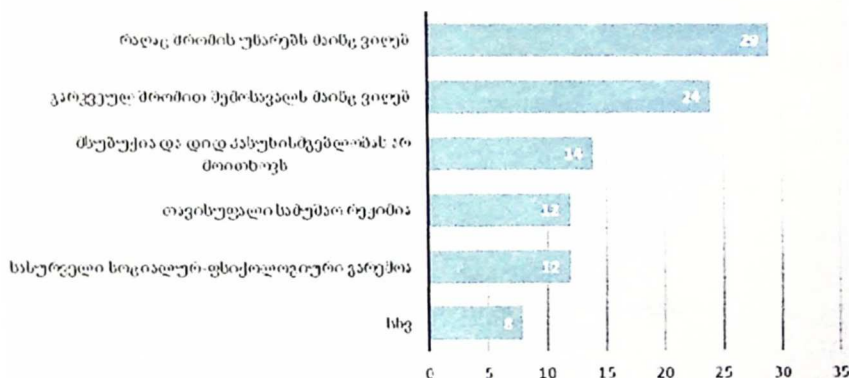
ადგილებზეა. „სოციალური მომსახურების სააგენტოს“ და-საქმების პროგრამების დეპარტამენტის 2018 წლის მონაცე-მების მიხედვით, ძირითადი მოთხოვნაა „ლურჯ საყელოიან“ სამუშაო ძალაზე, რომელთა კვალიფიკაცია შემოიფარგლება დაბალი და საშუალო საფეხურის უნარებით. დამსაქმებელი, უმთავრესად, არასახელმწიფო სექტორია(82%). ვაკანსიები, ძირითადად, ფიქსირდება ვაჭრობისა და მომსახურების სფე-როში, გამყიდველის, მოლარე კონსულტანტის, დამლაგებ-ლის, მზარეულის, ადმინისტრატორის, ოფისმენეჯერის და მათ მსგავს პოზიციებზე(საქართველოს შრომის ბაზრის ანა-ლიზი 2019. 2020). მსგავსი ვითარება დადასტურდა ჩვენი გა-მოკვლევითაც. შესასბამისად, ჩვენი რესპონდენტების ოთხი მეხუთედიც კერძო ბიზნეს სექტორში მუშაობს, მათი საქმიანობის ძირითადი სფეროებიც და თანამდებობრივი პოზიციე-ბიც თითქმის იგივეა. კერძოდ, მათი 31% დასაქმებულია ვაჭრობაში, 26% - მომსახურების სფეროში, 25% საფინანსო (საბანკო-სადაზღვევო) სისტემაში. სტუდენტები, ძირითა-დად, მუშაობენ გამყიდველებად, მოლარე- ოპერატორებად, ოფის-მენეჯერებად, საკრედიტო ოფიცრებად, სადაზღვეო აგენტებად, რეგისტრატორებად ა. შ.

თავიანთი დასაქმების შეფასებისას ვაჭრობის სფეროში და-საქმებული რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ მათი სამუშაო უინტერესო, მონოტონურია და ახალს არაფერს არ აძლევთ (36%), მცირეშემოსავლიანია (21%), ამ დარგში მომუშავეთა 73% პროფესიული ზრდისათვის არანაირ გადამზადებას არ გა-დის. ამიტომაც ხდება, რომ მათ დამსაქმებლისათვის შრომის უკეთესი ორგანიზაციის თაობაზე რაციონალური ან სხვა სახის ინოვაციური იდეები არ მიუწოდებიან. ერთადერთი, რის გამოც ისინი აგრძელებენ ამ სფეროში საქმიანობას, არის ის რომ „რა-ლაც შემოსავალს მაინც იღებენ“. მათ სურთ, რომ საკუთარი შე-

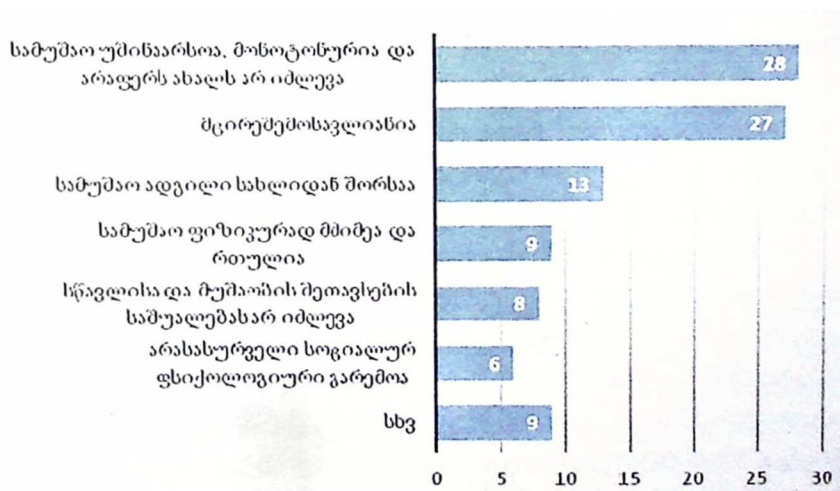
მოსავალი ჰქონდეთ. მსგავსი თანმიმდევრობით ლაგდება იგივე პასუხები მომსახურების სფეროშიც, თუმცა იმ დისკომფორტს, რომელიც აქვთ რესპონდენტებს ვაჭრობის სფეროში. აქ ემატება ისიც, რომ სამუშაო ადგილი შორსაა საცხოვრისიდან. ეს აძვირებს სატრანსპორტო ხარჯებს, რასაც მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს მათ მთლიან შემოსავალში. სხვებისაგან განსხვავებით, საფინანსო სისტემაში დასაქმებულები ყველაზე მეტად უჩივიან მცირეშემოსავლიანობას. მაგრამ დარწმუნებულნი არიან, რომ პროფესიულად იზრდებიან ან რაღაც შრომის უნარებს მაინც ივითარებენ. მართლაც. ამ სფეროში დასაქმებულთა 2/3 აცხადებს, რომ პერიოდულად გადის პროფესიულ გადამზადებას.

საბოლოოდ, სტუდენტთა დასაქმების მიზეზ-შედეგობრივმა ანალიზმა გამოავლინა, რომ დასაქმების გადანაცვეტილების მიზეზებისას არსებული მოლოდინის რეალიზაცია, ძირითადად, ხდება(დიაგრამა 8), თუმცა არა იმ თანმიმდევრობით, როგორც ეს მეშვიდე დიაგრამაზეა მოცემული და არა იმ ხარისხით, რასაც, ეგონათ, რომ მიაღწევდნენ. ამას ადასტურებს მათი სამუშაო პირობების, ნამუშევარი დროისა და შრომის ანაზღაურების კვლევაც.

**დიაგრამა 8. რესპონდენტთა პასუხების განაწილება
კითხვაზე „რა მოსწონთ ამჟამინდელ საქმიანობაში?“
პასუხების მიხედვით**

**დიაგრამა 9. რესპონდენტთა პასუხების განაწილება
კითხვაზე „რა არ მოსწონთ ამჟამინდელ საქმიანობაში?“
პასუხების მიხედვით**

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ კონკრეტული კვლევის საფუძველზე

შრომის რეჟიმი და შრომის პირობები კვლევამ გამოავლინა, რომ რესპონდენტთა უმრავლესობის სამუშაო ადგილი მუდმივია (57%), ყოველ მეოთხეს დროებითი ან სეზონური სამუშაო აქვს, ყოველ მეექვსე სტუდენტი კი არასრული სამუშაო დროით მუშაობს. მუდმივია სამუშაო ადგილი საფინანსო სისტემასა და ვაჭრობაში დასაქმებულთა უმრავლესობისათვის, დროებითი და შემცირებული სამუშაო დროით უფრო მეტად მუშაობენ მომსახურების სფეროში. გამოვლინდა, რომ რესპონდენტთა ორ მესამედს მუშაობის ნორმალური რეჟიმი აქვს, თუმცა, ყოველი მეოთხე აღნიშნავდა, რომ მათი სამუშაო ფიზიკურად მძიმეა ან დიდ ფსიქოლოგიურ დაძაბულობას მოითხოვს. ამაზე ის რესპონდენტები მიუთითებენ, რომლებსაც სეზონური ან დროებითი სამუშაო აქვთ.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ შრომის პირობებს უფრო მეტად უჩივიან კერძო სექტორში მომუშავენი, ვიდრე საჯარო სექტორში დასაქმებულნი.

შრომის პირობების მიხედვით განსხვავებულია შრომის მოტივაციაც. კერძოდ, ნორმალური შრომის პირობების მქონე რესპონდენტების დასაქმების ძირითადი მიზეზია შრომის ბაზრისთვის საჭირო უნარების ათვისება, მსუბუქი სამუშაო პირობების მქონეთათვის - საკუთარი შემოსავლის ქონა, ხოლო მძიმე სამუშაო პირობებში მომუშავეთათვის ოჯახის მცირეშემოსავლიანობა.

გამოკვლევებით ცნობილია, რომ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში დასაქმებული სტუდენტი კვირაში საშუალოდ 23-28 საათს მუშაობს, აღმოსავლეთ ევროპაში -30 საათზე მეტს (Masevičiūtė, Šaukeckienė, & Ozolinčiūtė, 2018). საქართველოც ამ უკანასკნელთა სიაშია. ჩვენი კონკრეტული კვლევით დადგინდა, რომ დასაქმებული სტუდენტი საშუალოდ კვირაში 35 საათს მუშაობს. მისი სამუშაო კვირა 5 დღეა, დღეში ნამუშევარი საათები საშუალოდ 7 საათია. აღსანიშნავია ისიც, რომ ნა-

60

მუშევარი საათები შრომის რეჟიმისა და პირობების შესაბამისად განსხვავებულია. ყველაზე მეტი საშუალოკვირეული დატვირთვა აქვთ მუდმივ სამუშაოზე დასაქმებულებს (35 სთ) და მძიმე ფიზიკური სამუშაოს შემსრულებლებს (42სთ) (ცხრილი 8).

ცხრილი 8. რესპონდენტთა ნამუშევარი დრო შრომის რეჟიმისა და შრომის პირობების მიხედვით

შრომის რეჟიმის მიხედვით	ნამუშევარი დრო		
	საშუალოდ კვირაში (დღე)	საშუალოდ დღეში (სთ)	საშუალოდ კვირაში (სთ)
მუდმივი	5	7	35
დროებითი	5	6,7	33,5
სეზონური	4,7	6,5	30,5
შემცირებული სამუშაო დღით	4,4	5	22
შემცირებული სამუშაო კვირით	3,6	8	28,8
შინმუშაობით	3,4	5,2	17,7
შრომის პირობების მიხედვით			
ნორმალური	5	7	35
მსუბუქი	4	6	24
ფიზიკურად მძიმე	5,1	8,3	42
ფსიქოლოგიურად დაძაბული	5,2	5,2	27

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ კონკრეტული კვლევის საფუძველზე

შრომის კანონმდებლობით, საქართველოში სამუშაო დრო კვირაში 40 საათია. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით კი, იმ დარგებში, სადაც სტუდენტთა უმრავლესობაა დასაქმებული, პერსონალის მიერ კვირაში ნამუშევარი დრო ნორმაზე მეტია. მაგალითად, ვაჭრობასა და მომსახურებაში 49 საათია, საფინანსო საქმიანობაში -43 საათი. ჩვენი კვლევით გამოვლინდა, რომ სტუდენტთა ნამუშევარი დრო კანონმდებლო-

ბით დადგენილ დროზე მეტი არაა და შეადგენს ვაჭრობაში 38 საათს, ხოლო მომსახურებასა და საფინანსო სისტემაში 35 სთ.

ჩვენი კონკრეტული გამოკვლევით გამოვლინდა, რომ მოცემულ პერიოდში დასაქმებული სტუდენტის ხელფასი ქვეყანაში არსებული საშუალო ხელფასის ნახევარია. ხოლო. საფინანსო სისტემაში დასაქმებულთა ხელფასი ამ დარგში არსებული საშუალო ხელფასის მხოლოდ მესამედია. ხელფასის სიმცირე მიაჩნიათ სტუდენტებს თავიანთი საქმიანობის ერთერთ უარყოფით მხარედ (დიაგრამა 9). დასაქმებული სტუდენტების ხელფასი შრომის რეჟიმისა და პირობების მიხედვით განსხვავებულია. ყველაზე მეტი საშუალო საათობრივი ანაზღაურება აქვთ სეზონურ სამუშაოებსა (4,3 ლარი) და შინ მუშაობისას (5,3 ლარი), აგრეთვე, ფიზიკურად მძიმე სამუშაოების შესრულებისას (4,7 ლარი). იგი თითქმის ერთნაირია დასაქმების ძირითადი სფეროების მიხედვით, საშუალოდ საათში 3,8 ლარია.

სამწუხაროდ, საქართველოში, ჯერჯერობით, კანონმდებლობით დადგენილი არაა მინიმალური საათობრივი ანაზღაურება. ვფიქრობთ, ამას ხელს უშლის საკანონმდებლო სტრუქტურაში მყოფი დამსაქმებელთა ძლიერი ლობი. ფაქტია, რომ მცირე ხელფასი და ცუდი სამუშაო პირობები აძლიერებს ახალგაზრდობის (და არა მარტო ახალგაზრდობის) სოციალურ უკმაყოფილებას და იწვევს მაღალი ინტენსიურობის შრომით ემიგრაციას, რაც ქვეყნის უმწვავეს სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემადაა ქცეული.

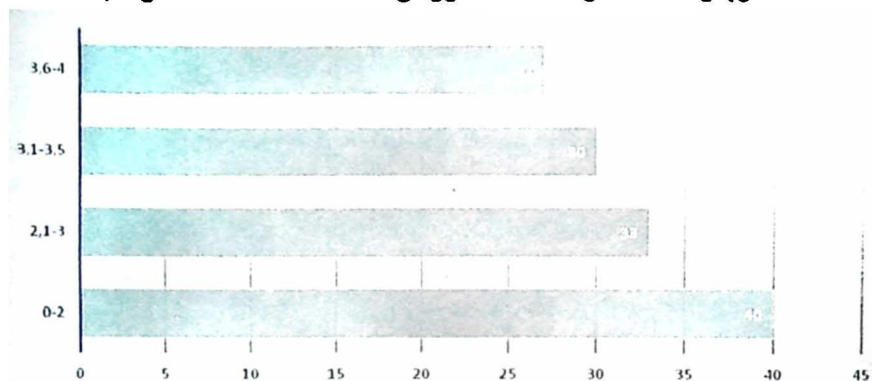
ამრიგად, კვლევით დადგინდა, რომ დასაქმებული სტუდენტი დღის მნიშვნელოვან ნაწილს დაბალანაზღაურებად, არაკვალიფიციურ საქმიანობას ახმარს. მცირე დრო რჩება სწავლის პროცესისათვის, რაც რეალურად გამოიხატება მისი აკადემიური მოსწრებით.

დასაქმებულ სტუდენტთა აკადემიური მოსწრება. კვლევით დადგინდა, რომ დასაქმებულ სტუდენტთა აკადემიური შეფასე-

ბის საშუალო მაჩვენებელი(Grade Point Average) 2,3-ია, ანუ C+(77-79)⁶. ლექცია - სემინარზე სისტემატურ დასწრებას ახერხებს რესპონდენტთა მხოლოდ 35%, ლექცია სემინარების ნახევარს ესწრება დასაქმებულ სტუდენტთა 37%, ლექციებს აცდენს და მხოლოდ შუალედურ და საბოლოო გამოცდებზე მიდის თითქმის მეოთხედი(24%). გამოვლინდა, რომ ყველაზე მაღალი GPA აქვთ იმ რესპონდენტებს, რომლებიც ყველა სემინარს ესწრება(2,8). ისინი კი ვინც ნახევრად ესწრება ლექცია სემინარებს, შედარებით ჩამორჩენილია. მათი GPA 2,0 ია. ხოლო იმათი, ვინც მხოლოდ გამოცდებზე მიდის - 1,7. ამ უკანასკნელთა მხოლოდ 16% -მა მოახერხა, რომ საგანი არასოდეს არ დარჩენოდა ჩაუბარებელი. გამოვლინდა, რომ დასაქმებულ სტუდენტთა აკადემიურ მოსწრებაზე გავლენას ახდენს დასაქმების ხანგრძლივობა, შრომის რეჟიმი და პირობები. რაც მეტია დასაქმების ხანგრძლივობა, მით ნაკლებია ყველა სემინარსა და ლექციაზე დასწრების შესაძლებლობა, შესაბამისად, უფრო ხშირია გამოცდის ჩაუბარებლობის შემთხვევები და დაბალია აკადემიური მოსწრებაც. მაგალითად, იმათგან, ვინც უკვე 2 და მეტი წელია მუშაობს, 80%-ს მხოლოდ საშუალო და საშუალოზე დაბალი აკადემიური მოსწრება აქვს. გამოკვლევით გამოვლინდა, რომ საჯარო სექტორში დასაქმებულები უკეთესად სწავლობენ, ვიდრე კერძო სექტორში მომუშავენი. გაირკვა, რომ ეს განპირობებულია საჯარო სექტორში არსებული უკეთესი შრომის პირობებით. შემცირებული სამუშაო დღით დასაქმებულებს, ვისაც სწავლისა და შრომის შეხამების უკეთესი პირობები აქვთ, აკადემიური მოსწრებაც მაღალი აქვთ. გამოვლინდა, რომ რაც მეტ დროს ატარებენ სტუდენტები სამუშაოზე, მით ნაკლებია სწავლის შედეგიც(დიაგრამა 10). ბუნებრივია, დაბალი იქნება მათი კვალიფიკაციის დონე სასწავლებლის დამთავრებისას.

⁶ მხედველობაში გვაქვს ოთხბაღიანი შეფასების სკალა.

დიაგრამა 10. GPA ნამუშევარი საათების მიხედვით

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ კონკრეტული კვლევის საფუძველზე

დასაქმებულ სტუდენტთა შრომის გენდერული თავისებურებები. კვლევით გამოვლინდა, რომ ვაჟების დასაქმების ხანგრძლივობა მეტია გოგონებისაზე. რეალური შრომითი გამოცდილების მიღებაზე უფრო ვაჟები არიან ორიენტირებულნი, ხოლო გოგონებისთვის მთავარია ფორმალური შრომითი გამოცდილების მიღება.

დასაქმების ძირითად სფეროებში მნიშვნელოვანი გენდერული განსხვავება არ შეინიშნება. გოგონები მუშაობენ ვაჭრობაში, საფინანსო სისტემასა და მომსახურებაში, ვაჟები ვაჭრობაში მომსახურებასა და საფინანსო სისტემაში.

ვაჟები უფრო მეტად არიან დასაქმებული მუდმივ სამუშაოზე, გოგონები კი -შემცირებული სამუშაო დროის მქონე სამუშაო ადგილებზე. შესაბამისად, ლექცია-სემინარებზე დასწრებას გოგონები მეტად ახერხებენ. ამიტომ გამოცდების ჩაუბარებლობის სიხშირეც და დაბალი აკადემიური მოსწრებაც ვაჟებისთვისაა უფრო მეტად დამახასიათებელი. მაგალითად, ძალიან მაღალი მოსწრების მაჩვენებელი გოგონებს 2,5-ჯერ მეტი აქვთ.

ჩვენი გამოკვლევით გამოვლინდა, რომ ვაჟების შემოქმედებითი აქტივობა უფრო მეტია, ვიდრე გოგონებისა. მაგალითად, მათ ბევრად მეტჯერ შეუთავაზებიათ სიახლე დამსაქმებლებისთვის.

ვაჟები უფრო მეტად წუხან დიდ სატრანსპორტო ხარჯებზე, სწავლასთან შრომის შეხამების ნაკლოვანებებზე. სამაგიეროდ, გოგონები ვაჟებზე მეტად გამოხატავენ მიღებული დაბალი შემოსავლებით უკმაყოფილებას და, ამასთან ერთად, თვლიან, რომ მუშაობით არაფერს ახალს არ სწავლობენ.

მკვლევრებისათვის სტუდენტთა სწავლისა და შრომის შეთავსების საკითხი აქტიური განსჯის საგანია. მასზე ბევრი ემპირიული კვლევა ჩატარდა როგორც ევროპის (Eurostudent –VI, 2018; Pusztai & Kocsis, 2019), ისე ცალკეული ქვეყნის მაგალითზე. გამოვყოფთ გერმანიაში (Staneva, 2020), საბერძნეთში (Dimitrios, 2005) საფრანგეთსა და კანადაში (Bonin, 2013; Schuller, 2017; Beffy, Fougère & Maurel, 2009), რუსეთში (Пошин & Рудаков, 2014), ომანში (Vicencioi & Banaag, 2019) ჩატარებულ გამოკვლევებს. მწვავე კამათის საგანია დასაქმების მოტივაციის, აკადემიურ წარმატებაზე ზემოქმედების, სტუდენტთა დროის ბიუჯეტის, კურსდამთავრებულთა შრომის ბაზარზე მიღწეული წარმატებებისა და სხვა საკითხები.

საქართველოში, ახალგაზრდობის კვლევის პარალელურად სხვადასხვა ასპექტით შეისწავლებოდა სტუდენტთა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი. კერძოდ, შესწავლილი იქნა მათი დროის ბიუჯეტი (ხარაძე & დუგლაძე, 2018; ტუხაშვილი ა., 2012), რეპროდუქციული ქცევა (შელია, 2018; მენაბდიშვილი, 2004; ხმალაძე და სხვ. 2020), მიგრაციული განწყობა (ტუხაშვილი მ. და სხვ. 2018;), ჯანმრთელობა და თვითმოვლითი ქცევა (შელია, 2018; სულაბერიძე, 2018; ვერულავა, 2018); კურსდამთავრებულთა დასაქმების პრობლემები (ცარციძე, 2018), სტუდენტთა დამოკიდებულება უმაღლეს განათლებასა და სტაჟი-

რებაზე (ებერტის ფონდი, 2017), და ა. შ. სამწუხაროდ ნაკლებადაა შესწავლილი დასაქმებული სტუდენტის დროის ბიუჯეტი და მისი გავლენა აკადემიურ მოსწრებაზე.

კრედიტების ტრანსფერისა და დაგროვების ევროპული სისტემის მიხედვით (ECTS), რომელიც ფუნქციონირებს საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებშიც, სტუდენტის სასწავლო დატვირთვა კვირაში 50 საათია. როგორც კვლევით დადგინდა, დასაქმებული სტუდენტი კვირაში 35 საათი მუშაობს. მაშასადამე, დღეში საშუალოდ 14 საათი (სტუდენტები შაბათსაც სწავლობენ) სწავლით ან შრომით არის დაკავებული.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ნორმალური ძილისათვის ამ ასაკის ადამიანებს მინიმუმ 7 საათი მაინც სჭირდებათ სასიცოცხლო ძალების აღსადგენად. მაშასადამე, მათ განმგებლობაში რჩება 3 საათი. ადამიანს აუცილებლად სჭირდება დრო კვებისათვის, ჰიგიენისათვის, ფიზიკური ვარჯიშისათვის, ტრანსპორტირებისათვის, სოციალური განვითარებისათვის. საქართველოში სტუდენტთა დროის ბიუჯეტზე ჩატარებული კვლევით, კვებისა და ჰიგიენისათვის საჭირო დრო კი - 1სთ და 30 წთ-ია, ტრანსპორტირების დრო მინიმუმ 1სთ და 20 წთ, ისიც მხოლოდ სასწავლებელსა და სახლს შორის (ტუხაშვილი ა., 2014), თუმცა დასაქმებულ სტუდენტს სჭირდება ბევრად მეტი დრო სამსახურს, სასწავლებელსა და საცხოვრებელს შორის ტრანსპორტირებისთვის. გამოდის, რომ ყველა ჩამოთვლილი აქტივობისთვის დასაქმებულ სტუდენტს 24 საათიც არ ეყოფა. ზემოთაღნიშნული აქტივობისათვის საჭირო დრო აკლდება დასაქმებულ სტუდენტთა ძილს ან სწავლას. ეს, საბოლოოდ, მათი ჯანმრთელობის გაუარესებასა და დაბალ კვალიფიკაციაში ვლინდება.

გამოკვლევით გამოვლინდა დასაქმებულ სტუდენტთა ნაწილის მცდელობა დაუმსახურებლად მიაღწიოს აკადემიური შეფასების ზრდას. ზოგი მათგანი ცდილობს მუშაობის გამო დრო-

ის არ ქონის მოტივით გამოსძალოს შემფასებლებს დაუმსახურებელი ქულები. ადგილი აქვს დასაქმებულ სტუდენტთა მიერ ლექტორებზე ფსიქოლოგიურ დანოლას შემდეგი ხასიათის მიმართებით: „ვმუშაობ და, სამნუხაროდ, ვერ ვესწრები ლექცია სემინარებს, იქნებ რამდენიმე ქულა მომიმატოთ აქტივობაში;“ „ვმუშაობ და იმდენ ქულას ვერ ვაგროვებ, რომ ფინალურ გამოცდაზე გავიდე, გთხოვთ, დამეხმაროთ,“ „იქნებ რამდენიმე სემინარი როგორმე აღმადგენინოთ“. ეს უმეტესად ხდება მაშინ, როცა სასწავლო პროცესი უკვე დამთავრებულია. სამნუხაროდ მიმდინარეობს სწავლის პროცესის მეტ-ნაკლები პროფანაცია.

არსებობს მოსაზრება და შესაბამისი პროექტებიც, რომ, უმაღლესი განათლების შემდგომი სრულყოფის მიზნით, სწავლისა და დასაქმების უკეთ შეხამებისათვის მოხდეს მასობრივი გადასვლა შემჭიდროებულ სასწავლო პროგრამებზე (3წლიანი ბაკალავრიატი, 1 წლიანი მაგისტრატურა). ვფიქრობთ ეს ენიშნაღმდეგება საქართველოს შრომის ბაზრის განვითარების ინტერესებს. პირიქით, ჩვენი ქვეყნის სტრატეგიული მიზანია პირველადი შრომის ბაზრის მაქსიმალური გაფართოება და მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილების შექმნა, რაც მაღალკვალიფიციურ კადრებს მოითხოვს. ეს კი საგანმანათლებლო ბაზრის სრულყოფის გარეშე ვერ მოხდება. სწავლის ხარისხის გაუმჯობესება მოითხოვს დროის რაციონალურ გამოყენებას, და არა მის შემცირებას. უნდა ვიფიქროთ სასწავლო დროის მოქნილი რეჟიმის დანერგვაზე და არა შემცირებაზე.

გარდა ამისა, სტუდენტებისგან ხშირია მოთხოვნა სწავლის პერიოდში მათ დასაქმებაზე. მაშინ, როცა სტუდენტთა დასაქმებაზე კი არ უნდა მახვილდებოდეს ყურადღება, არამედ მათი პროფესიული პრაქტიკის ხარისხის ზრდაზე, სტაჟირების პროგრამების გაუმჯობესებაზე, რათა თეორიულ ცოდნასთან ერთად მათ პროფესიული უნარები განივითარონ. მთავარი მიზანი უნდა იყოს კურსდამთავრებულთა დასაქმება და არა სტუ-

დენტთა დასაქმება. თეორიული ცოდნის დეფიციტის პირობებში კურსდამთავრებულები მაღალანაზღაურებად სამუშაო ადგილებზე ვერ მოხვდებიან. უკვე დიდი მასშტაბით გროვდება კურსდამთავრებულები, რომლებიც მხოლოდ დაბალი რგოლის მენეჯერულ პოზიციებს ერგებიან. ეს მაშინ, როცა ცოდნის ეკონომიკის აღმავლობის პირობებში სულ უფრო მეტად იზრდება მოთხოვნა ახალ თეორიულ ცოდნაზე. ეს დადასტურდა საქართველოში ჩატარებული დამსაქმებელთა მოთხოვნის კვლევითაც. მაგალითად, დამსაქმებლები აღნიშნავენ, რომ “ფორმალური განათლებით მიღებული თეორიული ცოდნაც ძალზე მნიშვნელოვანია, რაც ადგილზე გადამზადების პირობებში შეუძლებელია“. ახალი ტექნიკა - ტექნოლოგიების დაწერგვა საქმიანობის ყველა სფეროში ახალი ცოდნით შეიარაღებულ სამუშაო ძალას მოითხოვს. სანარმოებისა და ორგანიზაციების მომზადება -გადამზადების ცენტრები ამას ჯეროვნად ვერ ახერხებენ, პასუხისმგებლობასაც ვერ იღებენ ამაზე და საგანამანათლებლო ბაზრისაგან კი ითხოვენ ასეთი კადრებით უზრუნველყოფას.“(შრომის ბაზრის მოთხოვნის კომპონენტის კვლევა.2015). მაღალი ხარისხის, კვალიფიციური სამუშაო ძალა კი ვერ მომზადდება, სწავლისა და შრომის იმ პირობებში, რომელშიც ამჟამად უწევთ საქმიანობა ჩვენს რესპონდენტებს. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სტუდენტთა დასაქმების საკითხი საკანონმდებლო დონეზეც დარეგულირდეს. კერძოდ, შრომის კანონთა კოდექსით სტუდენტის სტატუსის მქონე პირს უნდა დაუდგინდეს ნორმირებული სამუშაო დრო. ჩვენი აზრით, ის არ უნდა იყოს კვირაში 20 საათზე, ანუ დღეში 4 საათზე მეტი. ამასთან, უნდა აიკრძალოს სტუდენტის ღამის საათებში მუშაობა. სავარაუდოა, რომ ლექცია-სემინარებზე თავისუფალი დასწრების პირობებში, ეს მოახდენს სწავლისა და შრომის რაციონალურ შეთავსებას.

ბუნებრივია, დაისმის კითხვა: რეგულაცია ხომ არაა მკაცრი ღარიბი ქვეყნისთვის?

ვფიქრობთ, რომ არა. სტუდენტთა დასაქმების ძირითადი მოტივი გამოცდილების მიღებაა და არა სიღარიბისგან თავის დაღწევა. ადამიანური კაპიტალის ფორმირებაში კი ცოდნას გამოცდილებაზე ნაკლები მნიშვნელობა არ აქვს, განსაკუთრებით, იმ შრომის ბაზრისათვის, სადაც უნდა იქმნებოდეს მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ადგილები. აქეთაა მიმართული საქართველოს შრომის ბაზრის სტრატეგია.

საბოლოოდ, კვლევით დადგინდა, რომ:

- სტუდენტებს უმეტენილად ქირაობს კერძო ბიზნეს სექტორი.

- ისინი დასაქმებულნი არიან შრომის მეორად ბაზარზე, მათი სპეციალობის შეუსაბამო სამუშაო ადგილებსა და დაბალკვალიფიციურ პოზიციებზე.

- სტუდენტთა დასაქმების ძირითადი მოტივი შრომის ბაზრისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების მიღება და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა უფროა, ვიდრე სიღარიბით გამონვეული იძულება.

- სტუდენტთა სწავლისა და დასაქმების შეთავსება მეტისმეტი დაძაბულობითა და გადაჭარბებული ძალისხმევით ხდება. ეს ასახვას პოულობს მათ ჯანმრთელობასა და აკადემიურ მოსწრებაზე, აქვეთებს მათ. საბოლოოდ ვიღებთ როგორც ჯანმრთელობა შელახულ კურსდამთავრებულს, ისე საშუალო ან დაბალკვალიფიციურ სპეციალისტს. ამიტომ მიზანშეწონილია, სტუდენტთა შრომის მკაცრი რეგლამენტაცია, პარალელურად კი სოციალურად დაუცველი ოჯახებიდან გამოსული სტუდენტების დახმარების პროგრამების გაფართოება, საჭირო შემთხვევაში სწავლების მოქნილი, შერეული რეჟიმების დანერგვა.

& 3.2. სტუდენტთა მოსალოდნელი მიგრაცია: შრომითი პოტენციალის ზრდის განზრახვა

სსრკ დაშლის შემდგომ, 1990-იანი წლებიდან საქართველოს შრომის ბაზარზე უმძიმესი მდგომარეობაა შექმნილი. დღემდე უმუშევრობა ქვეყნის უპირველეს სოციალურ პრობლემად რჩება, უმუშევართა 40 % უმაღლესი განათლება აქვს. უმუშევრობის დონე განსაკუთრებით მაღალია ახალგაზრდა მოსახლეობაში, 15-29 წლის ასაკობრივ ჯგუფში ის - 29%-ია. შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ახალი მეთოდოლოგიით, დასაქმების დონე მხოლოდ 42,7%-ია. მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი სოფლის მეურნეობასა და ვაჭრობაშია დასაქმებული. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა უმრავლესობა თვითდასაქმებულია, დაბალია მათი პროდუქტიულობა. ამ სექტორში მომუშავეთა ნამუშევარი საათები კვირაში საშუალოდ 28, 2 საათია. საშუალო ხელფასი კი - ქვეყანაში არსებული საშუალო ხელფასის მხოლოდ 64%-ი.

მცირერიცხოვანია სამუშაო ადგილების რაოდენობა შრომის პირველად ბაზარზე. სპეციალისტთა მომზადების სტრუქტურა არ შეესაბამება შრომის ბაზრის მოთხოვნებს. სამუშაო ძალაზე მოთხოვნა, ძირითადად, მეორად ბაზარზეა, სადაც ხელფასი მეტად მცირეა. შრომის ბაზრის უკიდურესი ატროფია ქმნის და ზრდის ახალგაზრდების ემიგრაციულ განზრახვებს, რაც შემდგომ მაღალი ინტენსიურობის ემიგრაციაში რეალიზდება.

ჩვენი კვლევებით დადგინდა, რომ პოსტსაბჭოთა პერიოდის დასაწყისში წარმოქმნილი სტუდენტი ახალგაზრდობის ემიგრაციული განწყობა კელავაც მაღალი რჩება. ამა თუ იმ მიზეზით ემიგრაცია სურს რესპონდენტთა 42%-ს, თუმცა წინა წლებთან შედარებით კლების ტენდენცია მაინც შეიმჩნევა. ეს, კლება, ჩვენი აზრით, ნაწილობრივ განაპირობა ანტიემიგრაცი-

ულმა პროპაგანდამ, ემიგრანტთა რეალური ცხოვრებისა და სიძნელეების შესახებ ინფორმირებულობის ზრდამ, ასევე, ევროკავშირის ქვეყნებთან თავისუფალი მიმოსვლის რეჟიმის თაობაზე საინფორმაციო კამპანიის დროს გამოვლენილმა ობიექტური ვითარების უფრო დეტალურმა სურათმა.

ჯერჯერობით, საქართველოდან წასული შრომითი ემიგრანტების უმრავლესობა არალეგალია. მათი ცხოვრების პირობები მძიმეა, ხოლო მიღებული შემოსავალი დაძაბული შრომის შედეგია. ამიტაც აიხსნება სტუდენტთა ზოგადი ნეგატიური განწყობა არალეგალურ მიგრაციასთან დაკავშირებით. კერძოდ, კითხვაზე: “თუ საზღვარგარეთ ვერ მოახერხეთ ლეგალურად სამუშაოს დაწყება, იმუშავეთ თუ არა არალეგალურად?” სტუდენტთა ორმა მესამედმა ამ კითხვას უარყოფითად უპასუხა. არალეგალური მიგრაციისადმი მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება უფრო მეტად გამოიხატა თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული, ეკონომიკისა და ბიზნესის და სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტთა მიერ. ეს იმანაც განაპირობა, რომ, მაგალითად, მედიცინის ფაკულტეტის სტუდენტებმა იცინან, რომ ექიმებზე დიდი მოთხოვნაა საერთაშორისო შრომის ბაზარზე, ხოლო იურისტები და ეკონომისტები პროგრამის მიხედვით სწავლობენ მიგრაციის სასწავლო კურსებს და უკვე კარგად ერკვევიან მიგრაციულ რეალობებში. აშკარად ჩანს, რომ ეს საკმარისი არაა. აუცილებელი ხდება არალეგალური ემიგრაციის სავალალო შედეგებზე ახალგაზრდობის ინფორმირებულობის გაზრდა, რაშიც მასმედიის გააქტიურება მეტად საჭირო შედეგს მოიტანს.

ჩვენი კვლევით აღმოჩნდა, რომ სტუდენტთა ემიგრაციულ განზრახვას ამჟამად, ძირითადად, ორი მიზანი უდევს საფუძვლად: ხარისხიანი განათლების მიღება და უცხოეთში დასაქმება. კვლევით დადგინდა, რომ პოტენციურ მიგრანტ სტუდენტთა 26,8% -ს განზრახული აქვს სასწავლებლად წასვლა, 57,6 %-ს -

სწავლა და დასაქმება, დანარჩენს მხოლოდ უცხოეთში დასაქმება სურს. ჩანს, რომ სწავლა თავისებური საბაზია უცხოეთში დასაქმებისთვის.

ისმის კითხვა: რატომ გაძლიერდა სტუდენტებში სასწავლოსთან შედარებით შრომითი ემიგრაციული განწყობა?

მიგრაციის თემაზე ადრე ჩატარებული კვლევები მიუთითებდნენ, რომ მოსახლეობის, მათ შორის, ახალგაზრდობის ემიგრაციული განზრახვის ძირითადი მიზეზი უმუშევრობა და მძიმე ეკონომიკური პირობები იყო. ბოლო კვლევებით კი საკუთარ ქვეყანაში შესაფერისი სამუშაოს მოძიების უპერსპექტივობაა წინა პლანზე. მაშასადამე, სტუდენტი ახალგაზრდობის მაღალი ემიგრაციული განწყობა ნარჩუნდება „ღარიბი დასაქმებულების“ კატეგორიის არსებობის გამო. მეორად შრომის ბაზარზე ისინი საკუთარი თავის რეალიზაციას არ აპირებენ. მათ კარგად იციან, რომ მსგავს სამუშაო ადგილებზე, ევროპის ბაზარზე, მათ 4-5-ჯერ მეტი ხელფასის მიღების შესაძლებლობა აქვთ. ამასთან ერთად საქართველოს შრომის ბაზარზე შრომის მძიმე და მავნე პირობებია გამეფებული, თითქმის ყველა დარგში შრომა ზეინტენსიურია. სამუშაო დროის ხანგრძლივობა ფაქტობრივად, მეტია კანონით გათვალისწინებულზე. თუ ეს გადაჭარბება კვირაში საშუალოდ მხოლოდ ორი საათია ჯანდაცვაში, მშენებლობის სექტორში 10 საათზე მეტია. ასეთი ზეინტენსიური შრომის პირობებში საკმაოდ მცირეა სპეციალისტთა შრომის ანაზღაურება. ახალგაზრდა სპეციალისტის საშუალო ხელფასი ქვეყანაში არსებული საშუალო ხელფასსაც ვერ უტოლდება. ამიტომაც, რომ, ბოლო კვლევით, 3,5-ჯერაა გაზრდილი იმ სტუდენტ რესპონდენტთა რიცხოვნობა, რომელთა საზღვარგარეთ სამუშაოდ წასვლის მიზანი ფულის დაგროვებაა. ამრიგად, „შრომის მძიმე პირობები და მცირე ხელფასი“ და არა „უმუშევრობა და ოჯახის უკიდურესად მძიმე ეკონომიკური

პირობები“ განსაზღვრავს ბოლო ხანს არსებულ ემიგრაციულ განზრახვას საქართველოში.

ისმის კითხვა: რამდენად არსებობს არსებული ემიგრაციული განზრახვის რეალიზაციის და შემდგომ ამ ემიგრანტთა სამშობლოში დაბრუნების შესაძლებლობა?

რესპონდენტთათვის ემიგრაციული განზრახვის რეალიზაციისათვის მზადება, უპირველესყოვლისა, უცხო ენის შესწავლითა და მისი განმტკიცებით იწყება. ანალიზით ირკვევა, რომ ენის ფლობის გაღრმავებით დაკავებულ სტუდენტთა რაოდენობა სწრაფად მატულობს. თუმცა ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ მესამედი ამას ვერ ახერხებს და ემიგრაციული განზრახვა, ფაქტობრივად, სურვილად რჩება. ყველა გარემოების გათვალისწინებით, ჩვენი შეფასებით, ემიგრაციული განზრახვის რეალიზაციისათვის, რეალურად, მხოლოდ ყოველი მესამე რესპონდენტი ემზადება. უმთავრესად, ეს ის სტუდენტობაა, რომელთა საშუალო აკადემიური მოსწრება მაღალია (საშუალოდ, „კარგზე“ მეტია). ბუნებრივია, ასეთი კონტინგენტის დაკარგვა არსებითად ამცირებს საქართველოს შრომით პოტენციალს და მთელ რიგ დარგებში ზრდის კვალიფიციურ სპეციალისტთა დეფიციტს.

კვლევამ გამოავლინა, რომ წამსვლელ რესპონდენტთა მხოლოდ ნახევარი ფიქრობს საქართველოში დაბრუნებას. რესპონდენტთა მხოლოდ 3%-ს აქვს კატეგორიულად გადანაცვლები საზღვარგარეთ დარჩენა. დანარჩენი კი გზას სამშობლოში დაბრუნებაში, საკუთარ ქვეყანაში მყარად დამკვიდრებაში, პრესტიჟულ, მაღალანაზღაურებად და სპეციალობის შესაბამის სამუშაო ადგილზე დასაქმებაში ხედავს.

საგანმანათლებლო და შრომის ბაზარს შორის წონასწორობის დამყარება უახლოეს პერსპექტივაში ძნელად მისაღწევია. იმისათვის, რომ ახალგაზრდობის საუკეთესო ნაწილი ქვეყანამ არ დაკარგოს, აუცილებელი ხდება მათი ეკონომიკური აქტივო-

ბის მაქსიმალური ზრდა. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა სტუდენტთა წინასწარი მიზანდასახულობა ამა თუ იმ კონკრეტულ პროექტში მათი მომავალი მონაწილეობის თაობაზე. ამ მიმართულებით სტუდენტთა აქტიურობა იზრდება და უფრო კონკრეტულ სახეს იღებს. კერძოდ, თუ 2014 წელს კვლევით, კითხვაზე: „ხომ არ გაქვთ მოფიქრებული რაიმე კონკრეტული პროექტი მომავალში თქვენს დასასაქმებლად“, უარყოფითად უპასუხა 54% -მა, 2018 წლის კვლევით - მხოლოდ -31%-მა. საგრძნობლად შეცვლილია პრიორიტეტები. მაგალითად, 2014 წლის გამოკვლევით, სტუდენტთა განზრახულ პროექტებში უმეტესობა წარმოებასთან დაკავშირებული ბიზნესპროექტი იყო, შემდგომ წინა პლანზე კვლევაში - განათლება(21%), ტურიზმი(20%) და მომსახურების სფერო (16,1%) წამოვიდა. აქვე არ შეიძლება გულისტკივილით არ შევნიშნოთ, რომ ფაქტობრივად არ იგრძნობა ამ ინტელექტუალურად ძლიერ კონტინგენტში მეცნიერებით დაინტერესება. საუკუნოვანი სამეცნიერო ტრადიციების მქონე ქვეყანაში ამ მიმართულებით სწრაფვის შეფერხება საქართველოში მეცნიერების განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის დასუსტების შედეგია. იგი საზოგადოების ყურადღების გააქტიურებას მოითხოვს.

მიგრაციაზე არსებული გამოკვლევებით, ბოლო ათწლეულში ემიგრაციულ ნაკადებში თანდათან იზრდება დასავლეთ და შუა ევროპის ქვეყნების წილი. მცირდება რუსეთისა და თურქეთისაკენ ემიგრაციის ინტენსიურობა.(ტუხაშვილი მ და სხვ.,2018). ჩვენი კვლევებითაც დადასტურდა იგივე ტენდენცია. რესპონდენტთა 69%-ისათვის სასურველ სამიგრაციო მიმართულებად ევროპის ქვეყნებია: გერმანია (37,2%), დიდი ბრიტანეთი (11%).

სტუდენტთათვის სამიგრაციოდ სასურველ ქვეყნებს შორის გამოიკვეთა იტალიაც (5,4%). ამასთან, გამოკვლეული ფაკულტეტების მიხედვით გამოვლინდა განსხვავებული მისწრა-

ფება ამა თუ იმ ქვეყნისკენ. მაგალითად, იურისტებისათვის სასურველ სამიგრაციო ქვეყნების სამეულში შედის გერმანია(53,8%), დიდი ბრიტანეთი (13,4%), აშშ (11,8%), მედიკოსებისათვის იგი ოთხი ქვეყანაა: გერმანია(45%), რუსეთი (12,4%) და აშშ(10,2%), თურქეთია (10,1%). ჰუმანიტარებისათვის სასურველი სამიგრაციო ქვეყნების არეალი, მათი სპეციალობებიდან გამომდინარე, მეტად ფართოა (ცხრილი 9). აღნიშნულ ქვეყნებში გამგზავრების სურვილი, ძირითადად, განპირობებულია იქ არსებული ცხოვრების მაღალი დონით. არანაკლებ როლს თამაშობს ამ ქვეყნების უმაღლეს სასწავლებლებთან უკვე კარგად ფორმირებული კავშირები და არსებული გაცვლითი პროგრამები. აქაც ჩანს განსხვავება ცალკეული ფაკულტეტის სტუდენტებს შორის. მაგალითად, ზუსტი და საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის სტუდენტებისთვის მნიშვნელოვანია სამუშაოს ადვილად პოვნის საკითხი(ცხრილი 10). ამ დარგის პროფესიონალებზე მრავალ ქვეყანაშია დიდი მოთხოვნა და თუ მათი განზრახვის რეალიზაცია მოხდა, საქათველოში ამ დარგის მაღალპროფესიონალების ამჟამინდელი მწვავე ნაკლებობა კიდევ უფრო შესამჩნევი გახდება.

აშკარად ვლინდება, რომ სტუდენტთა ემიგრაციული განზრახვა მკვეთრად უარყოფით გავლენას ახდენს მათ რეპროდუქციულ ქცევაზე. ბოლო კვლევით დადასტურდა, რომ უკიდურესად მცირეა იმ სტუდენტთა რიცხოვნობა, რომელსაც უახლოეს პერსპექტივაში, სწავლის დამთავრებისთანავე, განზრახული აქვს ოჯახის შექმნა(4,7%). ასეთი განწყობა ზრდის ქორწინების საშუალო ასაკს, ამცირებს რეპროდუქციულ პერიოდს, რაც ძლიერ ცუდია ისედაც მძიმე კრიტიკულ დემოგრაფიულ ვითარებაში მყოფი საქართველოსათვის. სავარაუდოა, რომ ემიგრაციული პროცესების გავლენით ქვეყნის დემოპულაციის პროცესი კვლავაც გაგრძელდება.

ცხრილი 9. თსუ სხვადასხვა ფაკულტეტის რესპონდენტთა განა-
ნილება გამგზავრების ქვეყნების მიხედვით (%)⁷

ფაკულტეტი ქვეყანა	ფსიქოლოგიისა და განათლების	სოციალური და პოლიტიკური	სამართლის	პუბლიკური	ზუსტი და საბუ- ნებისმეტყველო	მედიცინის	ეკონომიკისა და ბიზნესის
გერმანია	40,4	36,0	53,8	19,2	28,4	45,3	34,0
აშშ	25,0	11,1	11,8	19,2	13,7	10,1	16,6
დიდი ბრიტანეთი	15,4	20,8	13,4	18,2	21,1	4,6	15,7
საფრანგეთი	3,8	6,9	5,9	7,1	4,2	3,7	7,2
იტალია	3,8	6,9	0,8	3,0	7,4	2,8	3,8
რუსეთი	1,9	2,8	1,7	0	4,2	12,4	1,6
თურქეთი	0	0	0	6,1	0	10,1	0

ცხრილი 10. თსუ სხვადასხვა ფაკულტეტის რესპონდენტთა გა-
ნანილება კითხვაზე: „რატომ გსურთ გამგზავრება მაინცაღამა-
ინც აღნიშნულ ქვეყანაში?“ პასუხების მიხედვით(%)⁸

ფაკულტეტი პასუხები	ფსიქოლოგიისა და განათლების	სოციალური და პოლიტიკური	სამართლის	პუბლიკური	ზუსტი და საბუ- ნებისმეტყველო	მედიცინის	ეკონომიკისა და ბიზნესის
იქ ცხოვრე- ბის უკეთესი პირობებია	25,4	28,2	20,9	27,7	28,6	22,2	27,4
ეს ქვეყანა ახორციე- ლებს გაცე- ლით პროგ- რამებს	19,4	9,9	17,6	25,3	17,3	19,7	17,5

ცხრილი, 9, 10 შედგენილია ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სტუდენტთა კვლევის პირველადი მასალების საფუძველზე

ამ ქვეყნის უნივერსიტე- ტებთან ჩვენს უნივერსი- ტეტს აქვს კავშირი	10,4	18,3	25,4	16,9	9,2	16,3	16,3
იქ ადგილია სამუშაოს შოვნა	11,9	8,5	7,4	13,3	17,3	8,4	9,1
იქ არის ჩემი უახლოესი ნათესავები	7,5	7,0	5,4	4,8	7,1	10,0	8,7
ნამყოფი ვარ ამ ქვეყანაში და ვიცნობ ცხოვრების პირობებს	4,5	7,0	7,4	6,0	5,1	8,8	7,5
სხვა	20,9	21,1	15,9	6,0	15,4	14,6	13,7

ისმის კითხვა: რა ეკონომიკური და სოციალური ეფექტი შეიძლება ჰქონდეს სტუდენტთა ემიგრაციული განზრახვების რეალიზაციას?

ახალგაზრდები, ვისაც სასწავლებლად საზღვარგარეთ წასვლა სურთ, ფიქრობენ, რომ იქ „მაღალხარისხიან განათლებას მიიღებენ“ (45%) და, საკუთარ ქვეყანაში დასაქმების პრობლემა აღარ ექნებათ“ (34%). ასეთი ახალგაზრდები, მართლაც, აწყდებიან მთელ რიგ პრობლემებს: საქართველოს შრომის ბაზარზე არსებული კონიუნქტურის გამო ზოგჯერ სამუშაო ადგილსაც კი პოულობენ, მაგრამ არსებული მცირე ხელფასი მათი განათლების ადექვატური არაა. ეს მათ იმედგაცრუებას იწვევს. ამასთან, მიღებული განათლებით ფორმირებული უნარ-ჩვევებით უჭირთ ტრანსფორმირებადი საზოგადოების არასრულყოფილ შრომის ბაზარზე ადაპტაცია. ევროპული და ამერიკული ბაზრის სტანდარტებზე აგებული სახელმძღვანელოებით მიღებული ცოდნა ქართული რეალობისათვის ხშირად შეუსაბამო

ხდება. მრავალი ფაქტია, როცა კურსდამთავრებულნი ცდილობენ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების კოპირებას და უჭირთ საკუთარ ქვეყანაში საზღვარგარეთ მიღებული ცოდნის შემოქმედებითად გამოყენება. ეს ხშირად დამსაქმებლებთან ურთიერთობას ამწვავებს. საბოლოოდ, ერთი მხრივ, საქმიანობის დროს საკუთარი ცოდნისა და უნარ ჩვევების გამოყენების შეზღუდულობა, მეორე მხრივ დამსაქმებელთა მხრიდან კვალიფიციური კადრის გამოყენების შეზღუდული უნარი ახალგაზრდებს უყალიბებს რწმენას, რომ მათი ადგილი საკუთარი ქვეყნის შრომის ბაზარზე არაა. ასეთი ვითარება ხშირად უცხოეთიდან დაბრუნებული კვალიფიციური სპეციალისტების ხელახალი ემიგრაციის საფუძველი ხდება. საბოლოოდ კი, ნიჭიერი ახალგაზრდობა იკარგება სამშობლო ქვეყნისთვის და ზოგჯერ თავისი სპეციალობით ვერც მიმღები ქვეყნის შრომის ბაზარზე მკვიდრდება. ხდება მაღალი ხარისხის ადამიანური კაპიტალის დევალვაცია, თაობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური დეგრადაცია.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ:

პოსტსაბჭოთა პერიოდის დასაწყისში სტუდენტ ახალგაზრდობაში აფეთქებული მძაფრი ემიგრაციული განწყობა თანდათან უფრო მიზანმიმართული გახდა, თუმცა მცირერიცხოვანი, დემოგრაფიულად მიღევადი ქვეყნისათვის ის, ჯერჯერობით, არახელსაყრელია.

შეიცვალა შრომითი ემიგრაციის მოტივაცია. თუ ის ადრე განპირობებული იყო ოჯახში არსებული მძიმე ეკონომიკური პირობებით და უმუშევრობით, ამჟამად იგი დაკავშირებულია შრომის ბაზარზე არსებულ სამუშაო ძალის დაბალ ფასთან, უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტისათვის შესაფერის სამუშაო ადგილთა დეფიციტთან.

სტუდენტი ახალგაზრდების მნიშვნელოვანი ნაწილი უარყოფითად აფასებს არალეგალურ მიგრაციას, მკვეთრად მცირდება (40%-ით) იმ რესპონდენტთა წილიც, რომელიც ემიგრაციული განზრახვის რეალიზაციის შემდეგ უპირობოდ დაბრუნდება სამშობლოში. ეს აძლიერებს ქვეყნის დემოპულაციის პროცესს, ამას ემატება ისიც, რომ უახლოეს პერსპექტივაში მათი სწრაფვა ოჯახის შესაქმნელად ძლიერ სუსტია.

ახალგაზრდობის ემიგრაციული პოტენციალის ნორმალიზაციის უმთავრეს გზად უნდა ჩაითვალოს შრომისა და საგანმანათლებლო ბაზარს შორის მკვეთრად დარღვეული წონასწორობის აღდგენა, ახალგაზრდა სპეციალისტთა მხარდაჭერის პროგრამების შემუშავება, მათი შემოქმედებითი აქტიურობის ზრდისთვის შესაფერისი პირობების შექმნა.

აუცილებელია ემიგრაციასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე, ახალგაზრდობის პერმანენტული ინფორმირების სრულყოფა, რაშიც გადამწყვეტი როლი მასმედია უნდა ითამაშოს.

§ 3.3 სტუდენტთა სასწავლო მიგრაცია

ახალგაზრდობის მობილობის ერთ-ერთი ფორმა სასწავლო მიგრაციაა. მსოფლიოს მასშტაბით მას მზარდი ტენდენცია აქვს. 2016 წლისათვის საერთაშორისო სტუდენტთა რიცხვი მნიშვნელოვნად გაიზარდა და 4,8მლნ - მიაღწია. (International students, 2017) ბუნებრივია, საგანმანათლებლო მომსახურებით მიღებული შემოსავლებიც მუდმივად იზრდება იმ ქვეყნებში, რომლებიც ყველაზე მეტ საერთაშორისო სტუდენტს იღებს (აშშ, ავსტრალია, დიდი ბრიტანეთი და ა. შ.).

1990-იან წლებში განვითარებულმა მასშტაბურმა ემიგრაციულმა პროცესებმა საქართველოს მოსახლეობის აბსოლუტური კლება განაპირობა. 1989-2014 აღწერათაშორის პერიოდში მოსახლეობა მესამედით შემცირდა. ეს პროცესი მეცნიერული განსჯის საკითხი გახდა. შესწავლილი იქნა შრომითი ემიგრაციის, მიგრანტთა ინტეგრაციისა და რეინტეგრაციის, პოტენციური ემიგრაციის, ქალთა და ახალგაზრდობის მიგრაცია, მისი სოციალურ ეკონომიკური შედეგები და ა. შ. შეისწავლებოდა სასწავლო ემიგრაციის საკითხებიც. ჩვენი კვლევა მისი შევსების მცდელობაა.

პოსტსაბჭოთა პერიოდში საქართველოში ჩატარებული ემპირიული კვლევები მიუთითებდნენ, სტუდენტებში არსებულ მაღალ ემიგრაციულ განწყობაზე. ჩვენი კვლევის მიზანია, დადგინდეს რატომ სურთ ქართველ ახალგაზრდებს უცხოეთში სწავლა, რამდენად არსებობს მათი სურვილის რეალიზაციის შესაძლებლობა, ემზადებიან თუ არა და რა გზებს ეძებენ ისინი ამისათვის. ჩვენი ამოცანა იყო იმ მოლოდინების განსაზღვრა, რაც ჩვენს სტუდენტებს აქვთ სასწავლო მიგრაციის განხორციელების შედეგად.

კვლევა ეყრდნობა სტუდენტთა პოტენციური მიგრაციის შესახებ ჩვენი ხელმძღვანელობითა და მონაწილეობით 2014-2018 წწ. ჩატარებულ ემპირიული კვლევის მასალებს (სულ 2083 რესპონდენტი). კვლევა ჩატარდა საქართველოს მონიწივე უნივერსიტეტებში. კერძოდ, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და აკაკი წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

საქართველოსათვის საგანმანათლებლო მიგრაცია ახალი მოვლენა არაა. ქვეყანა, სადაც ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში არსებობდა საგანმანათლებლო სკოლების ბერძნული ანალოგები,

ე.წ. „გიმნასიონები“, არა თუ იწვევდა უცხოელ განმანათლებლებს, არამედ თითონაც იღებდა განათლებას იერუსალიმის, პალესტინის, ბიზანტიისა და სხვა საგანმანათლებლო კერებში. მიღებული ცოდნის საფუძველზე ქვეყანაში იქმნებოდა რიტორიკულ-ფილოსოფიური განათლების კერები, სამონასტრო სკოლები, აკადემიები, რომლებიც იზიდავდა არა მარტო ადგილობრივ მოსახლეობას, არამედ უცხოელებსაც. ქართველთა მიერ უცხოეთში განათლების მიღების თაობაზე სხვადასხვა ისტორიული წყარო აქვს მოძიებული მკვლევარს, ისტორიკოსს თამარ ფარჩუაძეს ნაშრომში “საეკლესიო განათლების ისტორიის ძირითადი საკითხები XI-XII საუკუნეების საქართველოში“. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოვიტანოდ ფართო ამონარიდი მითითებული შრომიდან. ის წერს, რომ „ბერძენი ფილოსოფოსის თემისტოსის(317)ცნობით, ახალი ნელთალრიცხვის მე-3 -4 საუკუნეებში კოლხეთში არსებობდა უმაღლესი რიტორიკული სკოლა, ფაზისის აკადემია, სადაც სწავლების დონე შეესაბამებოდა იმდროინდელი უმაღლესი განათლების სტანდარტებს, რის გამოც იგი მიმზიდველი იყო თავად, ელინთათვის. ამ სკოლას უწევს რეკომენდაციას ხსენებული თემისტოსი, რომელიც კოლხეთში „გაიწვრთნა რიტორიკულ ხელოვნებაში და ბრწყინავდა ელინთა დღეობებზე, რის შემდეგაც მან მიაღწია სენატორობას, იყო პროკონსული, ელჩი რომში, ქალაქ კონსტანტინეპოლის პრეფექტი (გეორგიკა 1961: 59). ცნობილია, რომ მე-5 საუკუნეში სირიაში ფუნქციონირებდა ქართველთა განათლების ცენტრი, რომლის დამფუძნებელი ცნობილი ქართველი ფილოსოფოსი, პეტრე იბერი იყო. ქართული საგანმანათლებლო ცენტრები არსებობდა IV-V საუკუნეებიდან, აღმოსავლეთ სირიაში, შავ ანუ საკვირველ მთაზე-VII საუკუნიდან, არაბეთის ნახევარკუნძულის სინას მთაზე-VI საუკუნიდან, ბიზანტიაში-VIII-IX საუკუნეებიდან; ათონის მთაზე - ივერთა მონასტრის სახით, X საუკუნის

II ნახევრიდან. ბიზანტიური სწავლა-განათლებისა და საღვთისმეტყველო-საეკლესიო მწერლობის უმთავრეს ცენტრებში გაშენებული მონასტრები, რომლებიც სრული ავტონომიით სარგებლობდნენ, „საშუალებას აძლევდნენ ქართველებს უფრო ადვილად ედევნებინათ თვალყური მაშინდელი განათლებული კაცობრიობის წარმატებისათვის და კვალდაკვალ მიჰყოლოდნენ მას" (ჯავახიშვილი 1949: 314). ცნობილია ისიც, რომ წმიდა მეფე მირიანის დროიდან მომდინარე, საქართველოს ეკლესიის პირველი იერარქები ანტიოქიის სასწავლებლებში იღებდნენ განათლებას. (ცინცაძე 1991: 181). საზღვარგარეთ სასწავლებლად იგზავნებოდნენ მოზარდებიც. მაგალითად, ცნობილმა, ქართველმა სასულიერო და საზოგადო მოღვაწემ, მწერალმა, მთარგმნელმა გიორგი მთანმინდელმა (1009 – 1065 წწ), 1065 წელს, მეფის ნებართვით, საბერძნეთში თან წაიყვანა 80 უდემამო ბავშვი აღსაზრდელად და სასულიერო განათლების მისაღებად. ახალგაზრდების სასწავლებლად საზღვარგარეთ გაგზავნა ყოველწლიურ ტრადიციად დაუდგენია დავით აღმაშენებელს (1089-1125). ამის შესახებ ინფორმაციას გვანდის როგორც ქართული, ისე სომხური ისტორიული წყაროები. ისტორიოგრაფები აღნიშნავენ, რომ ზემოთ ხსენებული ფაქტის შემდეგ, ეს მოვლენა განსაკუთრებულად მასშტაბური ღონისძიება ყოფილა, რომლის ანალოგი, სახელმწიფო საგანმანათლებლო პოლიტიკის რანგში, ძნელად თუ მოიძებნებოდა იმჟამინდელ მსოფლიოში. ახალგაზრდების უცხოეთში სასწავლებლად გაგზავნის ტრადიცია შენარჩუნებულა თამარ მეფის დროსაც. კერძოდ, 1192 წელს სახელმწიფო ხარჯით, 30 ახალგაზრდა ათენში გაუგზავნიათ სასწავლებლად. საბერძნეთში მიუღია განათლება მაშინდელ ცნობილ ქართველ ლიტერატორებსა და საზოგადო მოღვაწეებს: გრიგოლ ჩახრუხაძეს, მოსე ხონელს, იოანე შავთელს, შოთა რუსთაველს. (ზ. ჭიჭინაძე. 1887, გვ. 3; 11. Вардан Великий: www.ru.hayazg) საბერძნეთის გარდა, ქართველები

სასწავლებლად მიდიოდნენ იერუსალიმში, იმჟამინდელი მაკედონიის ტერიტორიაზე არსებულ პეტრინონის უმაღლესი სკოლაში და ა. შ. ისტორიკოსთა ცნობით, შემორჩენილია ცნობები ბაღდადის აკადემიაში საქართველოდან ჩასული არაბული ეროვნების ტფილისელებზე. მაგალითად, ასეთი იყო თბილისელი ასტროლოგი, ექიმი, გრამატიკოსი და მრავალი ნაშრომის ავტორი ქამალ ადდინ აბუ-ფადლ ხუბაიშ იბნ მუჰამედი იგივე ატ-თიფლისი (ატ-თიფლისი-თბილისელ არაბთა ზოგადი სახელი), რომელიც 1100-1130 თბილისში მოღვაწეობდა და აქედან გაემგზავრა ბაღდადის აკადემიაში“. (ფარჩუკიძე თ. 2015).

მე-17 საუკუნეში კათოლიკე მისიონერების მიერ დაარსებულ სკოლებში მოსწავლე ახალგაზრდებისაგან 15-20 წლის ყველაზე ნიჭიერ მოსწავლეებს რომში აგზავნიდნენ პროპაგანდის კოლეგიაში სწავლის გასაგრძელებლად. (ლომოური გ. 2019) თუმცა უნდა შევნიშოთ, რომ ამ პროცესში დარღვეული იყო გენდერული ნორასწორობა. ეს ახალგაზრდები ვაჟები იყვნენ. ისტორიულად, ქალთა განათლებაც, მნიშვნელობა იწყება ქართული დამწერლობის შემოღებისთანავე (ძვ.წთ მე-3 საუკუნე) (ხაზარაძე ნ. 2002) თუმცა მათი განათლება საოჯახო ან სამონასტრო განათლების სისტემის ფარგლებში ხდებოდა. ისტორიული წყაროებით, ცნობილია ისიც, რომ საგანმანათლებლო საქმიანობას (ხელნაწერთა გადანერა, თარგმნა და ა. შ) ქართველი ქალები უცხოეთში, იერუსალიმსა და პალესტინაში არსებულ მონასტრებშიც ეწეოდნენ (კაპაძე, დერტავი, დერტუფი, ჯვრის მონასტერი (მე-11 საუკუნე). თუმცა მათ სასწავლებლად არ გზავნიდნენ.

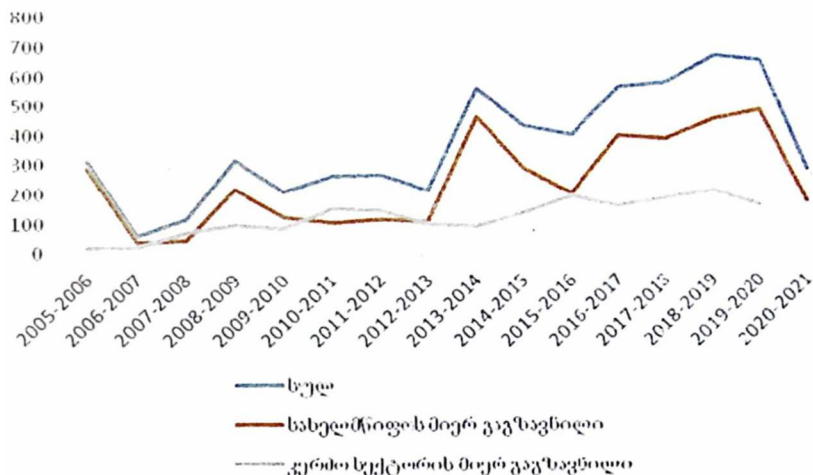
საგულისხმო ფაქტია ისიც, რომ ისტორიულად საქართველოში სწავლა გაცილებით ადრეულ ასაკშიც იწყებოდა. მართლმორწმუნე მშობლები ყმანვილებს „სწავლად წმიდათა წერილთა მისცემდნენ“ 5 წლიდანაც. „რუის-ურბნისის ძეგლისწე-

რა“ გვამცნობს, რომ 8 წლის ბავშვებს უკვე წიგნის მკითხველის თანამდებობის დაკავების უფლება ჰქონდათ (ფარჩუკიძე თ. 2015. გვ.45), მაშინ, როცა სხვაგან სისტემური სწავლების დაწყების ასაკად მიჩნეული იყო 6-7 წელი.

მე -19 საუკუნიდან კი სასწავლებლად ქართველთა ძირითადი ნაკადი რუსეთში, ძირითადად, პეტერბურგისა და მოსკოვის უნივერსიტეტებში მიდიოდა. ეს ტრადიცია გრძელდებოდა მთელი მეოცე საუკუნის განმავლობაში. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში მხოლოდ მცირე ნაწილი ახერხებდა ევროპული განათლების მიღებას, თუმცა ამას სახელმწიფოს მხრიდან ორგანიზებული ხასიათი არ ჰქონდა.

ამჟამად, სასწავლო მიგრაციას, ჯერჯერობით უმეტესად, არაორგანიზებული ხასიათი აქვს. ორგანიზებულად, სახელმწიფო თუ კერძო სექტორის მხრიდან მისი მასშტაბი მცირეა, მაგრამ ზრდის ტენდენციით ხასიათდება (დიაგრამა 11). კერძოდ, ბოლო ათი წლის განმავლობაში როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორის მიერ დაფინანსებულ სტუდენტთა რიცხვი გაორმაგდა და 673 კაცი გახდა. სამწუხაროდ, პანდემიის პირობებში მას უარყოფითი დინამიკა აქვს, ის ორი მესამედით შემცირდა.

**დიაგრამა 11. საქართველოდან უცხოეთში სასწავლებლად
ორგანიზებულად წასულ სტუდენტთა დინამიკა საქართველოში
2005-2020წწ**

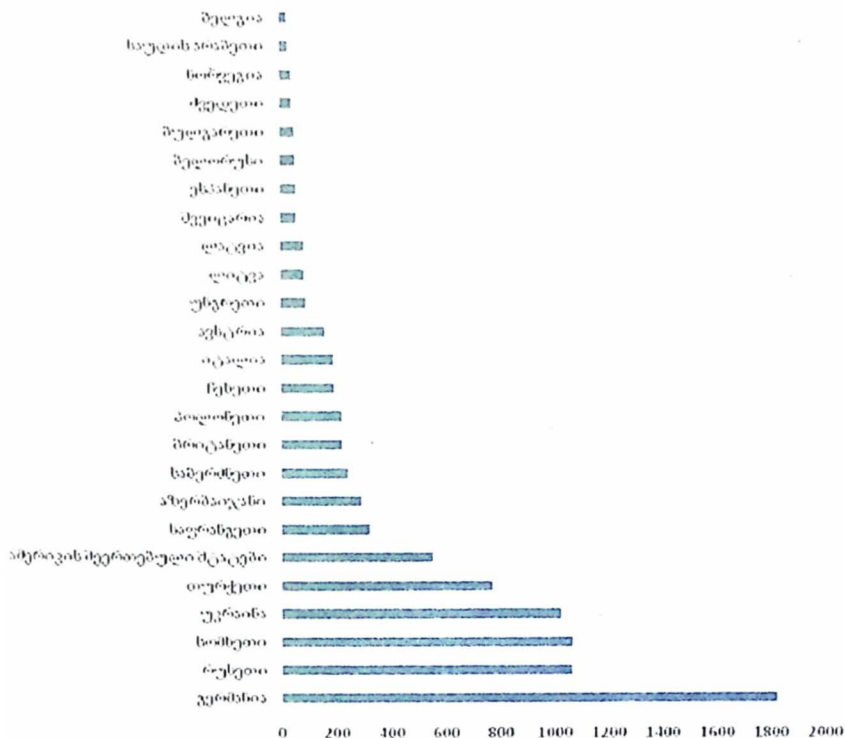
წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური..Geostat.ge

რეალურად უცხოეთში სასწავლებლად წასულთა რიცხვი ბევრად მეტი იყო. მაგალითად, იუნესკოს მონაცემებით, 2016 წლისათვის საქართველოდან საზღვარგარეთ სასწავლებლად მყოფ სტუდენტთა რაოდენობა 8825 კაცია. ყველაზე მეტი სტუდენტი სწავლობს გერმანიაში, რუსეთში, სომხეთსა(ძირითადად, საქართველოში მცხოვრები სომხები) და უკრაინაში. აღსანიშნავია, ისიც, რომ 2017 წელს უკრაინაში მყოფ სტუდენტთა რაოდენობა გაორმაგებულია წინა წელთან შედარებით(2605 კაცი)[იუნესკო 2018)].

სასწავლო მიგრაციის მიმართულება ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. კერძოდ, სტუდენტთა პროფესიულ მოთხოვნილებებზე, უნივერსიტეტის რეიტინგზე, სტუდენტის ოჯახის შემოსავლებზე, მიმღები ქვეყნის ცხოვრების დონეზე და ა. შ. საქართველოდან სასწავლო მიგრაციის ძირითადი ნაკადები ევ-

როპისკენ მიემართება. მსგავსი ვითარებაა რუსეთსა და უკრაინაში, ბელორუსსა და მოლდოვაშიც. მაგალითად, ცნობილია, რომ რუსეთიდან გასული სტუდენტების ყველაზე მაღალი წილი სწავლობს გერმანიაში, ჩეხეთში, ბრიტანეთისა და საფრანგეთში (Статистика граждан обучающихся за границей, 2016), უკრაინიდან ნასულნი – რუსეთში, პოლონეთში, გერმანიასა და ჩეხეთში, ბელორუსიდან – რუსეთში, პოლონეთსა და ლიტვაში (Почему белорусские студенты бегут из страны (2016)), მოლდოვადან -რუმინეთში, რუსეთსა და იტალიაში, და ა. შ. ყველაზე მიმზიდველი ქვეყანაა საქართველოს სტუდენტთათვის გერმანია. კვლევით გამოვლინდა ისიც, რომ სტუდენტთა ნაკადები რუსეთისკენ მცირდება და ინაცვლებს უკრაინისა და ბალტიის ქვეყნებისაკენ (ლატვია, ლიეტუა). კვლევით დადგინდა, რომ სასწავლო მიგრაციის ყველაზე დიდი ნაკადი კვლავ მიმართული იქნება დასავლეთ ევროპისაკენ, განსაკუთრებით გერმანიისა და დიდი ბრიტანეთისაკენ. მხოლოდ ამის შემდეგ გამოყოფენ სტუდენტები სასაწავლებლად სასურველ ქვეყნად აშშ-ს.

დიაგრამა 12. სტუდენტთა საერთაშორისო მობილობა: საქართველო(2016 წელი)(ათ. კაცი)

წყარო: (UNESCO, 2018) <http://data.uis.unesco>.

მეტად საინტერესოა პოტენციური სასწავლო მიგრაციის გეოგრაფია. რატომ სურთ საქართველოს სტუდენტებს სასწავლებლად საზღვარგარეთ წასვლა და რატომ მაინდამაინც ამ ქვეყნებში?

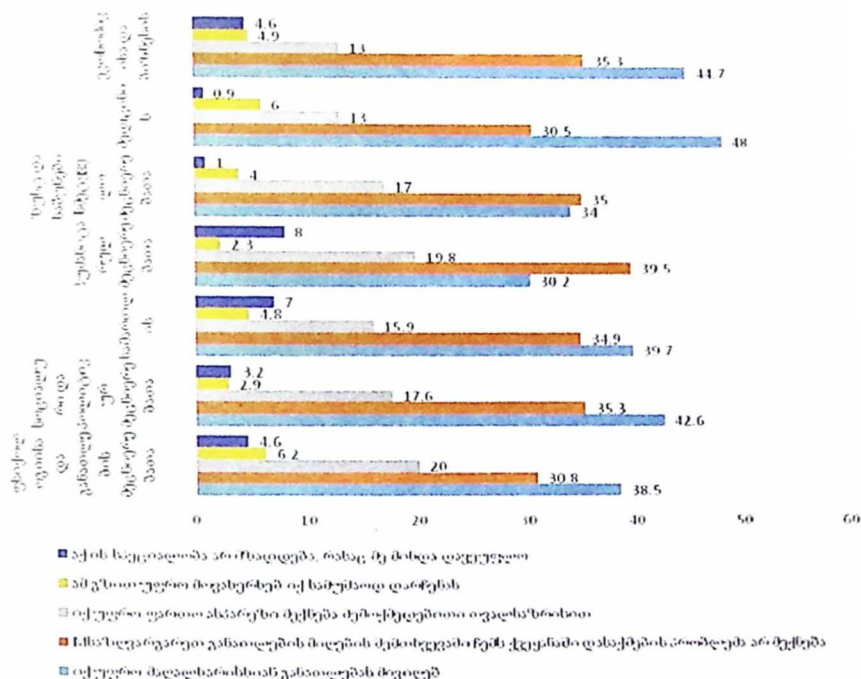
საქართველოს მოსახლეობაში უმაღლესი განათლების მიღებაზე მოთხოვნა, ტრადიციულად, ძალიან მაღალია. ამჟამად 15-24 წლის მოსახლეობის მესამედი უმაღლესი სკოლის სტუ-

დენტია. 2017 წლისათვის საქართველო საგანმანათლებლო ინდექსით მსოფლიოში 27-ე ადგილს იკავებს(United Nations Development Programme: Education Index 2018.). შრომის ბაზრის დატვირთვის ზრდამ, უმუშევრობის მაღალმა დონემ შრომის ბაზარზე დამკვიდრებისათვის ახალგაზრდების ბრძოლა გაამძაფრა. დიდი კონკურენციის პირობებში, მიზნის მიღწევის მნიშვნელოვან გზად უცხოეთში სასწავლებლად წასვლა იქნა მიჩნეული.

კვლევით დადგინდა, რომ სასწავლებლად წასვლის ძირითადი მიზეზია: 1) მაღალხარისხოვანი განათლების მიღება; 2) დასავლური განათლების მიღების შემთხვევაში საკუთარ ქვეყანაში დასაქმების მეტი პერსპექტივა.

პოტენციურ მიგრანტებში სწავლისათვის წასვლის მიზანი განსაკუთრებით იკვეთება სოციალური, ფსიქოლოგიისა და პოლიტიკური ფაქტორების სტუდენტებში, და ყველაზე ნაკლებად ჰუმანიტარებში (უცხო ენის სპეციალისტთა გამოკლებით). განსაკუთრებულ აქცენტს მაღალხარისხოვანი განათლების მიღებაზე აკეთებს სამედიცინო ფაქტორების სტუდენტობა (48%), და ყველაზე ნაკლებად კი ჰუმანიტარები(30%). რაც შეეხება დასაქმების ზრდის შესაძლებლობებს, ამაზე უფრო ეკონომისტები ფიქრობენ(35,3%) (დიაგრამა 13).

დიაგრამა 13. რესპონდენტთა განაწილება კითხვაზე:
“რატომ გსურთ სწავლის გაგრძელება საზღვარგარეთ?”
პასუხების მიხედვით(%)

შერჩეული ქვეყნებისკენ სწრაფვა უმეტესწილად განპირობებულია ამ ქვეყნის უნივერსიტეტების კავშირით ჩვენი ქვეყნის უნივერსიტეტებთან, მათთან გაცვლითი პროგრამების სიხშირით. აღსანიშნავია საზღვარგარეთ მყოფ ნათესავთა მხარდაჭერის ზრდაც. სასწავლებლისა და ქვეყნის შერჩევისას სტუდენტები ითვალისწინებენ იმასაც, თუ რამდენად არის სასტიპენდიო პროგრამაში მოხვედრის შანსი და დასაქმების სწავლასთან შეთავსების შესაძლებლობა.

სასწავლებლად წასვლისათვის მზადება შემოიფარგლება უპირატესად უცხო ენის ცოდნის გაუმჯობესებით, აგრეთვე, საჭირო დოკუმენტაციის მომზადებითა და სამედიცინო პირობების შესწავლით.

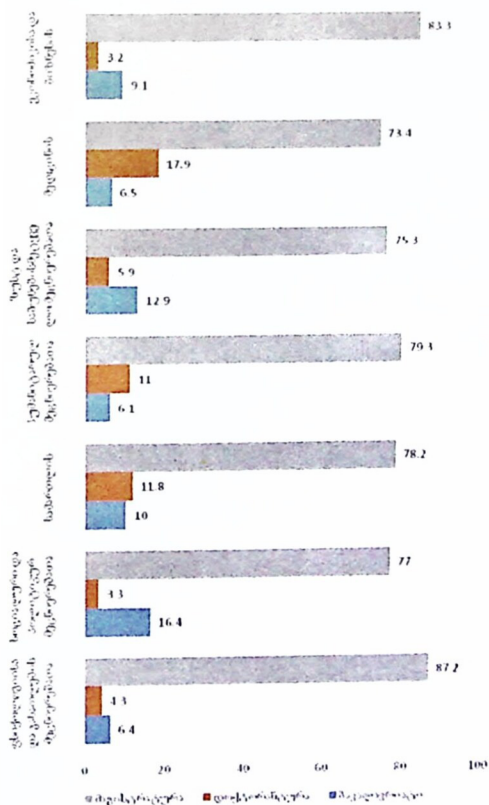
სტუდენტთა უმრავლესობას სურს საზღვარგარეთ სწავლა მაგისტრატურაში გააგრძელოს. ნაწილი ფიქრობს მოკლევადიან პროგრამებში მონაწილეობას (15%), რესპონდენტთა 9% აპირებს სწავლის გაგრძელებას დოქტორანტურაში. შევნიშნავთ იმასაც, რომ ბაკალავრიატში სწავლის გაგრძელების მსურველები მეტი არიან სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის რესპონდენტებში (16,4%), დოქტორანტურაში კი სურს სწავლის გაგრძელება უფრო მეტად სამედიცინო ფაკულტეტის სტუდენტებს (17,9%)(დიაგრამა 14).

კვლევით დადგინდა, რომ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა 91%-ს იგივე სპეციალობით სურს სწავლის გაგრძელება, რასაც ეუფლებიან ბაკალავრში. თუმცა დანარჩენ უნივერსიტეტების სტუდენტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი(30-დან 51%-მდე) ფიქრობს სპეციალობის შეცვლას, უფრო ფართო პროფილის, ან მონათესავე სპეციალობის დაუფლებას.

ცნობილია, რომ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ყველაზე მაღალი რეიტინგის მქონე აბიტურიენტებით კომპლექტდება (განსაკუთრებით სამართლის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტები). მათ თავიდანვე მკაცრად განსაზღვრული პროფორიენტაცია აქვთ. ჩვენს მიერ გამოკვლეულ დანარჩენ უნივერსიტეტებში ბევრია ისეთი, რომელიც თავდაპირველად მისაღები გამოცდების წესების გამო მათთვის ყველაზე სასურველ ფაკულტეტზე ვერ მოხვდა და მობილობის არსებული სისტემის მიუხედავად, მისთვის ნაკლებად სასურველ სპეციალობაზე აგრძელებს სწავლას. ეს ამუხრუჭებს მათი პროფესიული ინტერესის განვითარებას. ცხადია

ეს დადებითად არ მოქმედებს მაღალკონკურენტულ შრომის ბაზარზე მათი დამკვიდრების პროცესზე და აძლიერებს მათ ემიგრაციულ განწყობას. ვფიქრობთ, მოსწავლეთა და სტუდენტების პროფორიენტაციის კვლევა არსებით გაღრმავებას მოითხოვს. კრიტიკულად უნდა შეფასდეს სტუდენტთა მობილობის არსებული სისტემის ეფექტიანობაც.

დიაგრამა 14. რესპონდენტთა პასუხების განაწილება კითხვაზე: “სწავლის რომელ საფეხურზე გსურთ სწავლის გაგრძელება?” პასუხების მიხედვით (%)

ისმის კითხვა, სასწავლო მიგრაცია გზაა მაღალხარისხიანი განათლების მიღებისა, თუ საბაზი მიმღები ქვეყნის ბაზარზე დამკვიდრებისათვის? კვლევით დადგინდა, რომ სტუდენტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სწავლის დამთავრების შემდეგ სამშობლოში დაბრუნებას ფიქრობს. თუმცა თითქმის ნახევარი(47%) აღნიშნავს, რომ ამას სწავლის დამთავრების შემდეგ გადანყვეტს. ეს არის ის კონტიგენტი, რომელიც უპირობოდ არ დაბრუნდება სამშობლოში. ისინი საქართველოს შრომის ბაზარზე არსებული კონიუნქტურიდან გამომდინარე მიიღებენ დაბრუნების გადანყვეტილებას. მივდივართ დასკვნამდე, რომ თუ ისინი საქართველოში შესაბამის შრომის ანაზღაურებასა და შრომის პირობებს ვერ მიიღებენ, მიმღებ ქვეყანაში სამუშაოს მოძიების შემთხვევაში დარჩებიან უცხოეთში, რაც მნიშვნელოვანი დანაკარგი იქნება ჩვენი ქვეყნისთვის როგორც დემოგრაფიული, ისე ადამიანური კაპიტალის თვალსაზრისით. ეს კონტინგენტი უკვე პოტენციური იმიგრანტია მიმღები ქვეყნისათვის.

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტ რესპონდენტთაგან ყოველ მეექვსეს კატეგორიულად აქვს გადანყვეტილი სამუშაოდ დარჩენა უცხოეთში. ეს განწყობა ყველაზე მეტადაა ფიქსირდება მედიცინის ფაკულტეტის რესპონდენტებში, რაც გასათვალისწინებელია ჯანდაცვის პოლიტიკის ღონისძიებათა დაგეგმვისას, რადგან საქართველოს შრომის ბაზარი ამჟამად განიცდის კვალიფიციურ ექიმთა მწვავე ნაკლებობას. ეს პანდემიის პირობებშიც მკვეთრად გამოჩნდა.

საბოლოოდ შეიძლება შევაჯამოთ, რომ

სასწავლო მიგრაციის მასშტაბების ზრდასთან ერთად ფართოვდება იმ ქვეყნების არეალიც, სადაც საქართველოს სტუდენტები სასწავლებლად მიდიან(53 ქვეყანა).

- მომავალში, სასწავლო მიგრაციისათვის მიმზიდველ ქვეყნად კვლავაც რჩება გერმანია, დიდი ბრიტანეთი და აშშ.
- შეიცვალა სასწავლო მიგრაციის მიმართულებები. კერძოდ, სტუდენტთა ნაკადები შემცირდა რუსეთისაკენ და გაიზარდა უკრაინისკენ, ლატვიასა და ლიტვისკენ.
- საქართველოს ბოლონიის პროცესში და განათლების ერთიან ევროპულ სივრცეში ჩართვამ არსებითად გაზარდა მოთხოვნა სამაგისტრო პროგრამებზე, რამაც გააძლიერა სტუდენტთა ემიგრაციული განწყობა;
- კვლევამ გამოავლინა მოსწავლეთა და სტუდენტთა პროფორიენტაციის დაბალი დონე, რაც გასათვალისწინებელია განათლების პოლიტიკის ღონისძიებათა დაგეგმვისას;
- პოტენციურ სასწავლო მიგრანტთა მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის საზღვარგარეთ სწავლა უცხოეთში ლეგალური მიგრაციის გზად გადაიქცა, მათი ემიგრაციული გეგმების რეალიზაცია გარკვეულ საფრთხეს უქმნის როგორც ქვეყნის დემოგრაფიულ განვითარებას, ისე შრომის ბაზრის ეფექტიან ფუნქციონირებას. ეს გასათვალისწინებელია ახალგაზრდობის სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებათა შემუშავებისას.

სტუდენტი ახალგაზრდობის ცხოვრების წესისა და ყოფითი პრობლემების შესწავლა მათი სოციალურ კულტურული განვითარების მნიშვნელოვანი პირობაა. ბოლო ხანს, საზოგადოების ტრანსფორმაციის პროცესმა, ახალ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სისტემაზე გადასვლამ სტუდენტი ახალგაზრდობა მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დააყენა. თუნდაც იმ ფაქტმა, რომ საქართველოში უმაღესი განათლების მქონე სპეციალისტთა ხელფასი ქვეყანაში არსებულ საშუალო ხელფასზე ნაკლებია, გააძნელა მათი სასურველი შემოსავლით უზრუნველყოფა, სპეციალობის მიხედვით დასაქმება. ამან ინტენსიური გახადა ტვინების გადინება და ქვეყანა მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების ქრონიკული დეფიციტის წინაშე დააყენა. ბუნებრივია, შექმნილმა ვითარებამ სტუდენტთა სოციალ-დემოგრაფიული ჯგუფის პერმანენტული კვლევა აუცილებელი გახადა. ჩვენი ნაშრომიც ამ საკითხის შესწავლის მცდელობაა. თუმცა მიგვაჩნია, რომ დღემდე არსებული ფრაგმენტული კვლევის გამოცდილება პანელურმა კვლევებმა უნდა შეცვალოს. სტუდენტი ახალგაზრდობის კვლევა არა მარტო სოციალურ-პოლიტიკური კრიზისების დროს უნდა იყოს აქტუალური არამედ, იგი საზოგადოების მუდმივი ყურადღების ქვეშ უნდა მოექცეს, კვლევით დაწესებულებათა ინტენსიური კვლევის საგანი გახდეს. ამას მეტად შეუწყობდა ხელს მოსახლეობის სოციალური სტატუსის მიხედვით აღრიცხვის მონესრიგება, რაც გასათვალისწინებელია მოსახლეობის სტატისტიკური აღრიცხვის გაუმჯობესების ღონისძიებათა დაგეგმვისას.

ზოგადად, სტუდენტთა ნებისმიერი თაობა თავისი ეპოქის შესაბამისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ამოცანების წინაშე იდგა. ამჟამად საქართველოს სტუდენტი ახალგაზრდობის წინაშე დგას უმუშევრობის დაძლევის, ქვეყნის ტერიტორიული

მთალიანობის აღდგენისა და განმტკიცების, დემოგრაფიული უსაფრთხოების უმაღლესი სტანდარტების შექმნის ამოცანები.

რამდენად შეძლებს ის ამ ამოცანების დაძლეvas, ეს ბევრად იქნება დამოკიდებული იმაზე, როგორ მოახერხებს საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემა შესაბამის სოციალურ-კულტურულ ფასეულობათა ფორმირებას და შრომის ბაზრის მოთხოვნებისადმი მორგებას.

სწავლის პროცესი სტუდენტისგან დროის მაქსიმალურ ხარჯვას მოითხოვს. ამიტომ მათი რეპროდუქციული ქცევა ბევრი თავისებურებით ხასიათდება. კვლევით გამოვლინდა, რომ ოჯახის უფროსი თაობის გავლენა ქორწინებითი ურთიერთობისა და ბავშვთაშობის საკითხებში შესუსტებულია. უფრო ძლიერია გარე, განსაკუთრებით, ეკონომიკური ფაქტორის ზემოქმედება. დადასტურდა, რომ ოჯახში ბავშვთა იდეალური რიცხვი სტუდენტებისათვის უფრო ნაკლებია, ვიდრე 18 წელს გადაცილებული დაუქორწინებელი მოსახლეობისთვის, თუმცა, უფრო მეტია, ვიდრე მათი მშობლების მიერ გაჩენილ ბავშვთა რაოდენობა. ამასთან სტუდენტთა ფასეულობათა კვლევისას აღმოჩნდა, რომ, 70%-ის აზრით, „ოჯახს სამი შვილი მაინც უნდა ჰყავდეს“. ბავშვის სქესის განსაზღვრისას არ შეიმჩნევა გენდერული ტენდენციურობა. ამ ფენომენის გამკრთალება პოსტსაბჭოთა პერიოდში განპირობებულია, ერთი მხრივ, ჯანმრთელობის გაუარესების გამო უშვილობის დონის ზრდით(14%) და, მეორე მხრივ, საბჭოთა პერიოდთან შედარებით რელიგიურობის დონის მომატებით. ამიტომ ვერ დავეთანხმებით მოსაზრებას, თითქოს, “2010-2014 წწ მშობლების დიდი ნაწილი სქესის შერჩევის პრაქტიკას მიმართავდა პირველი და მეორე ბავშვის შემთხვევაში“ (გილმოტო, კ. ტაფური.ს. 2017). უმეტესობა აბორტს იკეთებდა არა ბავშვის სქესის, არამედ არასტაბილურ ეკონომიკურ გარემოსა და სიღარიბეში ბავშვის აღზრდის გაძნელების გამო.

კვლევით დადგინდა, რომ ოჯახური ურთიერთობისადმი სტუდენტთა მოუმზადებლობა ოჯახში მათ აღზრდისა და საგანმანათლებლო სისტემაში არსებული მნიშვნელოვანი ხარვეზებისგანაც მომდინარეობს. ეს გასათვალისწინებელია საოჯახო პოლიტიკის ღონისძიებათა განსაზღვრისას, საგანმანათლებლო პროგრამების შედგენისას. ამაში დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია მასმედიის საშუალებებსაც. ჩვენი აზრით, საჭიროა შემუშავდეს პროგრამები, რომელიც სწავლასა და დაოჯახებას ურთიერთშემავსებელ, ურთიერთშეთანხმებულ პროცესად ჩამოაყალიბებს, სტუდენტური ოჯახებისათვის გარკვეულ შეღავათებს გაითვალისწინებს.

სტუდენტთა ბავშვთა ყოლის მოთხოვნილებების სრული რეალიზაცია გაფართოებულ აღწარმოებას უზრუნველყოფს. იგი სასიცოცხლოდ აუცილებელია დემოგრაფიულად მომაკვდავი საქართველოსათვის. სხვა ღონისძიებებთან ერთად ამისათვის საჭიროა სტუდენტთა რეპროდუქციულ ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, რაც სტუდენტთა დაზღვევის არსებული პროგრამის გაფართოებას მოითხოვს. ამის აუცილებლობა დასტურდება სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევის შესწავლითაც. კერძოდ დადგინდა, რომ სტუდენტთა თვითმოვლითი ქცევა ხასიათდება დაბალი კულტურით.

გამოვლინდა, რომ სტუდენტთა მხოლოდ 44,5% მიიჩნევს, რომ კარგი ჯანმრთელობა აქვს. რესპონდენტთა „სამედიცინო აქტივობის“ ანალიზმა აჩვენა, რომ რესპონდენტების უმრავლესობა ჯანმრთელობაზე ზრუნვისას ნაკლებად იყენებს პროფილაქტიკურ შემონმბებს და, ძირითადად, ექიმს მიმართავს დაავადების პირველი ნიშნების გამოვლენისთანავე ან, უკიდურეს შემთხვევაში. საკუთარი ჯანმრთელობისადმი დაუდევარი დამოკიდებულებაა იმ რესპონდენტებშიც კი, ვინც თვლის, რომ „კარგი“ ჯანმრთელობა აქვს. მათ ორი მეხუთედს ხშირად, ეზარება ექიმის რეკომენდაციის შესრულება, ან წყვეტს მკურნა-

ლობას მდგომარეობის გაუმჯობესებამდე. სტუდენტების ნახევარზე მეტი კვების სწორი რეჟიმითა და ჰიგიენის სრული დაცვით ცდილობს ჯანმრთელობის შენარჩუნებას. უგულვებელყოფილია დასვენების რაციონალური რეჟიმი, სისტემატური სპორტული დატვირთვა, რაც გასათვალისწინებელია სტუდენტი ახალგაზრდობის გაჯანსაღების ღონისძიებათა დაგეგმვისას. ვფიქრობთ, სტუდენტთა მასობრივ სპორტულ ღონისძიებებში ჩაბმა და დასვენების ცენტრების შექმნა მათ ჯანმრთელობას მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებდა და უკეთესი თვითმოვლითი ქცევის ფორმირებასაც შეუწყობდა ხელს. კვლევით დადგინდა ისიც, რომ, რომ გოგონები უფრო თანმიმდევრულნი არიან ექიმთა რეკომენდაციების შესრულებაში თუ მათ უსახსრობა არ უშლის ხელს. ვაჟებს კი მეტად ეზარებათ მისი შესრულება(28%).

მიგვაჩნია, რომ ჯანმრთელობაზე ზრუნვის კულტურა უნდა ფორმირდეს ადრეული ასაკიდანვე. ამაზე პასუხისმგებლობა თანაბრად ეკისრება ოჯახსაც და დაწყებით და ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემას. ვფიქრობთ, მიზანშეწონილია, საგანმანათლებლო სისტემაში დაინერგოს ე.წ. "ჰიგიენის გაკვეთილები", რომელიც უზრუნველყოფს ახალგაზრდებში თვითმოვლითი ქცევის ნორმების ფორმირებას, ჯანმრთელობის, როგორც უპირველესი ფასეულობის დამკვიდრებას. იგი წარმოდგენას მისცემს ახალგაზრდებს ესა თუ ის მანერე ჩვევა რომელ დაავადებას იწვევს და რამდენად საშიშია იგი სიცოცხლისათვის; როგორ უნდა მოუაროს თავს რეპროდუქციული პერიოდის დაწყებისას და რა რისკები ჩნდება არაჯანსაღი ცხოვრების წესით ცხოვრებისას. მეტად დიდი წვლილის შეტანა შეუძლია ამ საქმეში მასმედიასაც, კერძოდ, სპეციალურ გადაცემებს ახალგაზრდა დედებისთვის. გარდა ამისა, საჭიროა სტუდენტთათვის სამედიცინო პროფილაქტიკურ შემოწმებას ჰქონდეს არა ნებაყოფლობითი, არამედ სავალდებულო ხასიათი. შრომისა და

დასვენების რაციონალური რეჟიმი გახდეს მათი თვითმოვლითი ქცევის ნორმა. ამაზე პასუხისმგებლობა უნდა აიღოს საგანმანათლებლო სისტემამ და განახორციელოს იგი სასწავლო პროცესის სწორი მენეჯმენტითა და სასწავლო პროგრამების რაციონალიზაციით ისე, რომ სტუდენტს საკუთარი დროის ბიუჯეტის რაციონალური განაწილების საშუალება მიეცეს. ორგანიზაციებმა და დაწესებულებებმა, სადაც სტუდენტი სამუშაო ძალის გამოყენების მასობრივი შემთხვევებია, უნდა უზრუნველყონ შრომის პროგრესული მეთოდების დანერგვა. იგი, თავის მხრივ, სახელმწიფოს მხრიდან უნდა კონტროლდებოდეს, რადგან ახალგაზრდობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების მნიშვნელოვანი ფაქტორი შრომისა და დასვენების არასწორი რეჟიმი და სამუშაო ადგილზე მუდმივად სტრესულ მდომარეობაში ყოფნაა.

ახალგაზრდობის ფიზიკური აღზრდა საგანმანათლებლო სისტემაში ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად უნდა დამკვიდრდეს. ყურადღება მისაქცევია გოგონების მასობრივ სპორტულ ღონისძიებებში სისტემატურ მონაწილეობა. ეს ბევრად გააუმჯობესებს არა მარტო მათ ზოგად, არამედ რეპროდუქციულ ჯანმრთელობასაც. ამ მიზნით სპორტული ობიექტების დაპროექტებისას გასათვალისწინებელია გოგონათა მასობრივი ფიზიკულტურით დაკავების შესაძლებლობებიც.

ჩვენი არაერთი კვლევით, რომელიც ეხება სტუდენტთა დამოკიდებულებას უფროსი თაობისადმი, ოჯახში არსებული კონფლიქტისადმი, დადგინდა, რომ დემოგრაფიული დაბერების მოცემულ ეტაპზე, როცა ქვეყნის მოსახლეობის მეოთხედი ხანდაზმულია, თაობათაშორისი ურთიერთობა მყარ ტრადიციულ ურთიერთობებზეა აგებული. ახალგაზრდა თაობის ახალი ფასეულობებით გაჯერებული ცხოვრებისაკენ სწრაფვის მიუხედავად, თაობათაშორის არსებულ კონფლიქტს საქართველოში, ჯერჯერობით, მწვავე გამოხატულება არ აქვს.

ეკონომიკური კრიზისის პირობებშიც კი ხანდაზმულთა რიცხოვნობის ზრდას არ შეურყევია საუკუნეების განმავლობაში ფორმირებული სოლიდარული ურთიერთობები.

ცნობილია, რომ სიღარიბის მაღალი დონე, ზოგჯერ ოჯახური კონფლიქტის საბაზიც ხდება. მაგრამ გამოვლინდა, რომ სტუდენტებს განსხვავებული წარმოდგენა აქვთ ოჯახურ კონფლიქტსა და ძალადობის განმსაზღვრელ მიზეზებზე. კერძოდ, ჩვენი რესპონდენტები ამის უმთავრეს მიზეზად ასახელებენ ალკოჰოლისა და ნარკოტიკების მოხმარებას, ლალატსა და ტყუილს, და, შემდეგ უმუშევრობას..

საგულისხმო ფაქტია, რომ ახალგაზრდათა თვალში მეტად დაკნინებულია არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სოციალური სამსახურების წვლილი ოჯახური ძალადობის მსხვერპლთა დახმარებაში. მხოლოდ 8% აღნიშნა, რომ მსხვერპლმა დახმარებისთვის უნდა მიმართოს სოციალურ სამსახურს, ხოლო 3% - არასამთავრობო ორგანიზაციას. ჩვენი აზრით, ახალგაზრდობას ოჯახური ცხოვრებისას წარმოქმნილ სირთულეებზე და მისი დაძლევის გზებზე მეტი პრაგმატული ინფორმაცია უნდა მიენოდოს, საჭიროა გაძლიერდეს გენდერული თანასწორობის სულისკვეთებით აღზრდა. ბავშვობის ასაკიდანვე უნდა დაიწყოს ახალგაზრდების სამართლებრივი აღზრდაც, მათი ინფორმირება ოჯახური ცხოვრების სოციალურ-ფსიქოლოგიურ და სამართლებრივ ასპექტებზე, უფლებებსა და მოვალეობებზე. ამით უნდა დაინტერესდნენ ზოგადსაგანმანათლებლო პროგრამის ავტორებიც.

დასაქმებულ სტუდენტთა პრობლემების კვლევამ გამოავლინა, რომ სტუდენტებს უმეტესად კერძო ბიზნეს სექტორი ქირაობს. ისინი დასაქმებულნი არიან შრომის მეორად ბაზარზე, მათი სპეციალობის შეუსაბამო სამუშაო ადგილებსა და დაბალკვალიფიციურ პოზიციებზე. მათი შრომის ძირითადი მოტივი შრომის ბაზრისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების მიღება და ეკო-

ნომიკური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა უფროა, ვიდრე სიღარიბით გამოწვეული იძულება. სტუდენტთა სწავლისა და შრომის შეთავსება მეტისმეტი დაძაბულობითა და გადაჭარბებული ძალისხმევით ხდება. ეს უარყოფით ასახევს პოულობს მათ ჯანმრთელობასა და აკადემიურ მოსწრებაზე. საბოლოოდ ვიღებთ როგორც ჯანმრთელობა შელახულ კურსდამთავრებულს, ისე სამუშაო ან დაბალკვალიფიციურ სამუშაო ძალას. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სტუდენტთა შრომის მკაცრი რეგლამენტაცია, სოციალურად დაუცველი ოჯახებიდან გამოსული სტუდენტების დახმარების პროგრამების გაფართოება, სწავლების მოქნილი, შერეული რეჟიმების დანერგვა.

სტუდენტთა ტერიტორიული მობილობის კვლევამ გამოავლინა, რომ პოსტსაბჭოთა პერიოდის დასაწყისში სტუდენტი ახალგაზრდობაში აფეთქებული მძაფრი ემიგრაციული განწყობა თანდათან უფრო მიზანმიმართული გახდა, თუმცა მცირერიცხოვანი, დემოგრაფიულად მიღევადი ქვეყნისათვის ის, ჯერჯერობით, არახელსაყრელია. შეიცვალა შრომითი ემიგრაციის მოტივაცია. თუ ის ადრე განპირობებული იყო ოჯახში არსებული მძიმე ეკონომიკური პირობებით და უმუშევრობით, ამჟამად ის დაკავშირებულია შრომის ბაზარზე არსებულ სამუშაო ძალის მცირე ფასთან, უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტისათვის შესაფერისი სამუშაო ადგილის დეფიციტთან. სტუდენტი ახალგაზრდების მნიშვნელოვანი ნაწილი უარყოფითად აფასებს არალეგალურ მიგრაციას. მკვეთრად მცირდება (40%-ით) იმ რესპონდენტთა წილიც, რომელიც ემიგრაციული განზრახვის რეალიზაციის შემდეგ უპირობოდ დაბრუნდება სამშობლოში. ეს აძლიერებს ქვეყნის დეპოპულაციის პროცესს. ამას ემატება ისიც, რომ უახლოეს პერსპექტივაში მათი სწრაფვა ოჯახის შექმნისაკენ ძლიერ სუსტია.

ჩვენი აზრით, ახალგაზრდობის ემიგრაციული პოტენციალის ნორმალიზაციის უმთავრესი გზა შრომისა და საგანმანათ-

ლებლო ბაზარს შორის მკვეთრად დარღვეული ნონასწორობის აღდგენაა. საჭირო ხდება ახალგაზრდა სპეციალისტთა მზარდაჭერის პროგრამების შემუშავება და მათი შემოქმედებითი აქტიურობის ზრდისთვის შესაფერისი პირობების შექმნა. ამასთან, აუცილებელია ახალგაზრდობის პერმანენტული ინფორმირების სრულყოფა ემიგრაციასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე, რაშიც გადამწყვეტი როლი მასმედიამ უნდა ითამაშოს. უნდა აღინიშნოს, რომ სასწავლო მიგრაციის მასშტაბების ზრდასთან ერთად ფართოვდება იმ ქვეყნების არეალიც, სადაც საქართველოს სტუდენტები სასწავლებლად მიდიან (53 ქვეყანა). კვლევით დასტურდება, რომ სასწავლო მიგრაციისათვის მიმზიდველ ქვეყნად კვლავაც რჩება გერმანია, დიდი ბრიტანეთი და აშშ. შეიცვალა სასწავლო მიგრაციის მიმართულებები. კერძოდ, სტუდენტთა ნაკადები შემცირდა რუსეთისაკენ და გაიზარდა უკრაინის, ლატვიასა და ლიეტუვისკენ.

გამოვლინდა, რომ საქართველოს ბოლონიის პროცესში და განათლების ერთიან ევროპულ სივრცეში ჩართვამ არსებითად გაზარდა მოთხოვნა სამაგისტრო პროგრამებზე. ამან გააძლიერა სტუდენტთა ემიგრაციული განწყობა.

კვლევით გამოვლინდა მოსწავლეთა და სტუდენტთა პროფორიენტაციის დაბალი დონე, რაც გასათვალისწინებელია განათლების პოლიტიკის ღონისძიებათა დაგეგმვისას. სამწუხაროდ, პოტენციურ სასწავლო მიგრანტთა მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის სწავლა საზღვარგარეთ უცხოეთში ლეგალური მიგრაციის გზად გადაიქცა, მათი ემიგრაციული გეგმების რეალიზაცია კი საფრთხეს უქმნის როგორც ქვეყნის დემოგრაფიულ განვითარებას, ისე შრომის ბაზრის ეფექტიან ფუნქციონირებას. ეს გასათვალისწინებელია ახალგაზრდობის სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებათა შემუშავებისას.

Summary

Studying the lifestyle and everyday problems of students is an important condition for their socio-cultural development. Recently, the process of transformation of the society and the transition to a new economic and political system, has posed major challenges to the students. Even the fact that the salaries of specialists with higher education in Georgia are lower than the average salary in the country, made it difficult for them to earn the desired income and get employment by speciality. This has intensified the brain drain and put the country in a chronic shortage of highly qualified specialists. Naturally, such a situation made it necessary to conduct a permanent study of the students' socio-demographic group. Our paper is an attempt to study this issue. However, we believe that the experience of fragmented research practiced to date should be replaced by panel studies. Studying the students should be relevant not only during socio-political crises but instead, it should be under constant public attention. It should become the subject of intensive research by research institutions. This would be greatly facilitated by the regulation of accounting according to the social status of the population that should be taken into account when planning measures to improve the statistical accounting of the population.

In general, any generation of students has been facing socio-political tasks relevant to their era. Currently, Georgian students face the tasks of overcoming unemployment, restoring and strengthening the country's territorial integrity, and setting the highest standards of demographic security.

The extent to which it will be able to achieve these tasks will largely depend on how the Georgian education system manages to form the relevant socio-cultural values and adapt to the demands of the labour market.

The learning process requires maximum time from the student. Therefore, their reproductive behaviour is characterized by many peculiarities. Research has demonstrated that the influence of the older generation of the family on marital relationships and childbearing has weakened. The impact of external, especially economic factors is stronger. It has been proven that the ideal number of children in a family for students is less than for unmarried individuals aged over 18; however, it is greater than the number of children born to their parents. However, the research of student's values found that, according to 70%, "a family should have at least three children." Gender bias has not been observed when determining the sex of the child. The decline of this trend in the post-Soviet period is due, on the one hand, to an increase in infertility caused by the deterioration of health (14%) and, on the other hand, to an increase of the level of religiosity compared to the Soviet period. Therefore, we cannot agree with the opinion that "a large number of parents in 2010-2014 resorted to the practice of sex selection with respect to the first and second children" (Gilmoto, K. Tapuei. S. 2017). Most had abortions, not because of the sex of the baby, but because of the difficult economic environment and the difficulty of raising a child in poverty.

The study found that impregnation of students for family relationships also stems from significant gaps in their family upbringing and education system. This should be taken into consideration when defining family policy measures and developing educational programs. Media organizations can also make a big contribution to this. In our view, it is necessary to develop programs that will make learning and marriage a complementary, mutually agreed process, with certain benefits for student families. Full implementation of students' childbearing requirements will ensure enhanced reproduction of population. It is vital for demographically dying Georgia. Among other measures, this requires to take care of

students' reproductive health, which, in turn, requires the expansion of the existing insurance program for students. Such need is also confirmed by the study of students' self-care behaviour. In particular, it was found that students' self-care behaviour is characterized by low culture.

It was revealed that only 44.5% of students believe they have good health. The analysis of the respondents' "medical activity" showed that the majority of the respondents do not resort to preventive examinations in health care and mainly go to the doctor only when the first signs of the disease appear or, in extreme cases. There is a negligent attitude towards one's own health even among the respondents who think that they have "good" health. Two-fifths of them are often reluctant to follow a doctor's recommendation, or discontinue treatment until the condition improves. More than half of the students try to stay healthy with proper nutrition and full compliance with hygienic rules. A rational mode of rest and a systematic practice of sports load are neglected, which should be taken into account when organizing activities for health recovery of students. We think that involving students in mass sports events and creating recreation centres would significantly improve their health and also contribute to the formation of a better self-care behaviour. Research has also shown that girls are more consistent in following the doctors' recommendations unless they are not hampered by the lack of finances. Boys are more reluctant to follow these recommendations (28%). We believe that a culture of health care should be cultivated from an early age. The responsibility for this lies equally with the family and the primary and general education system.

We think it is appropriate to introduce so-called "hygiene lessons" in the education system, which will ensure the formation of norms of self-care behaviour among young people and the establishment of health as a primary value. It will give young people

an idea of which specific bad habits cause certain specific diseases and how life-threatening they are; How to take care of oneself at the beginning of the reproductive period and what are the risks of leading an unhealthy lifestyle. The media, in particular, special broadcasts for young mothers, can also make a great contribution to the achievement of this goal. In addition, it is necessary to make preventive medical examinations not voluntary but binding for students. Rational mode of work and rest should become the norm of their self-care behaviour. The education system should take responsibility for this and implement it through proper management of the learning process and rationalization of curricula in the manner that allows students to rationally allocate their time and budget. Organizations and institutions where there are many cases of using students as a workforce should ensure the introduction of progressive methods of labour. It, in turn, must be controlled by the state, as an important factor in the deterioration of the health of young people is the wrong regime of work and rest and constant stress in the workplace.

Physical education of young people should be established as one of the priority directions in the education system. Attention should be paid to the systematic participation of girls in mass sports events. This will greatly improve not only their general but also their reproductive health. For this purpose, when designing sports facilities, the possibilities of engaging girls in mass physical education activities should also be taken into account.

Numerous studies conducted by our team aiming at examining students' attitudes toward the older generation and family conflicts, have found that at the given stage of demographic aging, with a quarter of the country's population being elder, intergenerational relationships are built on solid traditional relationships. Despite the young generation's desire for a life full of new values, the existing intergenerational conflict in Georgia has not yet been exacerbated.

Even in times of economic crisis, the increase in the number of older individuals has not undermined the solidarity relations formed over the centuries.

It is known that high levels of poverty sometimes become an excuse for family conflict. However, it turned out that students have a different understanding of family conflicts and the factors causing domestic violence. In particular, our respondents refer to the consumption of alcohol and drugs, unfaithfulness and lies, etc., then to unemployment as the major reasons for this. It is noteworthy that the role of non-governmental organizations and social services of the state in assisting the victims of domestic violence is very diminished in the eyes of young people. Only 8% of them note that the victims must apply to social services and 3% of them consider that they must apply to non-governmental organizations. In our opinion, the youth should be provided with more pragmatic information on the difficulties arising in family life and the ways for overcoming them. Young generation must be brought up with an enhanced spirit of gender equality. Legal education of young people and their provision with information on socio-psychological and legal aspects of family life, rights and responsibilities should start from childhood. The authors of general education programs must also take an interest in it.

A study of the problems of employed students revealed that students are mostly hired by the private business sector. They are employed in the secondary labour market, in the jobs, which are irrelevant to their speciality, and in low-skilled positions. The main motive of their work is to acquire the skills that are necessary for the labour market and to ensure economic independence rather than the coercion caused by poverty. Combining learning and work requires excessive tension and efforts from the student. This has a negative impact on their health and academic performance. Eventually, we get both health-impaired graduates and a middle- or low-skilled workforce. Therefore, we consider it appropriate to strictly regulate

students' labour, to expand assistance programs for students from socially vulnerable families and to introduce flexible, mixed teaching regimes.

A study of students' territorial mobility revealed that the sharp emigration sentiment in students observed at the beginning of the post-Soviet period has gradually become more purposeful, though for a small, demographically decaying country, it is unfavourable so far. The motivation for labour emigration has changed. If previously it used to be due to the difficult economic conditions and unemployment in the family, now it is related to the low cost of workforce in the labour market and the deficit of suitable jobs for a specialist with higher education. A significant portion of students negatively assess illegal migration. The share of the respondents planning to return to their homeland unconditionally after the implementation of their emigration intentions also decreases sharply (by 40%). This intensifies the process of depopulation of the country. Added to this is the fact that in the near future their aspiration to form a family is very weak.

In our opinion, the main way to normalize the emigration potential of young people is to restore a sharply disturbed balance between the labour and education markets. It becomes necessary to develop support programs for young professionals and create suitable conditions for intensifying their creative activity. At the same time, it is necessary to improve the permanent awareness of the youth on the issues related to emigration, in which the mass media should play a crucial role. It is noteworthy that in parallel with the increase in the scale of educational migration, the area of countries where Georgian students go to study is expanding (53 countries). The study confirms that Germany, the United Kingdom and the United States remain attractive countries for study migration. The directions of study migration have changed. In particular, student flows to Russia have decreased and increased to Ukraine, Latvia and Lithuania.

It was revealed that the involvement of Georgia in the Bologna Process and the Common European Education Area has significantly increased the demand for master's programs. This has enhanced the emigrant mood of the students;

The study revealed a low level of vocational guidance of schoolchildren and students that should be taken into account when planning education policy measures; Regrettably, for a significant proportion of potential training migrants, studying abroad has become a means of legal migration abroad, and the implementation of their emigration plans endanger both the demographic development of the country and the efficient functioning of the labour market. This should be taken into account when developing the measures in the area of the state youth policy.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ანთაძე ც. (2016). შრომითი მიგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკა საქართველოში. ჟ. მიგრაცია. №7. უნივერსალი, თბილისი. გვ.146-168.
2. არჩვაძე ი. (2013). შრომითი მიგრაციის გავლენა შრომის ბაზრის მდგომარეობის მახასიათებელ ინდიკატორებზე(საქართველოს მაგალითზე). ჟ. მიგრაცია №6. გვ.104-117.
3. ახალგაზრდების დამოკიდებულების კვლევა უმაღლესი განათლების და სტაჟირების საკითხებზე საქართველოში კვლევის ანგარიში (2017). თბილისი, 2017. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/13978.pdf>
4. ახალგაზრდების ეროვნული კვლევა საქართველოში. (2014). საქართველოში ახალგაზრდების მდგომარეობისა და საჭიროებების ანალიზი. UNICEF, UNFPA.
5. ბაგრატიონი ი. (1799). სჯულდება (ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი).
6. ბალახაშვილი ი. (1937). ილია ჭავჭავაძე და სამოციანი წლების პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთა წრე. ჟ. მნათობი. №5. გვ.13-20.
7. ბატონიშვილი დავით. (1955). საქართველოს სამართლისა და კანონმდებლობის მიმოხილვა. თბ. 1955. გვ. 355.
8. ბადურაშვილი ი., კაპანაძე ე., წიკლაური შ. (2010). ოჯახური ურთიერთობები და თაობათა ურთიერთდამოკიდებულება საქართველოში. გამოკვლევის მეორე ტალღის ანგარიში. თბილისი, UNFPA.
9. ბახტურიძე დ. (2010). ვისი ან რისი ბრალია ოჯახში ძალადობა?!. კვლევის ანგარიში. სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი.
10. გელაშვილი ს. მინდორაშვილი მ. მალრაძე ნ.(2019). სტუდენტთა დემოგრაფიული ცოდნის დონე საქართველოში. ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი. ტომი 11. №4.

11. გენდერული სტატისტიკა. http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/qali%20da%20kaci.pdf
12. გომელაური ნ. (2017). ახალგაზრდობის სოციალური ჯანმრთელობა და სოციალური უსაფრთხოება, დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შრომების კრებული. თბილისი. გვ.111-118.
13. დოლიძე ი. (1955). ძველი ქართული სამართალი. თბილისი.
14. დოლიძე ი. გიორგი ბრწყინვალეს სამართალი. (1957). თბილისი.
15. ვერულავა თ. ჯოლბორდი ა. (2018). დასაქმებული სტუდენტების ჯანმრთელობის მდგომარეობა და სტრესი. https://www.researchgate.net/publication/334646273_dasaknebuli_studentebis_janmrteლობის_mdgomareoba_da_stresi_-_Health_status_and_stress_of_employed_students
16. ვახტანგ VI. (1886). დასტურლამალი. მეფე ვახტანგ VI. ტფილისი.
17. თაობა გარდამავალ პერიოდში: ახალგაზრდობის კვლევა 2016. (2017). - საქართველო. თბილისი.
18. თოთაძე. ა. (2014). რას ფიქრობენ ახალგაზრდები (სოციოლოგიურ დემოგრაფიული კვლევა). უნივერსალი, თბილისი.
19. თოდუა მ. (1961). საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო განათლების ისტორიისათვის. თბილისი.
20. თორია მ. (2006). შრომის ბაზარი: დასაქმება და უმუშევრობა (თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტები). უნივერსალი. თბილისი.
21. ილენსი ფ. (2017). ახალგაზრდები საქართველოში (2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებზე დაფუძნებული მიმოხილვა). თბილისი.
22. კოგანი ი. (1982). სტუდენტი ახალგაზრდობის ტიპოლოგიური თავისებურებანი. ჟ. სკოლა და ცხოვრება. #4/გვ.11.

23. ლილუაშვილი ე.(2006). ქართული კულტურა და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. [http://junior.tsu.edu.ge/data/file_db/PDF/e.liluaSvilis%20disertacia%20\(1\).pdf](http://junior.tsu.edu.ge/data/file_db/PDF/e.liluaSvilis%20disertacia%20(1).pdf)
24. ლობჯანიძე მ. (2006). ახალგაზრდობის დასაქმების პრობლემები და რეგულირების ძირითადი მიმართულებები. უნივერსალი, თბილისი.
25. ლომოური გ. (2020).ქართული განათლების ისტორიული სანყისი. <https://giorgilomouri.wordpress.com>
26. მელაძე გ. (2013). საქართველო და გლობალური დემოგრაფიული პროცესები. თბილისი, უნივერსალი.
27. მენაბდიშვილი ლ. (2017). სტუდენტთა ღირებულებითი ორიენტაცია. ჟ. განათლება. 2 (8). გვ. 106-112.
28. მენაბდიშვილი ლ. (2017). საკუთარ ჯანმრთელობაზე ზრუნვა სტუდენტებში. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შომების კრებული. თბილისი.
29. მენაბდიშვილი ნ. (2004). სტუდენტი ახალგაზრდობის დემოგრაფიული ორიენტაციები (თბილისის მაგალითზე). ავტორეფერატი. თბილისი.
30. მენაბდიშვილი ნ., გვრიტიშვილი ც. (2004). კულტურული უწყვეტობის საკითხი ქართველი სტუდენტი ახალგაზრდობის ინტერესთა სისტემაში. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები: შრომათა კრებული, N2, გვ. 85-90.
31. მდივანი ა., (1920). კიდეე ჩენი სტუდენტობა, გაზ. სახალხო საქმე, №894.
32. ოჯახური კონფლიქტების გენდერული ასპექტები. (2003). თბილისი.
33. ოჯახური ძალადობა და საზოგადოებრივი აზრი. (2004). თბილისი.
34. პატარიძე ე., (1918). ქართველი სტუდენტობა, გაზ. საქართველო, 1918 წლის 20 დეკემბერი.

35. პაპავა ვ. (2019). ინოვაციურ საქმიანობაში ადამიანისეული ფაქტორის გააქტიურების ძირითადი მიმართულებები ევროკავშირის პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, XII. თბილისი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
36. პაიჭაძე ნ. (2016). უმუშევრობის პრობლემები საქართველოში და მისი დაძლევის გზები. ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი. ტ.9. № 1. გვ.9-27.
37. პენსიონერთა უფლებები, სახელმწიფო ვალდებულებები (2002). (სიმპოზიუმის მასალები). თბილისი.
38. საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი. 2019. 2020. <http://www.lmis.gov.ge/Lmis/Lmis.Porta1.Web/Handlers/GetFile.ashx?Type=Content&ID=0161e06e-7ce6-409f-8648-74e680356631>
39. სულაბერიძე ა. (1996). თაობა და საქართველოს ახალგაზრდობის დემოგრაფიული პორტრეტი ამიერკავკასიის ქვეყნების ფონზე. თბილისი.
40. საყვარელიძე რ. (1963) პედაგოგიური განათლება მე-19 საუკუნის საქართველოში. თბილისი.
41. სააკაშვილი მ. გელაშვილი ა. (1956). საქართველოს მედიცინის ისტორია. საქმედგამი. თბილისი.
42. საქართველოში ალკოჰოლიზმით დაავადებულთა რიცხვი კატასტროფულად იზრდება (2013). <http://irinka-memory.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>
43. საქართველოს მოსახლეობის 1989, 2002 და 2014 წლის საყოველთაო ეროვნული აღწერის მასალები.Geostat.ge
44. სახლი. http://saxli.hol.es/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=20&lang=ka.

45. სტუდენტი ახალგაზრდობის დემოგრაფიული განწყობა. (2020). (ავტორთა კოლექტივი). თსუ. თბილისი სტუდენტის გამოცხილი (1920). გაზ. სახალხო საქმე, №1906.
46. სულაბერიძე. ა. (2017) საქართველოს ახალგაზრდობის დემოგრაფიული სტრუქტურის ევოლუცია 1959-2014 წლების აღწერათაშორის პერიოდში. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შრომების კრებული. თბილისი. გვ. 16-21.
47. ტულუში მ.(2020). დასაქმებისა და უმუშევრობის პრობლემები საქართველოში გლობალური პანდემიის ფონზე. ჟ. გლობალიზაცია და ბიზნესი. №10. გვ.156-162.
48. ტუხაშვილი მ. (1998). საქართველოს შრომითი პოტენციალი. თსუ. თბილისი.
49. ტუხაშვილი მ. (1995) საქართველოს განათლების პოტენციალი. თბილისი.
50. ფარჩუკიძე თ. (2015). საეკლესიო განათლების ისტორიის ძირითადი საკითხები XI-XII საუკუნეების საქართველოში http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0002/000_846/20%2010%202015%20Parcukidze%20T.pdf
51. ქალთა მიმართ ოჯახში ძალადობის საკითხების ეროვნული კვლევა საქართველოში (2017). <https://www.geostat.ge/ka/single-categories/126/kalta-mimart-dzaladobis-erovnuli-kvleva-sakartveloshi>
52. ყიფშიძე ივ. (1953). უმაღლესი ტექნიკური განათლების ისტორიისათვის საქართველოში. საქ. სსრ. პოლიტ, და მეცნ. ცოდნის გამავრცელებელი საზოგადოება. თბილისი.
53. შრომის ბაზრის მოთხოვნის კომპონენტის კვლევა. 2015. <http://www.lmis.gov.ge/Lmis/Lmis.Porta1.Web/Handlers/GetFile.ashx?Type=Survey&ID=448d5d41-63fb-4fcc-9e1a-8db786d77-e07>
54. შელია მ. (2013). ხანდაზმული მოსახლეობა საქართველოში. თბილისი, უნივერსალი.

55. შუშტაკაშვილი ვ. ნიკლაური შ. (2014). შობადობა და რეპროდუქციული ქცევა საქართველოს ქალაქებში. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შრომების კრებული. თბილისი. გვ.63-75.
56. ცარციძე მ. (2022). უმუშევრობა და სიღარიბე საქართველოში. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
57. ცარციძე მ., ლაცაბიძე ნ. (2021). შრომითი ემიგრაციის თავისებურებები საქართველოში მიმდინარე გლობალური კრიზისის პირობებში. უ. მიგრაცია, №10. გვ. 111-130.
58. ცარციძე მ. (2019). შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკა და ახალგაზრდების დასაქმების თავისებურებები საქართველოში. უ. ეკონომიკა და ბიზნესი. ტ.11.№.2.გვ.16-37.
59. ძალადობა ოჯახში – გენდერული დამოკიდებულებების კვლევა.(2002). თბილისი.
60. ძალადობა ოჯახში. (2012). <https://dalada.wordpress.com/2012/06/01/>
61. ნიკლაური შ. (2014). სელექციური აბორტები საქართველოში- მითი თუ რეალობა. დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის პრობლემები. შრომების კრებული. თბილისი.გვ.55-62.
62. წულაძე გ. (2016). საქართველოს დემოგრაფიული წელიწადეული. 2015. თბილისი.
63. ჭიჭინაძე ბ. (2021.)შუა საუკუნეების ქართველი სტუდენტების ისტორია. https://nation.ge/index.php?m=5&news_id=764
64. ჭიჭინაძე ზ. (1887). ქართული მწერლობა მეთორმეტე საუკუნეში. თბილისი.
65. ჭელიძე ნ. (2006). შრომითი მიგრაცია პოსტსაბჭოთა საქართველოდან. თბილისი.
66. ხაზარაძე ნ. (2002). ქალი და მნიგნობრობა ძველ საქართველოში. ნიგნში:გენდერული თანასწორობის პრობლემატიკა საქართველოში. თბილისი.

67. ხმალაძე მ. ზუბიაშვილი თ.(2007). სტუდენტი ახალგაზრდობის გარე სასწავლო შრომითი ემიგრაცია. ყ. მიგრაცია. №1. უნივერსალი. თბილისი. გვ.65-75.
68. ხუნდაძე პ., (1920)სტუდენტის ხმა, გაზ. სახალხო საქმე, 1920 წლის 3 ივნისი.
69. ჯანელიძე ო. (2014). ქართველი სტუდენტი ახალგაზრდობა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ასპარეზზე (საზოგადოება „უღელი“, „საქართველოს თავისუფლების ლიგა“) http://liberalizmisepoqa.blogspot.com/2014/10/blog-post_56.html?vi
70. Aesoon Park, Tanya L. Eckert, Michelle J. Zasoend. (2017) Associations Between Health Literacy and Health Behaviors Among Urban High School Students. Journal of School Health 87(12):885-893.
71. Anna Blideman. (2010). Nursing Students' Attitudes Towards Domestic Violence. Tanzania. <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:413249/FULLTEXT01.pdf>
72. Agriculture. Sts. Publ. 2014.<http://geostat.ge>
73. Antonin Dubois. (2019). Organiser les étudiants. Mobilisations collectives et formation d'un groupe social (Allemagne et France, 1880-1914). Histoire. Ecole des hautes études en sciences sociales, Paris; Universität Heidelberg, Français.
74. Attitudes Toward Domestic Violence Among Romanian and U.S.University Students. (2008).
75. Avtandil Silagadze., Tamar Atanelishvili., Nodar Silagadze(2020). Some Tendencies of Post-Soviet Migration and Unemployment. BULLETIN OF THE GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES, vol. 14, no. 1, <http://www.science.org.gr/bnas/vol-14-1.html>
76. Birgit Taller. (2004). La violence contre les femmes et la pauvreté. Fempower.№9. http://www.wavenetwork.org/sites/default/files/fempower9_french.pdf
77. Bonin S. (2013) Combien d'heures par semaine un étudiant peut-il travailler sans nuire à ses études de baccalauréat. https://www.uquebec.ca/dri/publications/rapports_de_recherche/seuil_critique.pdf

78. Bérail. L. (2007). Le travail des étudiants. https://www.lecese.fr/sites/default/files/pdf/Fiches/2007/NI_2007_25_laurent_berail.pdf
79. Chauffaut D. (2001). L'évolution des relations entre générations dans un contexte de mutation du cycle de vie / CREDOC, novembre. p.55, 49.
80. Charles Soulié, « FISCHER (Didier). (2001) – *L'Histoire des étudiants en France, de 1945 à nos jours* », *Histoire de l'éducation*, 89 | 167-173.
81. Dimitrios M. Mihail.(2005)Working students at Greek universities. *Journal of European Industrial Training*, Vol. 29 No. 7, pp. 561-571.
82. Domestic violence. (2012).<https://dalada.wordpress.com/2012/06/01/>
83. Education at a Glance 2018. OECD INDICATORS. http://www.cnedu.pt/content/noticias/internacional_Education_at_a_glance_2018.pdf
84. Genderstatistics.http://geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/qali%20da%20kaci.pfp. 11
85. Gabriella Pusztai and Zsófia Kocsis. (2019). Combining and Balancing Work and Study on the Eastern Border of Europe https://www.researchgate.net/publication/333888242_Combining_and_Balancing_Work_and_Study_on_the_Eastern_Border_of_Europe
86. Home.http://saxli.hol.es/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=20&lang=ka
87. Jerome R. Vicencioi, Amada G. Banaag (2019) Balancing Work and Sstudies:the Omani Student' Perspective.*European Journal of Education* 6(5):328.DOI: 10.5281/zenodo.3385271
88. International students. (2017). Migration Data Portal. https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2017.
89. Kharadze, N., & Dugladze, D. (2018). Time Management of Privat University Students. *Innovation economics and Management*, # 2. p.126-137.
90. Kharashvili E, Chavleishvili M., Lobzhanidze M., Grigolaia N. (2018).The Socio-Economic Consequences of Educational Migration for Georgia. *Conference Paper. 20th International*

91. Kharashvili E., Chavleishvili M., Lobzhanidze M., Damenia N., Sagareishvili N. (2017). "Problems of Youth Employment in Agricultural Sector of Georgia and Causes of Migration". *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 11(10). – p. 2338–2343.
92. Laberge L et l'autre.(2011). Santé et sécurité des étudiants qui occupent un emploi durant l'année scolaire. Les effets du cumul d'activités et de contraintes de travail. *Études et recherches*. Rapport R-705. <https://www.irsst.qc.ca/media/documents/Pub-IRSST/R-705.pdf>
93. Lorraine Greaves, Olena Hankivsky, Joann Kingston-Riechers.(1995). Selected Estimates of the Cost of Violence Against Women.http://ywcacanada.ca/data/research_docs/00000025.pdf
94. Marie Schuller (2017). L'accrochage scolaire de l'utopie à la réalité», coll. Note d'analyse, Pour la Solidarité. <https://www.pourlasolidarite.eu/sites/default/files/publications/fil es/na-2017-accrochage scolaire.pdf>
95. Magali Beffy, Denis Fougère et Arnaud Maurel.(2009). L'impact du travail salarié des étudiants sur la réussite et la poursuite des études universitaires. *Économie et statistique*. N° 422.p31-50 https://www.persee.fr/doc/estat_0336-1454_2009_num_422_1_8017
96. Masevičiūtė K., Šaukeckienė V., Ozolinčiūtė E. (2018). *Combining Studies and Paid Jobs. Thematic review*. https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/TR_paid _jobs.pdf
97. Mekvabishvili E. Atanelishvili T. (2017). Globalization: Emigration and Transactions. *Ecoforum* 6(2):4.
98. *Migration Profile of Georgia*. (2017). Tbilisi, Georgia. <https://migration.commission.ge>
99. Natalia Tikhonov Sigrist. (2009). Les femmes et l'université en France, 1860-1914. Histoire de l' education. <https://doi.org/10.4000/histoire-education.1940>.

100. Nisha Giridhar. (2012).The Global Spread of Domestic Violence Legislation: Causes and Effects. http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/4600/Giridhar_Nisha.pdf.
101. Number of people suffering from alcoholism is growing dramatically (an- disastrously). <http://irinka-memory.blogspot.com/2013/04/blog-post.html>
102. Rema A. Afifi Soweid, Faysal el kak, Stella C. Majo, Dima K. Karam& Aida Rouhana. (2003). Changes in Health-Related Attitude and Self-Reported Behaviour of Undergraduate Students at the American University of Beirut Following a Health Awareness Course.
103. Rhys Oliver, Barnaby Alexander, Stephen Roe and Miriam Wlasny. (2019). The economic and social costs of domestic abuse. Research Report 107. <[https://assets. publishing. service.gov>. uk/government /uploads/system/ uploads /atta chment _data/file /918897/ horr107.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/918897/horr107.pdf)
104. Sauv , G. (1993). Famille, violence et pauvreté. Novalis.
105. Shelia M., Tukhashvili M. (2020). Expected Emigration of Students from Georgia. j. *Ecoforum*. Volume 9, Issue 2(22).
106. Shelia M. (2018). Reproductive Behavior of Students in Georgia *Демограф я та соціальна економ ка*, № 2 (33). p.94-102.
107. Shelia M. (2014). Employers demand on labour force in Georgia 's big cities. book: *Interdisciplinary Perspectives on Social Sciences*. Cambridge Scholars Publishing, UK.p.113-118.
108. Shelia. M. Attitude Towards Demographic Behavior in the Period of Economic Crisis in Demographically Aged Georgia. 'Social-Economics Problems in Transition Countries". (2008).(collection of Scientific Works,Research Papers and Articles).'Universal', Tbilisi
109. Shelia. M. (2015). Students' attitude towards the conflict in the family. j.*Humanities and Social Sciences Review*, 4 (2).
110. Staneva M. (2020). Empirical Analysis II: The Effects of Student Work on Academic Performance and Study Duration. In: Employment alongside Bachelor's Studies in Germany.

Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-31298-5_7

111. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe 2016-2018. (2018). Synopsis of indicators. https://www.euro-student.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VI_Synopsis_of_Indicators.pdf
112. Susan ter Bekke, Pearl Dykstra, Tineke Fokkema. Solidarity between parents and adult children in Europe: intra- and inter country variation of intergenerational solidarity and its determinants. <http://epc2008.princeton.edu/papers/80325>
113. Susan J. Plumridge, William J. Fielding. (2009). Domestic Violence in the Homes of College Students, New Providence, The Bahamas. The College of The Bahamas Research Journal, [http://file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/My%20Documents/116-353-1-PB%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/My%20Documents/116-353-1-PB%20(1).pdf)
114. Sulaberidze A.,(2008).Distort Migration Temps: Cui Bono? The Caucasus and Globalization. *Journal of Social, Political and Economic Studies*. Vol. 2. Issue 1. p. 82.
115. Sulaberidze A. (2016). Economic Transformation of the Family at the Transitional Stage in Georgia. *Problems of Demography and Sociology. Collection of works*. Tbilisi. p.102-107.
116. Survey on Attitudes, Motivation and Employment Strategies of the Youth. 2016. <http://www.lmis.gov.ge/Lmis/Lmis.Portal.Web/Handlers/GetFile.ashx?Type=Survey&ID=43237faf-fc>
117. Sylvie Marchand. (1998)La violence conjugale et la pauvreté. http://www.euowrc.org/01.euowrc/06.euowrc_fr/canada/23.fr_canada.htm
118. Tsartsidze M, Kvirkvelia K. (2017).Labor market Oriented Professional Education System – the Significant Factor for Human Capital Development and the Inclusive Economic Growth in Georgia. *Journal of International Economic Research*, ISSN 2500-9656. Volume 3. No.1. p.21-28.
119. Tsartsidze M. (2018). Professional Education and Human Capital Development Difficulties in Georgia Under the

- Modern Globalization Terms. j.Globalization&Business, N6, pp. 211-217. <https://www.eugb.ge/uploads/journal/gb-N6.pdf>
120. Tukhashvili A., (2011). Time Budget for Students-economists. "First step in Science-2011", Minsk.p.335-337.
 121. Tukhashvili A., (2014). Potential Educational Emigration of Georgian Students for Study Purposes. *Multidisciplinary Perspectives on Education*, Cambridge Scholars Publishing. pp. 367-375.
 122. Tukhashvili M. Shelia M. (2012). The impact of labor emigration on the demographic and economic development of Georgia in the post-Soviet period. <http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-2012-RR-29.pdf>
 123. Tukhashvili, M. (2018). Retrospective Comprehension of Post-Soviet Georgia's Population Migration. *Bull.Georg. Natl. Acad. Sci.*, vol. 12, no. 1, p.175-182. <http://science.org.ge/bnas/vol-12-1.html>
 124. Tukhasvhili M., Tsartsidze M., Latsabidze N., Lobzhanidze M., Shelia M.(2018). Emigration intentions of students of higher education institutions of Georgia (examples from Ivane Javakhishvili Tbilisi State University). // *The European Journal of Humanities and Social Sciences, Premier Publishing s.r.o. Vienna.*(4).p.139-147.
 125. UN Women. "In Pursuit of Justice: 2011-2012 Progress of the World's Women.". Annual Report.
 126. üneyt Çalışkan, Koray Arberk, Sarp Üner. (2017). Healthy Lifestyle Behaviors of University Students. <https://www.cambridge.org/core/>
 127. United Nations Development Program: Education Index 2018. <https://gtmarketru/ratings/education-index/education-index-info>
 128. (UNESCO, 2018) <http://data.uis.unesco>. Zubiashvili T: (2013).Potential Migration of Georgian Students and Youth. Caucasus International University.Herald, – 6. "Universali," – Tbilisi. p. 50–57.

129. Zubiashvili T. (2013). Potential Migration of Georgian Students and Youth. *Caucasus International University Herald*, – 6. "Universali," – Tbilisi. p. 50–57.
130. Zubiashvili T. (2012). Educational and Labor Emigration of Youth from Georgia. In the book: *Youth Employment: Challenges and Opportunities*. The West University of Timisoara, Romania. "Eurostampa" .p.317–327.
131. Аврус А.И. (2001). История российских университетов. Очерки. Москва
132. Агишева Н. К. (2007). Внутриличностный и межличностный конфликт в семье. *ж. Психология*. март. с.22-29.
133. Дуленцова М. Проблема формирования Самосохранительного поведения студентов вузов в современной России. <https://core.ac.uk/download/pdf/42058957.pdf>
134. Жук, Е.И.(2016). Репродуктивные установки москвичей молодого и среднего возраста. *Мониторинг общественного мнения*. № 1 (131). с. 156-174.
135. Клапова Е. А. Репродуктивное поведение молодежи как фактор депопуляции. http://www.tsutmb.ru/nayk/int_konf/vyishel_ocherednoj_nomer_«derzhavinskogo_vestnika»/i_vserossijskaya_nauchnaya_studencheskay/reproduktivnoe_povedenie_molodezhi_kak_faktor_depopylyaczii
136. Калачикова, О.Н., Шабунова. А.А. (2015). Репродуктивное поведение как фактор воспроизводства населения: тенденции и перспективы. Вологда: ИСЭРТ РАН.
137. Миронова Ю.Г.(2016). Особенности самосохранительного поведения современной студенческой молодежи. *ж. Теория и практика общественного развития*. с.48-51.
138. Мьлтасова, О.В.(2017). Специфика Российского студенчества. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/46854/1/klo_2017_098.pdf
139. Нуркушева Д. (2020). OLDскул: краткая история студенчества. <https://vk.com/@studunecon-oldskul-kratkaya-istoriya-studenchestva>
140. Павлова В.Е., Шевалдина Е.И. (2017). Студенчество как социальная группа и социально-ценностные ориентации // *Инновационная наука*. 2017. №4. С.193-196.

141. Пальчик А. А. (2016). Студенческая молодежь как особая социально-психологическая категория. <https://elibrary.ru/item.asp?id=27270112>
142. Паргачева В.А., Молокова О.А. (2012) Исследование представлений о семье и семейных конфликтах у студентов младших курсов ФГБОУ ВПО «ИГЛУ». <http://www.rae.ru/forum2012/pdf/3252.pdf>.
143. Почему белорусские студенты бегут из страны. (2016). <https://naviny.by/article/20161130/1480485195-pochemu-belorusskie-studenty-begut-iz-strany>.
144. Поленова М. Е. (2012). Демографическое поведение молодежи: проблемы формирования (по материалам социологического исследования) НИУ «БелГУ».
145. Репродуктивное поведение молодежи. http://un.by/pdf/3_3_7.pdf.
146. Рошин, С. Ю., Рудаков, В. Н. (2014). Совмещение учебы и работы студентами российских вузов. Вопросы образования. № 2.
147. Савина А. С. (2015) «Отношение студентов г. Москвы к феномену престижного потребления». <http://www.student-files.ru/preview/6336044/#2>.
148. Сергеев Р. В. (2010). Молодежь и студенчество как социальные группы и объект социологического анализа // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. №1. С.127-133.
149. Скрыбина Я. А. (2011). Особенности репродуктивного поведения населения в условиях трансформационной Российской экономики. АВ диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Екатеринбург
150. Сможет ли человек жить долго? (2014.01.08). <http://interesnik.com/smozhet-li-chelovek-zhit-dolgo/>
151. Сурмач, М. Ю. (2008). Репродуктивные установки и репродуктивное поведение молодежи Беларуси. Социология. – 2008. – №1. – С. 145–151.

152. Статистика граждан обучающихся за границей.(2016). <https://www.unipage.net/ru/student.statistics>).
153. Ушакова Я. (2010). Практики Самосохранительного поведения студенческой молодежи: социологический анализ. Автореферат. диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Нижний Новгород.
154. Шамсутдинова, А.Г., Алимбаева, Г.Н., Белтенова, А.Г., Мухамеджанова, Ж. М. (2016). Репродуктивные установки и репродуктивное поведение молодежи. *Obstetrics. Gynecology. Genetics*, Volume 2, No 2.
155. Шушунова,Т.Н.(2010). Самосохранительное поведение студенческой молодежи: социологический анализ (на примере минских вузов). – Минск: «Правонэкономика».
156. Хлюстов, О. В. Румянцева (2018). Современные студенты: мотивы совмещения учебы и работы. XXI Международная конференция памяти профессора Л. Н. Когана «Культура, личность, общество в современном мире: методология, опыт эмпирического исследования», 22-23 марта 2018 г., Екатеринбург. – Екатеринбург: УрФУ, С. 668-674.
157. Янбарисова Д. М. (2014). Работа во время учебы в вузах Татарстана: влияет ли она на успеваемость? Вопросы образования.. № 1.с.217-237.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიბაოვსაძის №4. ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com